insan • düşünce • kültür

insicam 24

MAHREMİYET

Mustafa Şentürk:
İslâm'da Beden Mahremiyeti

Muhammed Esad Altıntaş:
Ailede Mahremiyet Eğitimi

Hikmet Atan:
Adam Gitti mi...

Mahremiyeti Kemal Sayar, Vejdi Bilgin ve Cihan Aktaş'a Sorduk

SAYI 24 • Şubat • 2023

Ümmü Eymen Bereke (R.A.) Hz. Peygamber'in Dadısı / Rıza Savaş • **Zeyd ibn Sabit (R.A.)** / Ahmet Poçanoğlu • **Mahremiyetin Şairi: Ziya Osman Saba** / Hüseyin Akın • **Wabi-Sabi Estetiği ve Çay Seremonisi: İslam Nazarıyla Japon Kültürünü Tefekkür Etmek** / Naoki Yamamoto • **Sınır Öğretimiyle Çocuğu Korumak: Kollarını İki Yana Aç!** / Melike Çağlıyan • **Kutsalın Mahremiyeti** / Şehnaz Fındık • **Kaçış ve Kayboluş** / Mustafa Eser • **Bahtiyar Kimdir?** / Öznur Görür Kısar • **Elinden, Dilinden Emin Olunan Sağlık Çalışanı** / Serra Ağırman Yılmaz • **7/24 İzlenmek İster miydiniz? Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat** / Elif Nuran Özgün-Alboshi

2022 - 2023 KIŞ YARDIMLARI

Kardeşim ÜŞÜMESİN

Destekleriniz ile kış soğuğundan etkilenen ihtiyaç sahiplerine giyim ve yakacak yardımlarınızı ulaştırıyoruz.

YAKACAK

GİYİM PAKETİ

İNSAN VAKFI
İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI
"Önce İnsan"

insanvakfi.org.tr
ONLİNE BAĞIŞ

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ:
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık

SON OKUMA
Betül Yavuz

KAPAK TASARIM
Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM
Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli Yayın. Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Samed olanın, hiçbir varlığa muhtaç olmayanın, bütün varlığın O'na muhtaç olanın adıyla.

İnsan ilişkilerinin temelinde, saygının mühim bir yer tuttuğu müsellemdir. Toplum hayatında bireyler arası münasebetler, her geçen gün dumura uğramaktadır. Bu hususta birçok sebep söylenebilir. Ekonomi, eğitim, kültür, siyaset, ticaret bu bağlamda öncelikle zikredilmesi gereken başlıklardır.

Sorumsuzluk, bireyselleşen dünyanın başta gelen sorunlarından biridir. Bunu besleyen önemli konuların başında, gittikçe yaygınlaşan ve sınır tanımayan özgürlük anlayışı gelir. Kendine geniş bir özgürlük alanı belirleyen modern insan, bunun, çevresindekilere olumsuz tesirinin olup olmadığı konusunda duyarsızdır. Benmerkezci bir hayat anlayışı, toplumsal huzur için büyük bir tehlikedir.

Son zamanlarda oldukça yaygınlaşan iletişim araçları ve sosyal medya platformları, geleneksel hayat tarzımızı, ilişki biçimlerimizi tehdit eder hale geldi. Eskiden özenle, büyük bir dikkat ve hassasiyetle korumaya çalıştığımız özel hayatlarımız, artık ulu orta sergilenir oldu. İnsanlar kendi özel hayatlarını, mahrem alanlarını, mahremiyetlerini fütursuzca, hiçbir sınır, mekân ve zaman tanımaksızın tanıdıkları tanımadıkları insanların ilgilerine, beğenilerine, arzularına takdim eder hale geldi.

Bu ve benzeri sebeplerden dolayı şubat ayımızın dosya konusunu, gelenek ve kültürümüzde merkezî bir yer tutan *mahremiyet* meselesine ayırdık. Başta kadın-erkek ilişkileri olmak üzere birçok konuyla yakından ve doğrudan ilgili olan mahremiyet, bizi manen pörsümekten, yıpranmaktan, kırılganlıktan koruyacak mühim bir hayat telakkisidir. Buna bağlı olarak *mahremiyet* esasında topyekûn bir hayat tarzıdır. Modern zamanlarda birçok kıymetimiz gibi mahremiyet de anlamsızlaştırıldı, değersizleştirildi. Umulur ki hazırladığımız dosya, *mahremiyet* üzerine düşünmeye, kıpırdanmaya ve dahi hareketlenmeye vesile olur.

Yeni bir manevi iklime girdiğimiz şu günlerde ülkemize, Âlem-i İslam'a, insanlığa esenlik niyaz ediyoruz.

Üçüncü yılımızın ilk sayısının önemli bir şahsiyeti ele alan özel sayı olacağı müjdesini vermek isteriz.

Samed olana emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 *İllüstrasyon:* Sabahattin Kayış

06 *Bahtiyar Kimdir?*
Öznur Görür Kısar

08 *Müslüman Olduğunuzdan "Emin" misiniz?*
Derviş Çelebi

10 *Kırk Kandil -22-*
Ümmü Eymen Bereke (R.A.)
Hz. Peygamber'in Dadısı
Rıza Savaş

12 *İnci Mercan Gerdanlığı -22-*
Zeyd ibn Sabit (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu

16 *Mahremi Olmayan Mahrum Olur*
Mülayim Sadık Kul

22 *Kaçış ve Kayboluş*
Mustafa Eser

24 *İslâm'da Beden Mahremiyeti*
Mustafa Şentürk

28 *Ailede Mahremiyet Eğitimi*
Muhammed Esad Altıntaş

30 *Aile ve Çocuk Ekseninde Mahremiyet Eğitimi*
Fatma Yıldız

34 *Mahremiyet Temelli Eğitimin Neresindeyiz?*
Tuba Öncü

38 *Kemal Sayar ile Mahremiyet Üzerine*
İnsicam

40 *Vejdi Bilgin ile Mahremiyet Üzerine*
İnsicam

44 *Cihan Aktaş ile Mahremiyeti Konuştuk*
İnsicam

48 *Ar Damarı Çatlarsa!*
Mucahid Yıldız

50 *Elinden, Dilinden Emin Olunan Sağlık Çalışanı*
Serra Ağırman Yılmaz

52 *Sınır Öğretimiyle Çocuğu Korumak: Kollarını İki Yana Aç!*
Melike Çağlıyan

56 *Mahremiyet Mahrumiyet İlişkisi Üzerine Sırlı Mülâhaza*
Zehra Tunç

58 *Kutsalın Mahremiyeti*
Şehnaz Fındık

60 *Mahremiyetin Şairi: Ziya Osman Saba*
Hüseyin Akın

62 *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları*
Nihal Pakırdaşı

64 *7/24 İzlenmek İster miydiniz? Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat*
Elif Nuran Özgün Alboshi

66 *Bir Meta Olarak Ev*
Elif Sena Işık

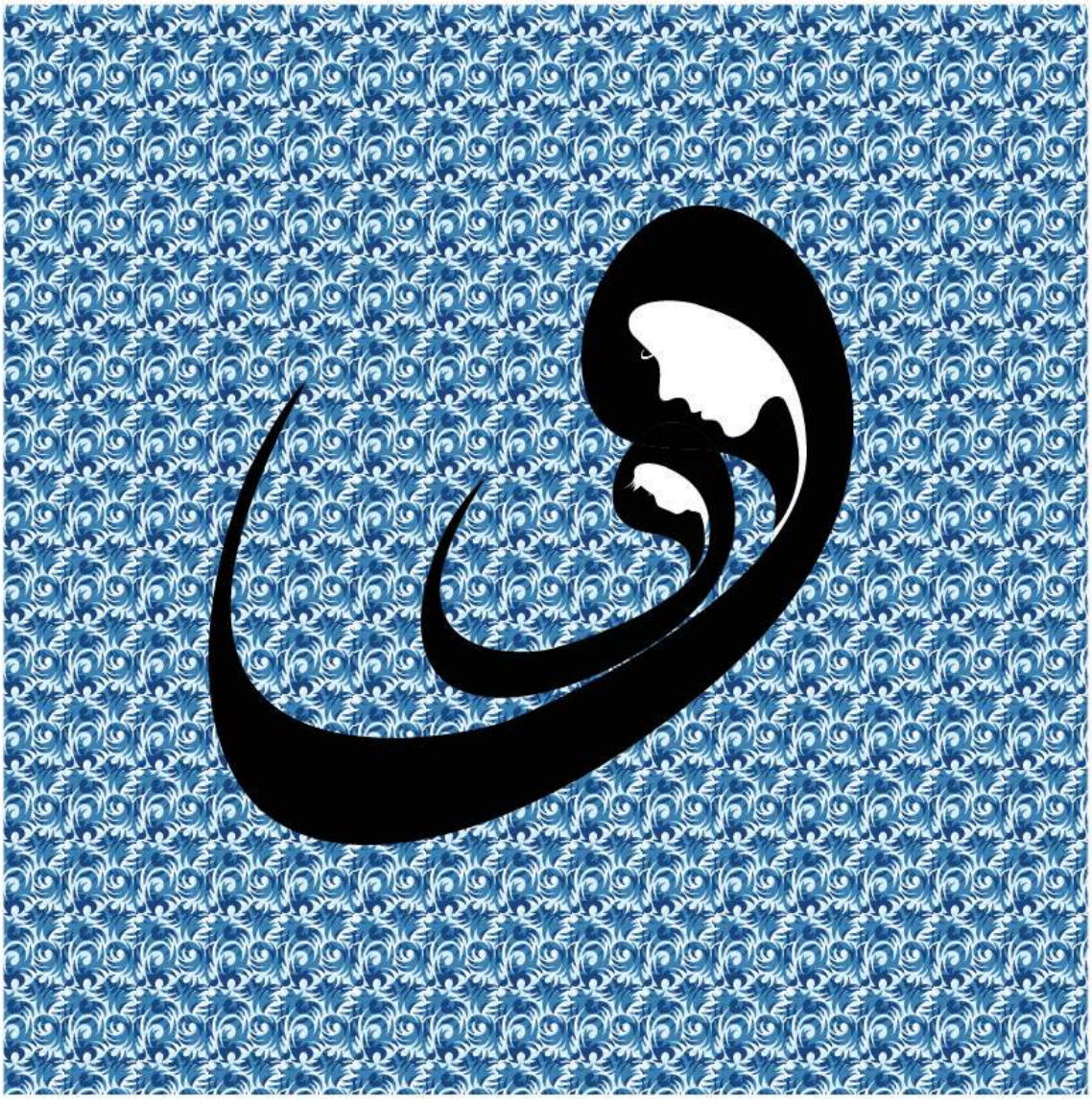
68 *Adam Gitti mi...*
A. Hikmet Atan

72 *Wabi-Sabi Estetiği ve Çay Seremonisi: İslam Nazarıyla Japon Kültürünü Tefekkür Etmek*
Naoki Kayyım Yamamoto

76 *Güzeli Aramak*
Betül Yavuz

78 *Soğuk Diyarın Sıcak Fertleri*
Zübeyir Şekerci

84 *Çizgi:* Hasan Aycın

İllüstrasyon: Sabahattin Kayış

Bahtiyar Kimdir?

Öznur GÖRÜR KISAR

Şaire sordular; ey âşık sizce yolu hiç aşka düşmemiş bir insan mı bahtiyardır? Yoksa kalbi aşk sınavında sınanmış, günlerinin her biri mâşuka göre mevsim değiştirmiş, yazı kışa çevrilmiş, aşkın en zor ve en çetrefilli hallerinden kendini alıkoyamamış o insan mı daha bahtiyardır?

"Aşk" dedi, şair, "Uğradığı yeri çiçeklendirir. En sert, en kuru; çatlamış, çöle dönmüş toprağı bile mümbit ve bakir bir cennet bahçesine çevirir."

Aşk; çağıldayan bir ırmağın buz gibi akan su ferahlığında, yağmurdan sonra açan gül tazeliğindedir. Gülümseyen bir bebek güzelliğinde, gökkuşağının her renginde, bahar çiçeklerinin tazeliğindedir.

"Aşk öyledir ki, derdi dermanıdır, yarası ilacı, ahı zikri, gözyaşları ise ruhunun zemzemidir."

Aşk; insanın bilinmezlerde kendini yitirip yitirip tekrar bulmasıdır. Bir demir misali şekil alıncaya dek dövüle dövüle halden hale geçmesidir. Gönül yükünü kimselere aşikâr etmeden içten içe, içli içli yanarak, "ham" olma halinden "hemhâl" olup pişmeye; nihayetinde ise "piştim!" diyebilmeye de cüret ve cesaret bulamama halidir.

Aşk insanı yorar, sarsar, hırpalar fakat aynı zamanda tamamlar. Eksik ve kusurlarını, zaaflarını, tamam kılar. Zaaflarından sınayarak tam olmaya, tamam kılmaya azmeder. Aşk; var olmaktır. Eksiği, gediği ile onda tamam olmak, tamamlanmak, vücûd bulmaktır.

Aşk; size uzun, zor, kara kışlardan sonra sabırla baharı beklemeyi; zorlu yokuşlarda mecalsiz ve güçsüz, biçare kalmayı öğretir. Pınar başında olduğu halde, susuzluktan dilinin damağının çatladığı demlerde dahi eğilip bir tas su içmeye takat bulamamaktır.

Aşk; bir türküde boğazının ortasına oturan bir yumru ile yutkunamamak, boğazın düğüm düğüm olması, bir kuşun kanadında onu görebilmek, bir gülün kokusunda onu bulabilmek, bir şiirin satırlarında öylece kaybolmak, bir mavinin derinliğinde, bir kalbin mahzunluğunda O'nu bulmaktır.

Aşk; buz tutan kuru dallarda tomurcuk olup açmayı beklemek, küçük bir merhamet ışığı görebilme uğruna zerresine dek ufalanmayı, kibirden, gururdan azade olabilmek için bir hiç olabilmeyi göze alabilmektir. Bir umut ışığına tutunup, koca bir ömrü gerekirse uğruna yanıp tutuşarak, kül olup tükenerek bitirebilmektir.

Aşk; kendinden önce onu düşünebilmeyi, onda kendini bulmayı, onu kazanmak uğruna kendi benliğini yitirebilmeyi göze almaktır.

Şair sözlerini şöyle nihayetlendirdi: Bana aşk üzre olmayı sordunuz. Ben bir şairim, aşkı bilirim. Aşkı, dilim, mecalim elverdiğince anlattım. Bahtiyar o kişidir ki derdi ile güzelleşir, yanar, kanar, aldanır, vazgeçmez. Derdi ile can olur, can bulur. Bu dert ile kendini bulur. Çehresini güzelleştirir, yoldaş olur.

Şimdi aşka hiç düşmemiş bir insan mı bahtiyardır yoksa âşık insan mı bahtiyardır?

Varın siz söyleyiverin.

Aşk; bir türküde boğazının ortasına oturan bir yumru ile yutkunamamak, boğazın düğüm düğüm olması, bir kuşun kanadında onu görebilmek, bir gülün kokusunda onu bulabilmek, bir şiirin satırlarında öylece kaybolmak, bir mavinin derinliğinde, bir kalbin mahzunluğunda O'nu bulmaktır.

Müslüman Olduğunuzdan "Emin" misiniz?

"Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir"
(Tirmizî, Îmân, 12; Nesâî, Îmân, 8.)

Derviş ÇELEBİ

Bazı insanlar vardır, kendinizi onların yanında güvende hissedersiniz, Adları Mehmet'tir Cemal'dir ya da Ayşe'dir önemsizdir, yani isminin bir önemi yoktur demek istiyorum. Teklifsizce ararsınız, teklifsizce varırsınız yanlarına, otururusunuz gösterdikleri sedire… "Acaba ayıp mı oldu, zamansız mı geldim?" diye bir düşünce geçmez aklınızdan. Belli ki kırk yıllık dostunuzdur, ne var bunda diyebilirsiniz. Ama bilirsiniz ki onu diğer kırk yıllardan ayıran, adını koyamadığınız bir şey vardır.

Hatta bazen, daha önce bir geçmişiniz de olmayabilir bu Rıdvan amca ile. Bu Rıdvan amca da nereden çıktı diye sormayın şimdi. Dedim ya ismin bir önemi yok diye. Daha geçen hafta yolunuzu kaybetmiş, elinizde bir kâğıt parçası dolaşırken dükkândan fırlayıp size yolu o tarif etmiştir. "Acaba bir amacı mı var bana yardım etmekten, acaba doğru mu söylüyor?" diye bir düşünce geçmez aklınızdan, tebessümünden bir emniyet duygusu ulaşmıştır kalbinize, mutmain olmuşsunuzdur. Tereddütsüz inanır ve tarif üzere yolunuza devam edersiniz. Aradığınız yeri elinizle koymuş gibi bulursunuz. Hatta bazen size eşlik eder, bütün ısrarlarınıza rağmen "Aha şuracıkta!" diye sizi adrese teslim bırakır varacağınız yere. Bu yürüyüşten de mahcubiyet harici bir tedirginlik gelmez aklınıza.

Belki bir dost meclisinde tanışmışsınızdır Cemal amcayı. Size adınızı, memleketinizi falan sormuştur, az önce tanımış da olabilirsiniz onu, hatta adını bile bilmiyor olabilirsiniz halihazırda, bir şey değiştirmez! Yabancılığı eğreti durmaz üzerinde, önüne bakarak konuşur sizinle, mahremiyetinize saygı gösterir, arada bir bakar ki bu bakışlardan sizinle olduğunu, size değer verdiğini bilirsiniz, daha doğrusu hissedersiniz. Bir kusur aramaz giyiminizde, ayakkabılarınız çantanızla aynı renk değil diye tedirginlik duymazsınız. Az sonra, böylemi bağlanır o başörtü, diye size bir bahane verecek de değildir. Muhtemelen size yapraklardan söz etmiştir, sonra sonbahardan, çam kozalaklarından. İkramda bulunmadan gitmenize asla gönlü razı

olmaz, bir bardak sıcak çay, iki dilim kurabiye, bazen bir dilim elma. Başkaları da vardır etrafında, hiçbirini ihmal etmez, herkese yetecek kadar büyük bir kalbi vardır. Varlığı bütün salonu kaplar, nasıl olup da bıkmadan yorulmadan herkese yetebildiğine şaşarsınız? Size telefonunuzu sorar, tereddüt etmeden verirsiniz. Bir tedirginlik geçmez aklınızdan, oysa anneniz on kere tembihlemiştir; asla yabancılara telefon numaranı verme diye! Ama Cemal amca yabancı değildir ki!... Halbuki yabancıdır. Ama onun kendisi hakkında bilgi sahibi olmadığımız, iyiliğine ya da kötülüğüne dair bir kefilimiz bulunmadığı halde, bizim için emniyetli kılan bir şey vardır. Adını koyamadığımız bir şey…

Derdinizi açarken "acaba nasıl olur, söylesem mi söylemesem mi" diye bir endişeye mahal vermez. Birine anlatır mı ya da ayıplar mı beni, diye kaygı duymadan açarsınız. Size bir yük olduğunuzu hissettirecek en ufak bir imada bulunmaz. Ben demiştim duvarına çarpıp, suratınıza bir şamar olarak dönmez yakınmalarınız. Sözcüklerinizi filtreleme ihtiyacı duymazsınız yanında. Hatta bazen susmak daha iyidir. Susarak daha iyi anlatılır dertler. O sizi suskun bir emniyet duygusu ile sarmalar. Susuşundan yayılan bir sekînet duygusu sarmalar sizi.

Evet sevgili okuyucu, belki bir ya da iki insandır söz konusu ettiğim profil hayatınızda. Belki de tamamen yoksunsunuz böyle bir rahmetten kim bilir.

Şimdi aklınızdan geçen şair Nedim'in mısralarını duyar gibiyim:

"Yok bu şehir içre senin vasfettiğin dilber Nedim.

Bir peri suret görünmüş bir hayal olmuş sana".

Peki bir düşünün bakalım, neden siz böyle bir role aday olmayasınız? Hep başkalarından bekleriz; bizi dinlemesini, anlamasını, güvenilir olmasını, iyi insan olmasını. Oysa biz de etrafımızdakiler için bir başkası değil miyiz? Yukarıda yazdıklarımla ben biraz abartmış olabilirim, evet kabul ediyorum, ama nihayetinde özüne bakarsak çizdiğim bu profil, sade sıradan bir "Müslüman" profilidir. Yazımın başlığına aldığım, peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav)'in sözü de buna işaret etmiyor mu zaten? "Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir." Başta kendimiz olmak üzere şöyle bir etrafımıza bakalım kaç kişi bu tanıma uyuyor sizce? Komşularımız, arkadaşlarımız, ticaret yaptığımız insanlar, işçilerimiz, iş verenlerimiz, sokaktaki trafikteki insanlar, hemşehirlerimiz mesela… Bizim elimizden ve dilimizden eminler mi gerçekten?

Başkaları da vardır etrafında, hiçbirini ihmal etmez, herkese yetecek kadar büyük bir kalbi vardır. Varlığı bütün salonu kaplar, nasıl olup da bıkmadan yorulmadan herkese yetebildiğine şaşarsınız?

KIRK KANDİL
22

Ümmü Eymen Bereke (R.A.) Hz. Peygamber'in Dadısı

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Aslen Habeşistanlı olan Bereke bint Sa'lebe b. Amr el-Habeşiyye, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in kölesi iken ondan Abdullah'a sonra Amine'ye ondan da kendisine intikal etti. Habeşli Ubeyd ile evlendi ve Huneyn'de şehit olan Eymen'i doğurdu. Bu sebeple kendisine Ümmü Eymen künyesi verildi ve bu isim adının yerine geçti. Kocası öldüğünde peygamberlikten kısa bir süre sonra Rasulullah'ın azatlı kölesi Zeyd b. Harise ile evlendi, bu evlilikten de Üsame b. Zeyd dünyaya geldi.[1]

İbn Hazm'ın kaydına göre, İbnü'l-Kelbî, isim benzerliği sebebiyle Eymen b. Ubeyd'in nesebini Hazreç oğullarına dayandırmıştır.[2] Aynı yanlışlığa İbn Sa'd'ın da düştüğü anlaşılmaktadır.[3] İbn Hazm, Huneyn'de şehit olan Eymen b. Ubeyd'in, Üsâme b. Zeyd'in kardeşi olduğunu ve onun Hazrecli olmadığını İbn İshak'tan nakleder ve Ubeyd'in Habeşistanlı olduğunu kaydeder.[4]

Ümmü Eymen'in doğumundan itibaren Hz. Muhammed'in dadılığını yaptığı, onu emzirdiği, annesiyle birlikte Medine'ye dayılarını ziyarete gidip dönerken Ebva'da Amine vefat ettiğinde onun yanında bulunduğu, kendisini Mekke'ye getirdiği ve büyüyünceye kadar dadılığına devam ettiği rivayet edilmiştir.

Hz. Peygamber, İslâmiyet'in ilk günlerinde kendi ev halkıyla birlikte müslüman olan Ümmü Eymen'e değer verir, ona "annem" ya da "annemden sonra annem" diye hitap ederdi.[5] **Hz. Peygamber'in kendisine bağışlanan bir hurma bahçesini Ümmü Eymen'e hediye ettiği nakledilmektedir**.[6]

Ümmü Eymen, Rasulullah ile birlikte Uhut savaşına katıldı, orada askere su dağıttı, yaralıları tedavi etti, bozguna uğradıkları zaman askeri savaşa teşvik etti. Bir grup kadınla birlikte Hayber Gazvesi'ne de katıldığı ve ganimetten kendisine pay verildiği rivayet edilmiştir. Ümmü Eymen, oğulları Eymen ve Üsame ile birlikte Huneyn Gazvesi'ne de katıldı. Bu savaşta Hz. Peygamber'in yakın çevresinde bulunup, onu koruyanlardan biri olan oğlu Eymen, şehit düştü.[7]

Hz. Peygamber'in, hürriyete kavuşturduğu ve annesi gibi sevdiği Ümmü Eymen ile zaman zaman şakalaştığı anlaşılmaktadır. Bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber, Ümmü Eymen'e "Seni deve yavrusu ile taşıtacağım" deyince Ümmü Eymen, "Deve yavrusu istemem, çünkü o beni taşıyamaz" der. Hz. Peygamber tekrar, "Seni deve yavrusundan başka hiçbir şeyle taşıtmam" diyerek Ümmü Eymen ile şakalaşır.[8]

Dilinde tutukluk olan Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'in yanına geldiği zaman "Selâmun lâ Aleykum (سلام لا عليكم)" diye yanlış selam verdiği, Hz. Peygamber, ona sadece es-Selâm (السلام) demesinin yeterli olacağını söylediği nakledilmiştir.

Rasulullah'ın vefatından sonraki günlerde Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e, "Hz. Peygamber'in yaptığı gibi gel Ümmü Eymen'i ziyarete gidelim" dediği rivayet edilmiştir.[8] Ümmü Eymen'in, Hz. Peygamber'e gelen vahyi yakından takip ettiği ve Hz. Peygamber'in vefatına ağladığı zaman, kendisine niçin ağladığı sorulunca "Hz. Peygamber'in buradan daha iyi bir yere gittiğini biliyorum. Ben semadan gelen haberin kesilmesine ağlıyorum" dediği rivayet edilmektedir. Hz. Ömer'in vefatına ise "İslâm bugün zayıfladı" diye gözyaşı dökmüştü. Bu rivayetler onun şuurlu bir dindar olduğunu ortaya koymaktadır.

Vâkıdî, Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk günlerinde vefat ettiğini zikretmiş ve Baki' Mezarlığı'na konulduğunu belirtmiştir.[10]

RAHMETULLAHİ ALEYHA.

Hz. Peygvamber'in kendisine bağışlanan bir hurma bahçesini Ümmü Eymen'e hediye ettiği nakledilmektedir.

[1] İbn Sa'd, Tabakât, VII, 223.
[2] İbn Hazm, Cemhere, s. 355.
[3] İbn Sa'd, et-Tabakât, II, 152, VIII, 223.
[4] İbn Hazm, Cemhere, s. 355.
[5] İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 223.
[6] Buhârî, Sahîh, III, 144 (Hibe, 35); el-Beyhakî, Delâil, I, 156.
[7] Vakıdî, Meğâzî, I, 249; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 241; İbnü'l-Cevzî, Telkîh, s. 159.
[8] İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 223, 224, 225.
[9] İbn Abdülber, el-İsti'âb, IV, 244.
[10] İbn Sa'd, Tabakat, II, 311, VIII, 223-226.

İnci Mercan Gerdanlığı -22-

Zeyd ibn Sabit (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

22. HADİS

حديث زيد بن ثابت ابن الضحاك بن زيد بن لوذان بن عمرو بن عبد عوف بن غنم بن مالك بن النجار بن ثعلبة .لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ إلى أُحُدٍ، رَجَعَ نَاسٌ مِمَّنْ خَرَجَ معهُ، وكانَ أصْحَابُ النَّبِيِّ صلَّى اللهُ عليه وسلَّمَ فِرْقَتَيْنِ: فِرْقَةً تَقُولُ: نُقَاتِلُهُمْ، وفِرْقَةً تَقُولُ: لا نُقَاتِلُهُمْ، فَنَزَلَتْ {فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا} [النساء: 88]، وقالَ: إنَّهَا طَيْبَةُ، تَنْفِي الذُّنُوبَ كما تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الفِضَّةِ.

Zeyd İbn-i Sâbit (Radıyallahü Anh) İbn-i Dahhâk İbn-i Zeyd İbn-i Levzân İbn-i Amr İbn-i Abdi avf İbn-i Ganm İbn-i Mâlik İbn-i Neccâr el-Ensârî el-Hazrecî şöyle dedi. Rasulullah (s.a.v) Uhud Gazvesine çıktığı zaman; O'nunla yola çıkanlardan bir kısmı geri döndü. Rasulullah'ın ashabı iki gruba ayrıldı. Bir grup: Biz bu geri dönen münafıklarla harp edelim, diyor; diğer grup da: Biz onlarla harp etmeyelim, diyordu. Bu görüş ayrılığı üzerine şu âyet indi: "Size ne oldu da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla yol bulamazsın!" (Nisâ: 88). Rasulullah (s.a.v): "Medine Taybe'dir; ateş gümüşün pisliklerini giderdiği gibi Medine de günahları dışarıya atar" buyurdu.

(Buhari: 4050, Müslim: 2776, 1384)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Nifak mastarından türemiş bir sıfat olan münafık kelimesi "inanmadığı halde kendisini mümin gösteren" kimse demektir. Kelimenin, "tarla faresinin bir tehlike anında kaçmasını sağlamak üzere yuvası için hazırladığı birden fazla çıkış noktasının birinden girip diğerinden çıkması" biçimindeki نفق kökünden hareketle münafık, "dinin bir kapısından girip diğerinden kaçan çifte şahsiyetli kimse" olarak tanımlanır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, kalbiyle inkâr ettikleri hâlde bunu gizleyerek kendilerini mümin gibi gösteren münafıklardan, kendi isimleriyle anılan süre dışında pek çok yerde bahsedilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de münafık kelimesi iki farklı tipteki insan için kullanılır. İlki; halis münafıklar olup bunlar, "Aslında inanmadıkları halde Allah'a ve ahiret gününe iman ettik" derler (Bakara: 8). Böylece sadece dünyevi cezadan kurtulurlar.

İkincisi; "zihin karışıklığı, ruh bozukluğu veya irade zayıflığı yüzünden imanla küfür arasında gidip gelen, şüphe içinde bocalayan imandan çok küfre yakın olan" (Nisâ: 137, 143) ve "kalplerinde hastalık bulunan" çifte şahsiyetli insanlardır. "Başımıza bir felâketin gelmesinden korkuyoruz" diyerek İslam'ın ve Rasulullah'ın düşmanlarının dostluklarını kazanmaya çalışan hainlerdir. Allah, müminlere büyük bir başarı takdir ettiğinde o kararsızlar, kendi içlerinde gizlice barındırdıkları düşüncelerden dolayı vicdan azabı duymaya, içlerinde gizlediklerinden dolayı pişman olmaya başlarlar.

Kur'ân-ı Kerîm'de ortaya koyduğu münafık tipi şöyledir: Onlar inanmadıkları hâlde inandıklarını söyleyerek Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışan ancak farkına varmadan kendilerini aldatan iki yüzlü, kalplerinde hastalık bulunan, azgınlıkları içinde bocalayıp duran, Allah'ın kalplerini mühürlediği ve nefislerinin arzularına uyan kimselerdir. Müminlere karşı kalpleri kin ve nefretle dolu olduğu için onların hep sıkıntıya düşmelerini isterler. Yalnızca menfaatleri söz konusu olduğunda Hz. Peygamber'in ve inananların yanında yer alırlar. Kötülüğü emredip iyiliği yasaklar ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı, Allah da onları unutmuştur. Onlar, bozguncuların ta kendileridir.

Rasulullah (s.a.v), Müslümanlar arasında münafıkların yürüttüğü nifak ve fesadın etkilerini kırmak için onlara karşı temkinli hareket etmiştir. Bu sebeple Yahudi ve müşrikler gibi düşmanlıklarını açıkça göstermeyen münafıklar, dünya hayatında Müslümanlar gibi muamele görmüşlerdir. Allah Rasulü (s.a.v) münafıklara karşı müsamahalı bir tavır takınmakla birlikte onlara önemli görevler vermemiş, onların eylemlerini haber vererek ashabını uyarmıştır. Böylece Müslümanlar, münafıkların toplumu parçalayan fitnelerine karşı daha dikkatli davranmışlardır. Hz. Peygamber'in nifak karşısında izlediği yolun bir sonucu olarak münafıkların toplum içerisindeki etkileri azalmıştır. Hz. Peygamber, ehl-i kitap ve müşriklerle daima dirsek temasında olan, nifak cephesiyle mücadele ederken sabrı yol edinmiştir. Bu sabırlı mücadelenin birinci aşamasında, İslam toplumunun parçalanmasına imkân vermemek, ikinci aşamasında münafıkları dönüştürerek zamanla İslam'a kazandırmak hedeflenmiştir. Münafıklarla savaşalım diyenlere her zaman Peygamber Efendimiz, "İnsanlara 'Muhammed arkadaşlarını öldürüyor' dedirtmem" demiştir. Böylece Tevhit mücadelesinin düşmanı olan nifaka karşı, haklılığına rağmen rahmet peygamberi oluşun gereğini yerine getirmiştir. Onların şiddetli düşmanlığına rağmen Allah Resulü öyle bir siyaset takip etmiştir ki, vefatına yakın bir dönemde nifak, bütünüyle tehlike olmaktan çıkmıştır. Öyle ki halifeler döneminde ne bir nifak hareketine ne de bir münafık ismine rastlamak mümkün değildir. Bunu yaparken de hiçbir münafığı öldürmemiş ve sürgüne göndermemiştir. İslam toplumunda ayrı bir grup olmalarının engellemiş, onlara yönelik devlet otoritesini kullanmamış, elebaşlarının kahramanlaşmasına ve onlar da bir mazlumluk algısının oluşmasına müsaade etmemiştir. Bir merkez etrafından örgütlenmelerini engellemek için Mescid-i Dırar'ı yaktırmıştır. Medine'de iman yerleşince, münafıklar herhangi bir olay çıkaracak olsalar bizzat akrabaları tarafından azarlanır, kızılır ve yaptıkları kınanır olmuştur.

"Medine İslam'ın kubbesi, iman ve hicret yurdu, helal ve haramın bildirildiği yerdir". İman Medine'ye yerleşip kökleşince, Kur'ân-ı Kerîm kalplerin baharı, gönüllerin nuru olmuş, insanlar bu inancın ve ahlakın yemek yiyen, çarşılarda dolaşan, yürüyen gerçekleri olmuşlardır. Bu sebeple "Medine'de kim aslı olmayan bir bidat türetirse/kahinlere baş vurursa Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olur". Yine bu sebeple Taybe (hoş ve güzel) olan Medine, "Ateşin, gümüşün kirini temizlediği gibi günahları, pislikleri, nifakı dışarıya atan körük gibidir". Medine medeniyetiyle pek çok şehri fetheden, birçok beldeyi ele geçiren hicret yurdudur. Medine'nin bu-

huruyla Medine'nin ıtrı ile pek çok şehir yeniden kurulmuştur. Medine'nin buhuru, ıtrı boyası ve ahlakı ile kurulan şehirler de Medine gibidir. Günahları, pislikleri, nifakı dışarıya atarlar.

ZEYD İBN-İ SABİT (Radıyallahü Anh)

Zeyd b. Sâbit (r.a) hicretten on bir yıl önce miladi 611 senesinde Medine'de doğmuştur. Babası, Nacaroğlularından Sâbit b. Dahhâk, annesi ise en-Nevvâr bint-i. Mâlik İbn-i Muâviye İbn-i Adî en-Neccâr'dır. Hz. Peygamber Medine'ye geldiği zaman Zeyd b. Sâbit hâlâ küçük sayılabilecek bir yaştadır.

Ebu Saîd olarak künyelenen Zeyd İbn-i Sâbit Ebû Hârice, Ebu Abdurrahmân, Ebu Sa'd ve Ebu Sâbit künyeleri ile de anılmıştır.

Genel kanaat, onun hicretten önce Musab İbn-i Umeyr (r.a) vasıtasıyla Medine'de İslam ile şereflendiğidir. Hz. Peygamber (s.a.v) Medine'ye geldiğinde, 11 yaşında Efendimize götürülüp "Bu çocuk Allah'ın sana inzal ettiği Kur'ân'dan 16-17 sureyi ezberledi" denilerek arz olunmuştur.

Rasululah (s.a.v), Zeyd b. Sâbit'in güçlü bir hafıza, kıvrak bir zekâ ve hızlı öğrenme yeteneğine sahip olduğunu anlayınca ondan İbranice ve Süryanice öğrenmesini istemiş, O'na "Zeyd, Yahudilerin yazısını öğren. Çünkü ben, Yahudilerin bana yazdıklarına güvenemiyorum." demiş, Zeyd de on beş günde İbraniceyi öğrenmiştir. Bundan sonra Yahudilerin Rasulullah'a (s.a.v) gönderdikleri mektupları okuyup, onlara verilen cevapları yazmıştır. Zeyd b. Sâbit'in İbranice ve Süryanice dilinden başka Farsça, Rumca, Kıptice ve Habeşçe dillerini de bildiği nakledilmiştir. Farsçayı Kisrâ'nın elçisinden 18 günde öğrendiği, Rumca, Kıptice ve Habeşçe'yi ise Rasulullah'ın hizmetkârlarından öğrendiği nakledilmiştir. Bu sebeple gerek komşu devletlerin hükümdarları, emirleri ve Arap kabile reislerinden gelen mektupların okunması gerekse onlara verilecek cevapların ya da yeni mektupların yazılması işini Zeyd b. Sâbit yürütmüştür. Hz. Peygamber'in Medine'ye ilk geldiği andan itibaren yanından ayrılmayan Zeyd b. Sâbit (r.a) gerek Rasulullah döneminde gerekse sonrasında vahiy kâtipliği, diplomatik ilişkilerde tercümanlık, Kur'ân-ı Kerim'in toplanması ve çoğaltılması, ferâîz ve fıkhî konularda fetvâ vermesi gibi ilmî vazifelerden divan ve danışma kurulu üyeliği ve devlet başkanlığına vekâlet etmesi gibi idari görevlerde hayatı boyunca farklı hizmetlerde bulunmuştur. Zeyd b. Sâbit (r.a) Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde Kur'ân-ı tamamen ezberlemiştir. Rasulullah'ın (s.a.v) irtihalinden hemen önce Kur'ân-ı ona arz etmesi, bu hususta ona bir üstünlük sağlamıştır. Bundan dolayı da Kur'ân-ı Kerim'in cemi ve istinsahı faaliyetlerinde aktif olarak görev almıştır.

Zeyd b. Sâbit, İslam'a sadece ilmiyle değil aynı zamanda kılıcıyla da hizmet etmiş, Rasulullah ile birlikte ilk olarak Hendek Savaşı'na katılmıştır. Hendek Savaşı'ndan sonra Kurayzaoğulları Yahudileri üzerine yapılan seferde, sonra Rıdvan Bey'at'ında bulunmuş ve Hayber kuşatması, Huneyn Savaşı ve Tebük Seferi'ne iştirak etmiştir. Hayber'de Müslümanların sayımı ile Huneyn de ganimetlerin, esirlerin sayım ve taksiminde görevlendirilmiştir. Tebük Seferi'nde, Rasulullah (s.a.v) Neccâroğulları sancağını Kur'ân bilgisinin fazla olması sebebiyle Zeyd (ra)'e teslim etmiştir.

Rasulullah'ın vefatından sonra Medine'yi terk etmemiş, orada yaşamaya devam etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasında hilafet problemi meydana gelmişti. Özellikle Ensar, halifenin kendilerinden olması konusunda ısrar ediyordu. Buna karşılık Muhacirler ise bu görevi Kureyşli bir kişinin yapmasının daha uygun olacağını ileri sürüyordu. Bu esnada yirmili yaşlarda genç bir sahabe olan Zeyd b. Sâbit (r.a), kendisi Medineli olmasına rağmen "Rasulullah (s.a.v) muhacirlerdendi. Biz de onun yardımcılarıydık. O'nun yerine seçilecek olanların da yardımcıları olmalıyız." demek suretiyle, hilafet meselesinin çözülmesine, ardından da Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesine önemli bir katkı sağlamıştır.

Zeyd b. Sâbit'in bu dönemde yerine getirdiği en önemli vazife kuşkusuz Kur'ân'ın iki kapak arasında bir araya getirilmesinde üst-

lendiği görevdir. Hz. Peygamber zamanında değişik nedenlerle tek bir mushaf halinde toplanamayan Kur'ân bugünkü halinde değildi. Hz. Peygamber döneminde gelen vahiy, vahiy kâtipleri tarafından kâğıt parçalarına, tabaklanmış derilere, yassı beyaz taşlara ve develerin kürek kemiklerinin üzerine yazılıyor ayrıca sahabe tarafından ezberleniyordu. Rasulullah'ın vefatından kısa süre sonra gerçekleşen Yemâme Savaşı'nda çok sayıda hafızın şehit olması üzerine, Kur'ân'ın bir mushafta toplanması ihtiyacı hâsıl oldu. Hz. Ömer'in yönlendirmesi ile Hz. Ebu Bekir (r.a), Kur'ân ayetlerinin bir araya toplanması vazifesini, Zeyd b. Sâbit'e (r.a) vermiştir. O da "büyük bir dağı taşımaktan daha ağır" olan görevi, yapılması gerektiğine inandığı için kabul etti. Kur'ân-ı Kerim'in yazılı olduğu sahifeleri araştırmaya başladı. Bu hususta çok ihtiyatlı davranıyordu. Yazılı olarak bulduğu ayetleri hemen kabul etmiyor; bu ayetin, Rasulullah'ın huzurunda yazıldığına dair iki şahit istiyor, ondan sonra kaydediyordu. Zeyd b. Sâbit, sahabenin de gayretiyle Kur'ân'ın toplanması işini bir sene gibi kısa bir zamanda tamamladı. Daha sonra ashap bir araya geldi. Toplanan mushafı onlara okudu. Müslümanlar okunanları tasdik ettiler. Bu şekilde iki kapak arasında toplatılan Kur'ân sahifeleri, vefatına kadar Hz. Ebu Bekir'in, sonra Hz. Ömer'in (r.a), daha sonra da Hz. Ömer'in kızı ve Rasulullah'ın hanımı Hafsâ'nın (r.anha) yanında kaldı.

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde de kıraat ilminin öğretilmesi ile meşgul olmuştu. Ayrıca ilmi üstünlüğü nedeniyle Hz. Ömer, onu kendi yerine birkaç defa halife vekili olarak bırakmıştır. Yermük Savaşı'na katılmış, savaştan sonra elde edilen ganimetleri sayma ve taksim etme görevini yürütmüştür.

Zeyd, Hz. Osman'ın döneminde de halife vekilliği yapmıştır. Bu dönemde yerine getirdiği en önemli görev, kuşkusuz Kur'ân'ın istinsahı/çoğaltılmasında yürüttüğü komisyon başkanlığıdır. Hz. Osman döneminde devam eden fetih hareketleri sonucunda genişleyen İslam coğrafyası, Kafkasya-Ermenistan sınırlarına ulaşmıştı. Ermenistan seferinde komutan Huzeyfe İbn-i Yemân, karşılaştığı farklı kıraatle okumanın sonucunda ortaya çıkan kargaşayı Hz. Osman'a anlatıp bunun önüne geçmesi gerektiğini söylemişti. Bunun üzerine Hz. Osman, Ensar'dan Zeyd İbn-i Sâbit, Kureyş kabilesinden de Abdullah İbn-i Zübeyir Saîd İbni. Âs ve Abdurrahmân İbn-i Hâris, İbn-i Hişâm'dan müteşekkil bir komisyon oluşturup onlara Kur'ân'ın istinsah emrini vermiştir.

Zeyd, Hz. Ali döneminde yapılan savaşlara katılmamış, fitne ortamından uzak durmaya çalışmıştır. Hz. Ali'nin yanında hiçbir savaşa katılmasa da onun faziletini kabul edip, ona olan sevgisini daima izhar etmiştir. Hayatının tamamını Medine'de geçiren bu büyük sahabe, h. 45 senesinde, 56 yaşında Medine'de vefat etmiştir. Hayatının sonuna kadar Rasulullah'ın yanından ayrılmayan ve Medine'de bir ilim meclisine sahip olduğu da anlaşılan Zeyd İbn-i Sâbit (r.a), Kur'ân, ferâîz, fetvâ, kaza ve kıraat konusunda önde gelen sayılı alim sahabeden biridir. Rasulullah'tan tekrarlarıyla 99 hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerden 42'si Buhari'nin, 16'sı Müslim'in Sahihlerinde yer almış, 3 hadiste de Buhari ve Müslim ittifak etmişlerdir.

Allah O'ndan razı olsun.

Rasulullah (s.a.v), Müslümanlar arasında münafıkların yürüttüğü nifak ve fesadın etkilerini kırmak için onlara karşı temkinli hareket etmiştir.

Mahremi Olmayan Mahrum Olur

Mülayim Sadık KUL

Günlük dilde sıkça kullandığımız "mahrem" kelimesinin "haram" kökünden geldiğini biliyoruz. Sözlükte; "helâl olmayan, yasaklanan şey" manasındaki mahrem, fıkıh terimi olarak *kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış bulunan akraba*yı ifade eder. Bu manada sizin mahreminiz, kendisiyle evlenmeniz haram olan kimse demektir. Bu evliliği haram kılan bağ, aynı zamanda onlarla daha yakın bir ilişkiyi de helâl kılmaktadır. Bu durum, her zaman sadece kan bağıyla oluşan akrabalıktan kaynaklanmayabilir. Evlilik dediğimiz sıhriyet ve süt kardeşliği de böyle bir mahremiyetin oluşmasına sebep teşkil edebilir. Özetle söylemek gerekirse, İslâm hukukunda kadın ve erkeğin birbiriyle evlenmesine engel teşkil eden sebepleri; kan hısımlığı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığı olmak üzere üç kategoride toplayabiliriz.

Elbette bu kelime sözlük olarak her kullanıldığında mutlak fıkhi bir haramlık içermeyebilir. Hukuki, fıkhi bir terim olarak kullanılmadığında; kullanıldığı yere göre farklı bir anlam çeşitliliğine ve zenginliğine sahip olabilmektedir. Bazen mahremle eşimizi ve bize nikâhı düşmeyecek kadar yakın olan akrabalarımızı kastederiz, bazen de mahremle size ait olan özel bir bilgi veya özel bir durum kastedilir ki bunların üçüncü şahıslar tarafından bilinmesini istemediğiniz için sizin mahreminizdir.

Dolayısıyla mahrem kelimesi kullanıldığı bağlama göre farklılık arz edebilir. Bazen bir insanı ve mekânı bazen de bir olgu veya bilgiyi bununla vurgularız. Bu çeşitlilik aynı zamanda bu kavramın kullanıldığı ilim dalı ve geleneği açısından da böyledir. Dolayısıyla mahremi belirleyen bazen dini naslar olabilirken, bazen de kullandığımız dil, yaşadığımız toplumun örf ve adetleri bu konuda belirleyici olabilmektedir. Bu manada mahremin içeriği kavram olarak toplumdan topluma farklılaşabilir.

Böyle genel bir girişten sonra kelimenin özellikle Arap dilinde semantik açıdan nasıl bir zenginliğe sahip olduğuna bir göz atalım. Mahrem kelimesinin "haram" masdarından türetilmiş bir kelime olduğuna az önce işaret etmiştik. Kelime olarak *haram kılınan şey* anlamına gelen bu kavramın, İslâm ilim geleneği içerisinde nasıl bir anlam zenginliğine sahip olduğunu, türetildiği haram kelimesi üzerinden anlamaya çalışalım. Bunu yaparken elbette

bu kavram etrafında oluşan ve tartışılan güncel konulara temas edebilmek asıl hedefimizdir. Bu vesileyle de İslâm tefekkürü açısından bu konunun arka planında neler olduğu veya olması gerektiği konusunda biraz imal-i fikir yapmış olmayı umuyoruz.

Sözlükte masdar olarak "yasak olmak", isim olarak da "yasaklanan, helâl olmayan şey" anlamına gelen haram kelimesi, çeşitli türevleriyle birlikte Arapçada hürmet "yasak olmak; saygı duymak"; *hırmân* "kişiyi bir iş, davranış veya haktan mahrum bırakmak"; *ihrâm* "bir şeyi yasaklamak; haram beldeye girmek"; *tahrîm* "haram kılmak, yasaklamak" anlamında geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Ayrıca Mekke ve Medine'ye "Harem" denilmesinden "haram aylar" ve "harîm" tabirlerine kadar örfte ve dini literatürde haram kökünden türeyen birçok kelime ve terimin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca bu kavramların neredeyse tamamının kelimenin kökündeki "yasaklama, engelleme, mahrum bırakma" anlamı çerçevesinde bir muhteva ile kullanıldıkları görülmektedir.

Mekke ve Medine'ye *Harameyn* denildiği gibi bizim geleneğimizde Kudüs ve Halil (Halilurrahman) şehrine de aynı hürmetle ecdadımız Haremeyn demişlerdir. Bu manada Harem, kutsal kılınmış mekân anlamındadır. Dolayısıyla yasak olan şey, bazen böyle bir kutsiyet sebebiyle korumaya alınmış olabilmektedir. Aslında biraz sonra yazımıza temel alacağımız hadisteki anlam da bu manayı açıkça desteklemektedir. Bu hadiste, Allah'ın Harem'inin haramlar olduğu belirtilmektedir. Haram aylardan kastedilen, bu aylara hürmeten kan dökmenin yasak olmasıdır. Bütün bu manalar göz önünde bulundurulduğunda *mahrem kelimesinin aynı zamanda kutsal olduğu için hürmete lâyık olan ve başkasından sakınılan değerli şey* anlamına geldiği açıktır.

Geleneğimizdeki *haremlik-selamlık* ayrımı da yine bu manaları içermektedir. Haremlik; bu alanın bizim için özel ve kıymetli olduğuna, yabancıların buraya destursuz giremeyeceğine işarettir. Bu, ev halkına daha rahat hareket etme imkânı verirken aynı zamanda da ilişkilerdeki mahremiyeti ifade eder. Nasıl ki Allah'ın haramları onun korunmuş alanı, yani mahremidir; her Müslüman için de kendi ailesi mahremidir ve her türlü ihlalden korunmuştur. Peygamber Efendimizin ev ziyaretlerinde dikkat edilmesini tavsiye ettiği âdâb-ı muaşeret kuralları da bu mahremiyeti korumaya yöneliktir. Kapıyı çalanın, kapı açıldığında kendisinin ev halkı tarafından görülebileceği ama evin haremini kendisinin göremeyeceği bir pozisyonda olmasını emretmesi, bu anlamda çok büyük bir inceliktir.

Bakış'ın (nazar) korunması gerektiği ayetlerle (Nur, 24/30-31) yasaklandığı gibi birçok hadisle de bu yasak teyit edilmiştir. Bakışın, şeytanın zehirli oklarından biri olduğu bildirilmiştir: *"Harama bakmak, şeytanın oklarından zehirli bir oktur. Bu sebeple, Allah'tan korktuğu için harama bakmayı terk eden kimseye, mükâfat olarak Allah öyle bir iman verir ki, onun tadını kalbinde hisseder."* (Hâkim, Müstedrek, 4/314).

Bu konuda meşhur bir rivayet de Peygamber Efendimizin Hz. Ali Efendimize ilk bakışın mazur ama ikincisinden mesul olduğuna dair yaptığı uyarıdır: *"Ey Ali, elinde olmadan gözüne ilişen bir harama ikinci defa bakma. Zira ilk bakış lehinedir, ama ikinci bakış aleyhinedir."* (Tirmizî, Edeb 28; Ebû Dâvûd, Nikâh 44)

Günümüze geldiğimizde ise artık böyle bir davranış gayr-i medeni, nezaketsiz görülebilmektedir. Hatta en yakın dostlarınız veya akrabalarınız, *haremlik*-selamlık uygulama-

İman ve İhsan'ın samimiyet ve ihlasın yegâne makarr'ı olan kalp, eğer bu sınırları anlamada ve muhafazada sağlıklı bir şekilde vazifesini yapamazsa, imtihan kaybedilmiş demektir. Her şeyden önce korunması gereken padişah otağı, Kalp'tir.

sından rahatsız olduklarını açıkça söyleyerek sizi birlikte oturmaya mecbur edebilmektedirler. Elbette mahremin yanında olduğu bir ortamda birlikte oturmak halvet olmadığı için haram da değildir. Bunu bizim gençliğimizde uyguladığımız aşırılıkta yapmaya çalışmak, elbette İslâm'ın tasvip ettiği ya da emrettiği bir mükellefiyet değildir. En yakın dostlarınızın eşinizi sokakta görse tanıyamayacak olduğu bir ilişki şekli, ne Peygamber Efendimizin ne de ondan sonra bu dini herkesten daha iyi bilen ve uygulayan Selef-i Salihîn'in din anlayışına ve hayat tarzına uygundur. Asıl problem, tarih boyunca İslâm'la yoğrulmuş örf ve adetlerimizin, hoyratça yanlış şekilde uygulanmaya çalışılması ve yerini tamamen modern ilişki şekillerinin aldığı, dinî hassasiyetlerin tamamen kaybedildiği bir formata dönüşmesidir. Orta yol; ifrat ve tefritten uzak, insan fıtratına uygun olan Nebevî davranış biçimidir. Bunun ne olduğu sorusu böyle bir yazının sınırlarını elbette aşmaktadır. Analarımızın veya ninelerimizin Anadolu irfanıyla yoğrulmuş ilişki formatı, bu anlamda bize yol gösterebilir.

Haram, fıkıh terimi olarak; mükelleften "yapılmaması kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili" ifade eder. Bu manada farz olanın zıddıdır. Fıkıh'ta *ef'âl-i mükellefîn* diye bilinen kategorilerden belki de en önemlisidir. Zira Mecelle; "Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evlâdır" kaidesiyle bunu haber vermektedir (Kötülüklerin def edilmesi, faydalı işlerin yapılmasından daha önceliklidir). Ahlâk ve hukuk literatüründe "yasaklanan şey" manasında haramla aynı veya yakın anlamlarda kullanılan pek çok kelime vardır. Bunlardan mahrem, muharrem, mahzûr, menhiyyün anh, memnû', mâsiyet, zenb, kabîh, seyyie gibi kelimelerin, fıkıh başta olmak üzere diğer İslâm literatüründe sıkça kullanıldıklarına şahit olmaktayız.

Kelimenin muhtevası hakkında bu kadar bilgi sadra şifadır, diyerek bu konu gündeme geldiğinde aklıma ilk düşen hadis-i şerifle meseleye biraz daha açıklık getirmek istiyorum. Bu hadis çerçevesinde, zihnimizde oluşan bilgileri, ihtiva ettiği diğer konularla da irtibatlandırarak tahlil etmeye çalışacağım. Son olarak da başlıktaki aynı kökten türemiş mahrem ve mahrumiyet kavramları arasında kurduğum telâzüme işaret ederek sözü hitama erdirelim.

Resulullah (sav) buyurdular ki*: "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası vardır, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun, bu et parçası kalptir."* (Buhârî, İman 39; Müslim, Müsâkât 107)

Bu hadisin konumuzla alakası gayet açıktır. Aslında bu kadar net bir bilgiye eklenecek açıklamalar teberrük kabilindendir. Hadis hakkında konuşarak bu rahmetten bizim de payımıza bir şeyler düşsün istiyoruz. Mahrem kelimesinin haram kökünden türediğini ve haram kılınmış şey anlamına geldiğini zikretmiştik. Kur'an-ı Kerim'de de haramlar hakkında pek çok ayet vardır. İçki yasağından tutun da adam öldürmeye, ya da zulümlerin en büyüğü olarak nitelendirilen şirkten anne-babaya "öf" demenin haramlığına kadar pek çok misal getirilebilir. Hatta mahremiyet konusundaki açık ayetler burada serdedilebilir(Nisâ 4/23). Zaten bu bilgiler için ilk başvuru kaynağımızın Kelâmullah olduğu izahtan varestedir.

Bu böyle olmakla birlikte, bazen hadis-i şeriflerin cevâmiu'l-kelim olan Peygamber Efendimizin dilinden bazı hakikatleri anlatmakta daha anlaşılır genel çizgiler sunduğu bilinmektedir. Benim de konu bağlamında ilk gönlüme düşen, bu hadis olduğu için onun üzerinde yoğunlaşmayı tercih ettim. Ayrıca Ebu Dâvûd gibi pek çok hadis âliminin bu rivayet için *"Din hakkında en kapsayıcı hadislerdendir"* nitelemesinde bulunduğunu biliyoruz. Gayr-i metluv vahiy olarak kabul edilen hadislerin Ehl-i Sünnet için ne anlama geldiği malumdur. Dolayısıyla, mahremiyet konusunu anlatabileceğimiz en uygun hadisin bu olduğuna - en büyük otoritelerin de desteğini aldıktan sonra - gönül rahatlığıyla yolumuza devam edebiliriz.

İslâm ilahiyatının en temel konularından birisi de helâl-haram meselesidir. Hatta fıkıh ilmi başta olmak üzere diğer ilim dallarının da temel konusunun bu sınırları çizmekle alakalı olduğu söylenebilir. "İslâm, muamelâttan, helâl-haramdan ibarettir." sözü de bu hakikati vurgulamaktadır. Zira din dediğimizde aklımıza ilk gelen, vazedilen bu tür kurallardır. Hangi konuda nasıl davranmak gerekir? Hangi amel sevap, hangi amel günahtır? Kurtuluşa ermek için neyi yapmak veya neden sakınmak gerekir?

Sorular, konunun iman veçhesiyle alâkalı olduğunda buna akide veya kelâm ilmi diyoruz. Eğer konu davranış ve insanlarla ilişkilerimizle, yani ibadet ve amellerle alâkalı ise bu ilme fıkıh veya muamelât ilmi diyoruz. Konu kalbin ameli olan niyet,

ihlas ve samimiyet gibi konular olduğunda da buna ihsan veya tasavvuf ilmi diyoruz. Bunların hepsinin ortak noktası - ister inanç, ister kalp, isterse bedenin ameli noktasında olsun - din açısından bu yapıp ettiklerimizin doğru olup olmadığı sorusudur.

Zikrettiğimiz hadis de bu konuda çok net bir ölçü ortaya koymaktadır. Her şeyden önce bir "Sınır Koyucu"nun varlığından haberdar oluyoruz. Allah, melik metaforu üzerinden yasak koyabilecek bir otorite olarak vasfediliyor. Hadiste ayrıca konulan sınırların ne olduğu ve bu sınırların kimler için konulduğu hakkında da bilgi veriliyor.

Sınır Koyucu'nun koyduğu sınırlar, haram ve helâl ölçüsüyle kategorize edilmiş. Diğer bir ifadeyle; sınırlar bu kavramlarla çizilmiş. Bugünlerde bazı ilahiyatçıların yüksek sesle bu sınırların artık modern hayatın ihtiyaçlarına cevap vermek için yeterli olmadığını dile getirmeleri de boşuna değildir. Tarihselciliğin en temel problemi de veya onların ifadesiyle dinle alakalı sorunsalı da bu sınırlarla yani haram ve helâl anlayışıyla alakalıdır.

Meseleyi biraz daha derinleştirirsek; İslâm coğrafyasının geri kalmışlığı anlatısının, Müslüman topluluklar ve onların münevverleri tarafından bir şekilde kabul edildiği günden bu yana, tartışma hep bu sınırlar üzerinden yapılagelmiştir. Bazen sınırların kendisi tartışılagelmiş, bazen de sınır koymada kimin yetkili olduğu meselesi ele alınmıştır. Ancak mesele, sonuç itibariyle hep bu sınırlarla, yani din neyi yasaklar veya neyi mubah görür sorusu etrafında şekillenmiştir.

Hadisin dikkat çektiği bu sınırların ötesinde başka bir nokta daha vardır. O da haram veya helâl olduğu tam da belli olmayan, tabir-i caizse hakkında kesin bir hüküm bulunmayan konulardır. Burada müminlerin nasıl davranması gerektiği hakkında bir yol çizilmiştir. Şüpheli konular, bir melikin yasak olan korusuna benzetilmiştir. Akıllı bir çoban, sürüsünü elbette bu yasak bölgeye yakın yerlerde otlatmaz. Zira hayvanlardan bir kısmı herhangi bir gaflet anında bu yasak bölgeye girebilir. Sonucun ne olabileceği her ne kadar açık bırakılmışsa da yapılan bu tecavüzün neticesiz kalmayacağı anlaşılmaktadır. Öyle ya yasaklar laf olsun diye konulmaz. Hele bu yasağı koyan gücü ve otoritesi olan bir melikse çobanın ne yapması gerektiği çok açıktır. Buna rağmen bu hatayı işleyen çoban sonuca katlanmak zorunda kalır. Cezanın neye mal olacağı da melikin inisiyatifine bırakılarak hudut ihlalinin mutlaka kaçınılması gereken bir durum olduğu haber verilmektedir.

Aklı başında bir insan, bile bile harama zaten tevessül etmez. Ama bazen şüpheli alanlarda dolaşmak, bu misalde olduğu gibi harama düşmeye sebebiyet verebilir. Şüpheli şeyler etrafında dolaşmak, her an harama düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmak anlamına gelmektedir. Sahabenin, değil şüpheli şeylerden helâllerden bile uzak durmaları bugün yeniden tefekkür etmemiz gereken bir hassasiyettir. Elbette Allah'ın helâl kıldıklarını haram kılacak yanlış bir mecraya sokmadan, bu hassasiyetin *mahrem* konusunda da korunması, dinin muhafazası noktasında elzemdir.

Akl-ı evvel bazıları gibi bizim çoban da elbette kralın bu konuda yetkin olup olmadığı veya böyle bir yasağın çağın ruhuna uygun olup olmadığı meselesini diline dolayabilir. Oysaki her akıl sahibi, bir melikin yahut bir kralın aynı zamanda bu otoriteye de sahip olduğunu zaten bilir. Böyle bir yetkiye sahip olmayandan kral da olmayacağı gayet açıktır. Bu yasağın kendisi için konulmasında nasıl bir hikmet olduğunu bilmeyen biri için akıllıca olan

Merhametin tecellisi de yine bu sınır koyma anlamına gelen haram-helâl çizgisinde aranmalıdır. Bu sınırlar, merhametin en büyük işaretleridir. Allah, tabir-i caizse baştan oyunun kurallarını net bir şekilde koyarak, insanın nelerden sorumlu olduğunu, bu merhametin en büyük müjdeleyicisi olan rahmet elçileri aracılığıyla haber vermiştir.

bu sınıra dikkat etmektir. Kim bilir, yasak bölgede belki de hayvanlarını telef edecek bataklık veya başka bir tehlike vardır. Dolayısıyla, kralın mutlak yetkisinde olan böyle bir yasağın ne kadar anlamlı olup olmadığını sorgulamadan önce, çobanın haddini hududunu bilmesi daha makul değil midir?

İslâm ilâhiyatında da *Ulûhiyet ve Rubûbiyet* meselesi ele alındığında altı çizilen en önemli mesele, budur. İlâh kimdir? Rab olmak ne demektir? İlâh, mutlak itaati ve kulluğu hak edendir. Rab; yaratan, yaşatan ve her türlü sınır koyma yetkisine sahip olandır. Tanrısına böyle bir yetki vermeyen dinden veya böyle bir yetkiye sahip olmayan tanrıdan bahsedilebilir mi? Hem Tanrı olacaksın hem de sınır koyma yetkin olmayacak!

Bu meselenin diğer bir yönü de "sınır olmadan sosyal bir hayat veya düzen olabilir mi?" sorusudur. İnsanlar, seküler topluluklarda bile bu yetkiyi parlamento aracılığıyla birilerine, yani insana verebiliyorken veya verme ihtiyacı duyuyorken, her şeyi yaratan mutlak kudret sahibi bir Tanrı'yı bundan menetmek nasıl bir akıl tutulmasıdır?

Dostoyevski meşhur romanı *Suç ve Ceza*'da bu konuyu ele alarak Tanrı fikrinin olmadığı yerde her şeyin mubah olduğunu şöyle dile getirir: "Tanrı yoksa insan, insan yoksa sorumluluk, sorumluluk yoksa suç da yoktur. Öyleyse Tanrı yoksa suç da yoktur, her şey mubahtır!" Burada Tanrı'nın insana sınır koyma, sorumluluk yükleme yetkisine vurgu yapılıyor. Tanrı demek, sınır koyabilen demektir. İnsan ile Tanrı arasındaki ilişki, bu *sınırlar* ve sorumluluk anlayışı üzerinden yürür. Ölçünün olmadığı bir varlık alanı, yok hükmündedir.

Geçenlerde Ahmet Akın Çığman Hocam, "Eğer İslâm'ı bir kelimeyle özetle deseler, bu kelime ÖLÇÜ olurdu" demişti. Âlemde bir nizam varsa, bu yaratanın takdiriyledir. Bu ölçüye karşı koyabilecek tek muhtar varlık, yeryüzünün sorumluluğu kendisine tevdi edilmiş olan insandır. Onu diğer varlıklardan üstün kılan da kendi ihtiyarıyla kabul ettiği bu sorumluluğun gereğini yine kendi ihtiyarıyla, Allah tarafından konulan bu sınırları korumasında aramak gerekir.

Bugün kütüphanedeki kitaplarıma göz gezdirirken meşhur düşünür Lao Tzu'nun bir kitabına gözüm ilişti. Açtığım 102. sayfada kısaca "İnsanı en kestirmeden hedefe ulaştıracak, onu olgunlaştıracak kemâl ölçüsünün sınırlar" olduğunu söylüyordu (Das Buch vom Sinn und Leben, 2007). Tam da mahrem ve haram konusunu ele aldığım bir demde bu cümleyle karşılaşmak farklı bir duygu. Aklın ve gönlün yolu birmiş, dedim. Demek istediğim, insanla onu Yaratan arasındaki ilişkiyi abes olmaktan çıkaracak kıstas, bu sınır dediğimiz yasaklardır.

Dikkat çektiğimiz bu hadiste, Cibril hadisinin bize bildirdiği İman, İslâm ve İhsan sınırları bir şekilde iç içe girmiş olarak serdedilmiş. Hadisin sonunda kalple ilgili verilen değer ölçüsü, bedende asıl korunması gereken kral köşkünün neresi olduğunu söylüyor. İman ve İhsan'ın samimiyet ve ihlasın yegâne makarr'ı olan kalp, eğer bu sınırları anlamada ve muhafazada sağlıklı bir şekilde vazifesini yapamazsa, imtihan kaybedilmiş demektir. Her şeyden önce korunması gereken padişah otağı, Kalp'tir.

Bu hadisin kalple ilgili söylediklerini, daha geniş anlaşılır bir şekilde İmam Gazâlî'de buluyoruz. Zira ona göre, beden eğer bir memleketse, onun idare edildiği yer, kalp olmalıdır. Akıl da kalbin kontrolünde baş vezir olarak kalbe yardımcı olmalıdır. Akıl ve diğer azalar kalbin kontrolünde olursa, o memlekette huzur ve sükûnet hükümran olur. Kalbin hükümranlığı; şehvete veya diğer organlara kaptırdığı durumda bu memlekette kaos ve yıkım kaçınılmazdır. İşte bu hadiste haber verilen sağlıklı et parçasıyla ifade edilen hakikatin Kur'an'daki karşılığı *kalb-i selîm*'dir (Şuarâ, 26/89). Hiçbir şeyin fayda vermediği *Mahkeme-i Kübrâ*'da kurtuluşun yegâne şartı, oraya böyle bir kalple gelebilmektir. Bağdatlı Ruhi (ö.1605) divan şiirinin ölümsüz beyitlerinden birisinde bu ayeti şöyle dillendirmektedir:

"Sanma ki ey hâce senden zer ü sim isterler
'Yevme lâ yenfeu'da kalb-i selîm isterler"

Allah'ın koyduğu sınırların ne olduğu sorusu elbette İslâm düşünce tarihi boyunca âlimlerin en önemli meşguliyet alanını oluşturmuştur. Gerek Ehl-i Sünnet, gerekse diğer Ehl-i bid'at dediğimiz - belli konularda İslam çizgisini zorlamış olan - İslâm mezhepleri hiçbir zaman Allah'ın yegâne *Ulûhiyyet ve Rubûbiyyet* vasfının gereği olan sınır koyma yetkisini tartışma konusu yapmamıştır. Zaman zaman aklın ve vahyin bu konuda nasıl iş birliği yapacağı İslâm düşünürleri, özellikle de İslâm feylesofları ve kelâmcılar arasında tartışılsa da hiçbir zaman Allah'ın sınır koyma yetkisi mutlak manada sorgulanmamıştır. Ta ki modern dönem, bizim kapılarımızı çalıncaya kadar.

Merhametin tecellisi de yine bu sınır koyma anlamına gelen haram-helâl çizgisinde aranmalıdır. Bu sınırlar, merhametin en büyük işaretleridir. Allah, tabir-i caizse baştan oyunun kurallarını net bir şekilde koyarak, insanın nelerden sorumlu olduğunu, bu merhametin en büyük müjdeleyicisi olan rahmet elçileri aracılığıyla haber vermiştir. İslâm'daki maslahat prensibi veya

mesâlih-i mürsele adı altında tartışılan konular, hep bu bağlamda Şeriat'ın hedefleri, dinin gayesi olarak görülmüştür. Bunu bilmeyen gafiller de yasaklamaların veya sınırların insan hürriyetini veya şerefini kısıtladığı zehabına kapılmışlardır.

Mahremin olmadığı yerde mahrumiyet vardır, başlığıyla da dikkat çekmeye çalıştığımız hakikat, budur. Merhametin olabilmesi için veya diğer bir ifadeyle mahrumiyetin olmaması için mutlaka bir ölçünün olması şarttır. Varlık, bir ölçüyle kaimdir. Böyle bir ölçünün olmasını istememek varlığı, dolayısıyla da rahmeti reddetmekle eş anlamlıdır.

Bu konuyla bağlantılı olarak insanlar arasındaki sınırları haber veren mahremiyet meselesinin sosyolojik ve psikolojik önemine de işaret edilmelidir. Zira böyle bir sınırın olmadığı modern toplumların, nasıl bir uçuruma sürüklendikleri ortadadır. Hedonizm ve ferdiyetçiliğin tanrılaştırıldığı sınır tanımaz modern toplumlarda gelinen cinnet hali ortadadır. Batı toplumları bu problemlerin çaresizliği içinde dinlerden yeniden medet umar hale gelmiştir. Her türlü yetkiyi ellerinden aldıkları dinlere hiç olmazsa toplumsal barışı sağlayacak ahlâkî bir sorumluluk yüklemeye çalışmaktadırlar. İslâm aleyhindeki tüm algı operasyonlarına rağmen İslâm'ın Batı'da yükselmesi tesadüfi değildir.

Post-modern toplumlarda dinin yeniden referans alınma gayretlerine pek çok örnek verilebilir. Jürgen Habermas'ın bu anlamda başlattığı tartışma dikkat çekicidir. Dolayısıyla Batı, insanı her şeyin yegâne ölçüsü kılma gayretinde sınıfta kalmıştır. İnsan, Tanrı'dan bağımsız olarak asıl ölçü koyan olduğunda, yani tabir-i caizse tanrılaştırıldığında, ne ferdi ne de toplumları mutlu edebilmiştir.

İslâm dininin varlık ve onu yaratanla kurduğu denge, insan mutluluğu için kaçınılmazdır. Bir Tanrı'nın varlığını hazmedemeyen insanoğlu, O'nun yerine sahte tanrılar icat ederek tatmin olmaya çalışmış ama sonuç, Asr Suresi'nin de haber verdiği gibi hüsran olmuştur. Biz de sözlerin ve ölçülerin en güzeli olan Kur'an'la sözlerimizi taçlandıralım. Asr Suresi'ni şiirleştiren Mehmet Akif'in tercümesiyle hem ona hem de bu davanın erliğini yapmış tüm inananlara rahmet okuyalım.

"Hâlk'ın nâ-mütenâhî adı var, en başı: Hak.

Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak!

Hani, Ashâb-ı Kirâm, ayrılalım, derlerken,

Mutlaka "Sûre-i ve'l Asr"ı okurmuş, bu neden?

Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felâh;

Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,

Sonra hak, sonra sebat. İşte kuzum insanlık.

Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık."[1]

Burada *mahrem* başlığı altında ele alınması gereken diğer bir konu da kulun Rabbiyle olan mahrem ilişkisidir. İhsan makamında olan müminlere has olan bu ilişkiyi ancak ehli bilir ve bu sırrı sadece mahrem olan ehliyle paylaşır diyerek, haddimizi aşmadan işi ehline bırakalım.

Ne mutlu mahrem olanı kendine şiar edinip mahrum olmaktan kurtularak, ebedi rahmete yelken açanlara! Ne mutlu rahmet elçisinin din adına haber verdiği mahremiyet çizgisini kendi hayat düsturu kılarak Mahkeme-i Kübrâ'da Şefaat-ı Uzmâ'ya mazhar olanlara!

[1] Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Hece Yayınları, Ankara: 2009, syf. 404.

İslâm dininin varlık ve onu yaratanla kurduğu denge, insan mutluluğu için kaçınılmazdır. Bir Tanrı'nın varlığını hazmedemeyen insanoğlu, O'nun yerine sahte tanrılar icat ederek tatmin olmaya çalışmış ama sonuç, Asr Suresi'nin de haber verdiği gibi hüsran olmuştur.

Kaçış ve Kayboluş

"Mahremiyet hakkımızı kendi rızamızla katlettiriyoruz. Ya da belki sadece bize sunulan harikalar karşılığında ödenecek bir bedel olarak mahremiyet kaybına rıza gösteriyoruz."
Zygmunt Bauman – Akışkan Gözetim

Mustafa ESER
Yazar

En incelmiş kabiliyetlerden olan nezaket, ancak ötekinin varlığını kabul edince mümkün oluyor. Ötekinin varlığına gösterilen bir ihtiram ya da ötekine karşı kendini konumlandırma şeklinde tezahür edebiliyor nezaket. Bir yönüyle sınır çizme bir yönüyle seviye belirleme sanki. Nezaket sahibi; hem kendine yakışanı hem de muhatabına yakıştırdığını veya hem talep ettiği muameleyi hem de kendinden talep edilmesi gereken muameleyi göstermiş oluyor. Kiminde içe dönük bir mesuliyetten, kiminde muhatabının tavrından dolayı bir mukabeleden, kiminde makamdan kaynaklı bir temsil mecburiyetinden, kiminde ise bulunduğu mekânın bir tesiri olarak ortaya çıkıyor.

Nezaket, tabiatı dolayısıyla bir alan belirliyor; mahremiyet alanı. Bu mahrem alanda olma işçiliğindeki samimiyeti, dışarıdan görülen nezaketinin niteliğini ve ortamı etkileme gücünü doğrudan etkiliyor. Olmadaki temel kural, çabanın gösterilmemesi iken göstermenin hazzı bazen galebe çalabiliyor ve bütün çaba heba olabiliyor. Bu mahremiyetin kaybolmasına ortam hazırlıyor. Mahremiyet kayboldukça ihtiram da kayboluyor. Nihayet nezaket de.

Eşyanın hakikatine terstir, teşhir. Her ne varsa o şeyin örtüsünü çıkarmak; mahremiyetini hiçe saymak hem ona hem de ona maruz kalana zulüm değil midir? Örtülülük bir mesafedir. Aynı zamanda bir sınırdır. Bu mesafe, ünsiyet için de şeyler arasındaki irtibat için de anlamın aktarılması ve bağların kurulması için de elzemdir. Mesafe olmadan ben denilemez. Mesafe olmadan sen de denilemez. O halde şahsiyet inşası da bu inşanın ardından mümkün olacak, biz idraki de mesafe ile yani mahrem alanların belirlen-

mesi ile gerçekleşebilecektir. Sınırlar ve mesafeler ile oluşan alanlar hak kavramına; dolayısıyla adalet kavramına da imkân tanır. Mahremiyetin olmaması, mesafesizlik ve sınırların yok oluşuna, bu da hak kavramının belirsizleşmesine sebep olacaktır.

Modern insan mahremiyeti, her türlü değerlerden arındırılmış bir haz iktidarının özgürlüğüne karışılmaması olarak kabul ediyor. Arzuların tatmini için zorlanan sınırları özgürlüğe dâhil edip, burası mahremiyet alanı olarak kabul görülsün istiyor. İlginçtir bu mahrem alanını da sergilemek için bedel ödüyor. Hatta sergisinin takdir edilmesini de talep ediyor. Teşhirciliği hak olarak görüyor ve bunun da ötesinde teşhire sırt dönme hakkını da muhatabına tanımıyor.

Yaşamın her alanını vitrine koyarak ilgiyi üzerinde tutma gayreti, kişinin ödevlerinden kaçmasından kaynaklanır genellikle. Sergilediği alanların bir sınırının olmaması ödevlerinin de kaybolmasıyla neticelenir. İnsan varlığını, "faydalı olmak" ile anlamlı hale getirir. Faydalı olmak, konumlandığı yerdeki ödevlerin icrası ile gerçekleşecektir. Ama sergi ile elde edilen ilginin yanıltan değerlilik hissi, ödevlerini gereksiz görmesine sebep olacaktır. Mahremiyetin silikleşmesi ödev bilincinin de tahribatına ortam hazırlayacaktır.

Mahremiyet, utanma duygusu ile güdülenir. Efendimiz (sav), "Utanmıyorsan dilediğini yap!" ikazı ile utanmaya davet eder insanlığı. Utanmazlık zemmedilir, kınanır. Mahremiyet alanının mukavemeti ancak utanma duygusu ile sağlanabilir. Elinde olanın, başkalarının elinde olmamasından kaynaklı bir utanma; fakrda elinde olmayanın başkalarının elinde olduğunu bilmeden kaynaklı utanma; cûd da utanmanın farklı veçhelerindeki edepli yansımalardır.

Gösterme, beğenilme isteğinin neticesidir. Kişinin gösteriye açtığı şey, o kişinin kendisini konumlandırdığı yer ile ilgilidir. Kendini vitrine koyduğuyla sunar/ifade eder. Mahremiyet hassasiyeti, vitrine konulacak şeylerle ilgili pek çok açıdan hesap yapmayı mecbur kılar. "Güzel saklıdır. Gizleme güzellik için aslidir. Şeffaflık, güzellik ile anlaşamaz." der Byung–Chul Han. Gösterme amacının gösterdiğiyle değil, gösterme şekliyle ortaya çıktığını iddia edebiliriz. Gösterme ile görünmesi aynı şey değildir bir de. İlkinde eylem faile aitken diğerinde gözlemciye aittir. İlkinde bir teşhir varken diğerinde olağan bir varoluş süreci gözlenir. İlkinde ötekinin nazarında değerli olmak hesaplanırken diğerinde içsel bir çabanın dışardan duyumsanması söz konusudur.

Beğenilme isteği, "iyi" olduğuna inandığı alanlarda uyanır. Bir de kendini yetersiz gördüğü alanlar vardır. Bu alanları ustalıkla gizleyebilir insan. Kendini geliştirme gayretine girebilir. Talebe olabilir. Ama mevcut iktidarın, mezkûr nakısını örtmek için de kullanması ihtimaldir. Emek isteyen faydalı bir ameliye üretme iştahsızlığını parasını ya da bedenini teşhir ederek geçiştirebilir. Bu bir kaçıştır. Onursuz bir kaçıştır.

Örtülü olmak, saklı olmak, bir diğer ifade ile çıplak olmamak şeklinde anlaşılabilir mahremiyet vurgusu. Mahremiyet alanının genişlemesi hayatı daha estetik ve anlamlı hale getirebilirken; mahremiyetin daralması ve kayboluşu, bir ilkesizliğe; dolayısıyla hukuksuzluğa imkân tanıyacaktır. Adaletin tesisi de sanatın icrası da fikrin mayalanması da ancak adalet ile yani hukuksal teminat ile gerçekleşebilecek üretimlerdir. Mahremiyet bu üretimlerin rahmi mesabesindedir.

Yaralarını gösterme cesareti ile kusursuzluk yalanı arasında mahremiyet algısının konumlanması temel belirleyicidir. İlkinde, mahrem olan bir gerçekliğe şifa bulma ya da tecrübe edinilmesi amaçlanırken diğerinde düpedüz bir yalan aymazlığı vardır. Yalan, genellikle saygınlığı kaybetme korkusuyla söylenir ama kişinin kendisine saygısını tahrip ettiğinden dolayı da mahremiyetin yok sayılmasına sebep olur. Mutlu olmadığı halde mutluymuş gibi davranma yalanı, zengin değilken zenginmiş gibi davranma yalanı ve bilgili değilken bilgiliymiş gibi davranma yalanı, çağımızın belki de en çok görünen türlerindendir ve çıkış noktaları itibariyle aynı frekansta yalanlardır. Hepsinde iç dünyasında kendine veremediği değeri dışarda arama yanılgısı vardır. Hâlbuki mutlu olmamanın da zengin olmamanın da ve bilgili olmamanın da olağan insani hallerden olduğunu kabullenmek belki de değer üretmek için çok sağlıklı bir adım olabilir.

Mahremiyetin kaybı, görünme ve göstermeye sebep olunca gerçeklikle yüzleşme yerine, yalanla avunma kaçınılmaz son olacaktır: Perdesiz evlerin sakinleri, kaybettikleri ev huzurunu avizelerine duyulacak muhtemel hayranlıkta arıyor olabilirler. Sevgisiyle birlikte, cinsel yaşamını da sergileyen âşıklar, belki de yüzleşmekten korktukları ilişkinin sorumluluğunu bastırıyorlar. Kendini anlattığına inandığı müziği, herkesin dinlemesini isteyip sesini yükselten sürücü belki de vicdanını dinlemek istemiyor olabilir. Bunlar ve bunlara benzer teşhir tacizi, bir kayboluş değil midir? Önce hürmete layık olanın kayboluşu, ardından mahremiyetin.

Hüznünü ve dolgunluğunu belki de başkalarına açmaya hicap edip yalnızca Rabbine arz eden Hz. Yakup'un edebi, yolumuza da yolculuğumuza da hürmet ve mukavemet kazandırsın! Böylece ahlaksız ayartıcıların karşısında Yusufça, "Ben Allah'tan korkarım!" diyen bir neslimiz olabilir.

İslâm'da Beden Mahremiyeti

Mustafa ŞENTÜRK

Prof. Dr., Trakya Üni. İlahiyat Fak.

Mahremiyet, yaşadığımız çağın en çok tehdit ettiği husûslardan biri, belki de birincisidir. Çok şükür ki -ve hiç değilse toplumumuzun bir kesiminde-, hâlâ bir mesele olarak gündemde yer bulabilmektedir. Günümüz literatüründe mahremiyet; genel olarak, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, 'istedikleri gibi' düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi mekân, zaman ve şartlarda ve ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına 'bizzat kendilerinin' karar verebildikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

"Mahremi, -aynı kelime kökünden türediği- 'haramla' irtibatlandırmayan" ve mahremiyetin ölçüsü olarak insanın kendisini merkeze koyan bu tanım, seküler bir yaklaşımdır ve İslâmî açıdan çok yönlü olarak eleştiriye açıktır. Zira böyle bir tanımla/ma, bedeni dünyevileştirir ve seküler müdâhalelere açık hâle getiririr. Oysa inancın bedene ilgisiz kalması söz konusu değildir ve her konuda olduğu gibi helâli-haramı, mahremi ve mahremiyeti belirlemede yasa koyucu/şâri', insan irâdesi değil ilâhî irâdedir. Çünkü bir bedene "sahip olması" da bu sahipliğini ebediyen sürdürmesi de insanın irâdesi dışındadır. Kur'ân'ın diliyle bir kez daha vurgulamak gerekirse, "insanın yaşamı da ölümü de ilâhî irâdenin elindedir" (En'âm 6/162). Hâliyle bu telakkî, "insanın bedeni üzerindeki hakkından" çok "bedeninin insan üzerindeki hakkını" öncelemektedir. Buna göre insan, kendisine bahşedilen ve "emânet" olarak verilen organları üzerinde mutlak söz sahibi değildir. Bundan dolayı İslâm'a göre insan, bu dünyada bedeni üzerinde mesela ötenazi ve/ya intihar uygulayamaz, organlarını satamaz, onlara zarar veremez, organları üzerinde keyfî uygulamalar yapamaz; Âhirette de mesela organları insanın irâdesi dışında aleyhinde "şâhitlik edebilir" (Yâ-sîn 36/65; vd.).

Meselenin bir başka boyutu da şudur ki, insanın mahrem(iyet) üzerinde mutlak yetkilendirilmiş olduğu kabul edildiği takdirde, göreceli yaklaşımlardan dolayı, bu durumun kaosa yol açması mukadderdir. Açmak gerekirse bu konuda insan tek/el/ine bırakılmış bir ölçülendirme, çeşitli din, medeniyet ve/ya kültürler ile bunlara bağlı 'özgürlük' anlayışlarının da etkisiyle, durumu kabul edilemez hâle getirebilir.

İslâmî bakış açısına göre, insana bedeniyle ilişkisinin diğer canlılardan farklı olacağı, daha ilk başta öğretilmiştir. Bu süreç, "şecere/yasak meyve" metaforu (?) ile başlayıp olayın ardından Âdem ile Havvâ'nın "sev'elerini/ avretlerini" örttükleri (A'râf 7/20, 22, 26-27) ve Kâbil'in kardeşi Hâbil'i öldürdüğünde onun "sev'esini/cesedini" ne yapacağını bilemediği zaman bütün bu husûsların insanoğluna ilâhî irâde tarafından öğretilmesine (Mâide 5/31) kadar götürülebilir. Bedenin hem yaşarken hem de öldüğünde "örtülmesini" işaret eden, böylece bedeni mahrem sayan bu sürecin, aynı zamanda yeryüzünde "insanlığın başladığı" süreç olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır bize göre. Zira bedenin/avretin örtülmesi bilinci, evrende yalnız insanoğluna 'bahşedilmiştir'.

İslâm fıkhı literatüründe mahrem kelimesi kullanılmakla beraber, modern dönemde kullanıldığı anlamıyla bir mahremiyet tanımlaması yer almaz. Zira mahremin tanımlanması, önemli ölçüde mahremiyetin tanımlanması demektir. Buna göre mahrem kelimesi, "haram kılınmış" anlamına gelen ve "birbiriyle evlenmesi dinen yasaklanmış olan akrabayı" ifade etmek üzere kullanılan bir fıkıh terimidir.

Türkçe lügatlere bakıldığında mahremiyet kelimesinin; giz/li, sır/lı ve başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi ve/ya duyulması istenmeyen durum ve özellik/ler anlamında kullanıldığı görülür.

Bu çerçevede mahremiyet kavramını tanımlamak için yapılan denemelerin de yetersiz olduğunu belirtmek gerekir.

Mahremiyet konusunun, kültürümüzde aile hayatı ve kadın alanına indirgenmesi doğru değilse de bu alanla ilgisi ve öncelikli algısı ne-

İslâm fıkhı literatüründe mahrem kelimesi kullanılmakla beraber, modern dönemde kullanıldığı anlamıyla bir mahremiyet tanımlaması yer almaz. Zira mahremin tanımlanması, önemli ölçüde mahremiyetin tanımlanması demektir.

İslâm düşüncesine göre insan, bedeninin "sahibi" değil "emânetçisidir". O nedenle bedeni ve bedeninin mahremiyeti üzerinde belirleyici olan insan irâdesi değil ilâhî irâdedir. Aksini düşünmek, göreceli yaklaşımlara ve dolayısıyla kargaşaya yol açmaktır

deniyle özellikle cinselliği ve cinsel alanı çağrıştırdığı kabul edilecektir. Bu durumda literatürde beden mahremiyeti ile avret mahremiyeti kavramlarının birbirleri yerine kullanılması pek yanlış olmasa gerek. Zira din dilinde avret kelimesi, vücutta dinen örtülmesi gereken ve -helâli dışında- başkasının -dokunması bir yana- bakması "bile" haram olan yerleri ifade eder.

Ahlâkî ve hukûkî boyutları itibarıyla, mahrem/iyet için farklı tanım/lama, yargı/lama ve yaptırımların mümkün olduğu düşünülebilir. Hukûkî yaptırıma konu olmasa da bizce dînî açıdan böyle bir ayrım yapılamayacağı için mahremiyeti tanımlama denememiz bu doğrultuda olacaktır. Zira "hayâ îmândandır" (Buhârî, Îmân, 16) ve "hayâ edilip kendisinden utanılmaya en layık olan Allah'tır" (Tevbe 9/13; Tirmizî, Kıyâmet, 24). O takdirde mahremiyet, aynı zamanda Şâri' olan Yaratıcı'nın, kişinin özel hayatında; kendisi, hemcinsleri, diğer canlılar ve eşyâ ile kuracağı ilişki, aynı zamanda melekler ve cinler ile paylaştığı alanda, belirlediği sınırlar çerçevesinde -kişinin kendisi de dâhil- taraflara yüklediği hak, görev ve sorumluluklar şeklinde tanımlanabilir. Buna göre beden mahremiyeti ya da avret mahremiyeti, kişinin önce yaratıcısının sonra hem kendisi hem de başkalarının, bedeni ve -cinsiyetine göre- avreti üzerindeki hak, görev ve sorumluluklarıdır. Pek tabîî ki bu mahremiyetin sadece "fiziksel olmadığını", "takvâ elbisesinin" daha hayırlı olduğunu (A'râf 7/26), ayrıca "dokunulmazlık" ile sınırlı olmayıp "gör/ün/mezliği" de kapsadığını (Nûr 24/30-31) belirtmek gerekir. İlâveten mahremin tarafları ve gereği dışında konuşulması yani gıybeti bir yana, îmâ ve işâreti hatta hayâli bile dînî sorumluluk çerçevesindedir.

Kur'ân'da Beden Mahremiyetini İfade Eden Temel Kavramlar

Kur'ân'da beden mahremiyeti bağlamında telakkî edilebilecek olan ve yukarıda değindiğimiz sev'e/sev'ât kelimesinden başka dört temel kavram ferc, zînet, ceyb ve avret kelimeleri, Nûr Sûresi'nin aşağıda verilen 30-31. âyetlerinde yer almaktadır:

"Mümin erkeklere söyle, bakışlarını (haramdan) sakınsınlar, ferclerini korusunlar; bu onlar için daha nezihtir. Üstelik Allah (onların) yaptıklarından haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, bakışlarını (haramdan) sakınsınlar, ferclerini korusunlar; açıkta olanlar hâriç zînetlerini göstermesinler ve başörtülerini ceyblerinin üzerine iyice örtsünler. Zînetlerini; kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, kendi kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, câriyeleri, cinsel arzusu kalmamış erkek(hizmetçi)ler ve(ya) kadınların avretlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Ayrıca gizledikleri zînetler farkedilsin diye ayaklarını vurmasınlar".

Âyette konu edilen fercten; erkek ve dişilerin cinsel organları, ön tarafları ile etrafını kapsayan kısımları; zînetten ise kadının "açıkta olan (elleri ve yüzü) dışında" genellikle takıların takıldığı kol, bacak, boyun, baş, göğüs ve kulakları ile âyette zikredilenlerden başka bakılması helâl olmayan yerleri, yani "aslî zîneti" olarak bedeninin ilgili kısımları; ceyb ile boyun/koyun yani göğüs bölgesi, avret ile de cinsiyeti belirleyen kısım anlaşılmıştır.

Cinsel organı ve/ya bölgeyi ifade etmek üzere birbirleri yerine kullanılan ferc, sev'e ve avret kelimeleri arasında, ilgili kelimelerin lügat anlamlarından da hareketle, şu şekilde bir semantik bağ kurulabilir: Cinsel organı ifade etmek için fercin kullanılması bu kelimenin doğrudan lügat anlamıyla ilişkisi sev'enin kullanılması cinsel bölgeyi gös/ter/menin "kötü" olması, avretin kullanılması ise bu bölgeyi gös/ter/me durumunda "utanılması" nedeniyledir. Öte yandan zînet ile ceyb arasında da bir semantik ilgi kurulabilir. Buna göre zînetin yukarıda aktardığımız iki manası da göz önüne alındığında, her iki mananın da kadının "süsü" olup bunların câlib-i dikkat olması; boyun, koyun ve göğüs bölgesini ifade eden ceybin ise hem "zînet bölgesi" olması hem de bunların kadının "aslî zîneti" olması dolayısıyladır denebilir.

Beden mahremiyetinin korunması için, Kur'ân'ın önümüze koyduğu somut tedbirleri özelde bakışların, fercin, zînet yerlerinin korunması ile başörtüsü ve dışörtüsü kullanmak, avret (vakitlerin)e uygun davranmak ve genelde ise -şemsiye bir kavram olarak- iffetli davranmak şeklinde özetleyebiliriz.

İslâm düşüncesine göre insan, bedeninin "sahibi" değil "emânetçisidir". O nedenle bedeni ve bedeninin mahremiyeti üzerinde belirleyici olan insan irâdesi değil ilâhî irâdedir. Aksini düşünmek, göreceli yaklaşımlara ve dolayısıyla kargaşaya yol açmaktır. Bu bakımdan İslâm'da "insanın bedeni üzerindeki hakkı" kadar, belki de daha fazla "bedeninin insan üzerindeki hakkıdır" söz konusu olan.

Tekrar etmek ve özetlemek gerekirse, mahremiyet; kişinin özel hayatında; kendisi, hemcinsleri, diğer canlılar ve eşyâ ile kuracağı ilişki, aynı zamanda melekler ve cinler ile paylaştığı alanda, Yaratıcı'nın belirlediği sınırlar ve -kişinin kendisi de dâhil- taraflara yüklediği hak, görev sorumluluklardır. Buna göre beden mahremiyeti ya da avret mahremiyeti de kişinin kendisinin ve başkalarının bedeni ve -cinsiyetine göre- avreti üzerindeki hak, görev ve sorumluluklarıdır. Pek tabîî ki "dokunulmazlık" ile sınırlı olmayıp "görünmezliği" de kapsayan mahremiyet "fiziksel" değildir ve "takvâ elbisesi" daha hayırlıdır.

Kur'ân'da ferc, avret ve sev'ât kavramları hem erkekler hem de kadınların; zînet ve ceyb ise sadece kadınların beden mahremiyeti bağlamında kullanılmaktadır. Bu durum, bir yandan kavramların çoğunun iki cinsi de kapsaması nedeniyle, Kur'ân'ın cinsiyetçi bir dil kullanmadığı; diğer yandan öbür iki kavramın sadece kadınlarla ilgili olması, erkek ve kadın avretleri arasındaki oran farkından kaynaklandığı şeklinde okunabilir. Yoksa -her ne kadar İslâm toplumlarında beden mahremiyeti, ağırlıklı olarak kadın bedeninin mahremiyeti üzerinden anlaşılsa da- beden mahremiyetinin kadına has kılınması, Kur'ân'ın ve Sünnet'in inşâ ettiği değerler manzûmesine aykırıdır.

Allâhu a'lem.

Kur'ân'ın cinsiyetçi bir dil kullanmadığı; diğer yandan öbür iki kavramın sadece kadınlarla ilgili olması, erkek ve kadın avretleri arasındaki oran farkından kaynaklandığı şeklinde okunabilir.

Ailede Mahremiyet Eğitimi

Muhammed Esad ALTINTAŞ

Doç. Dr., Erciyes Üni. İlahiyat Fak. Din Eğitimi Anabilim Dalı

Eskilerin 'hayâ duygusu' dediği şimdilerde ise 'mahremiyet eğitimi' olarak adlandırılan ve çocuk eğitiminde çok önemli bir yere sahip olan bu meseleyi günümüzde anne-babalar zaman zaman ihmal edebilmektedir. Daha doğrusu kendi çocukları açısından hayati önem taşıyan mahremiyet duygusunun nasıl kazandırılacağı konusunda ebeveynlerin yeterince bilinçli ve bilgi sahibi olmadıkları sık sık dile getirilen bir husustur. Halbuki anne babalar küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitimini çocuklarına vermekle, başka bir ifade ile utanma ve hayâ etme duygusunu kazandırmakla yükümlüdürler. Erken çocukluk döneminde utanma duygusunun geliştirilmesi sayesinde utanma duygusuyla bezenmiş bir vicdan gelişimi ortaya çıkacak ve çocuk, her adımını bu vicdana göre atmaya çalışacaktır.

Mahremiyet duygusunun gelişmesi, çocuğun kendini koruma hissinin gelişimi açısından önemlidir. Zira anne babanın her an çocuğunun yanında olabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple çocuk, ebeveynleri yanında değilken de kendisini nasıl koruyacağını bilmelidir. Bunun için anne-baba çocuklarına özel bölgelerini, kişisel sınırlarını, iyi-kötü dokunuş farkını, bedenlerinin kendilerine özel olduğunu ve izin vermediği sürece kimsenin kendisine dokunamayacağı bilincini kazandırmalıdır. Mahremiyet eğitimini aile içerisinde alan çocukların kendi özel alanını bilmesi, bu alanını koruması ve başkalarının özel alanlarına da saygı göstermesi beklenir. Böylece çocuklar hem sağlıklı cinsel kimlik gelişimine kavuşabilir hem de cinsel istismarların arttığı günümüzde kendilerini korumayı ve başkalarının mahrem alanına saygı duymayı öğrenebilir.

Mahremiyet eğitimi, anne-baba tarafından üstlenilmesi gereken mühim bir sorumluluktur. Fakat günümüzde anne babaların mahremiyet eğitimi konusunda bilgi, becerileri ve rol modelliğinin ne kadar yeterli olduğu tartışmalı bir husustur. Mahremiyet eğitiminde bilinçli ve pedagojik temelli bir eğitimin sağlanması son derece önemlidir. Çocuğu zorlamadan, ayıp, günah, yasak, vb. ifadelerle onlarda korku ve endişe yaratmadan, utandırmadan ve yoğun duygusal denetim altında tutmadan mahremiyet eğitimi gerçekleştirilmelidir. Bunun için öncelikle mahremiyet eğitimini verecek ebeveynlerin doğru bilgiye ve yönteme sahip olmaları gerekir. Bu konuda ailelerin en başta mahremiyet eğitiminin ne olduğunu bilmeleri gerekir.

Mahremiyet eğitimi denilince akla genelde 'cinsel eğitim' gelmektedir. Fakat her iki kavram mahiyet açısından farklıdır. Cinsel eğitim; cinselliğe, cinsiyet

özelliklerine ve üreme sağlığına ilişkin bilgilerin verildiği bir eğitimdir. Mahremiyet eğitimi ise özel bölgelerin mahrem olması hasebiyle korunması, özel bölgelere saygı duyulması gerektiği ve mahrem alanların nasıl korunacağı (sağlıklı sınırlar koyma) üzerinde durulan eğitimdir. Güneş'e göre mahremiyet eğitimi, sadece cinsel konuların ele alındığı teknik bir eğitimden ibaret olmadığı; çocuğun duygu dünyasını bütüncül bir şekilde ele alan ve duygu yönetimi, kendini yönetebilme becerilerinin ve haya, iffet gibi değerlerin birebir kazandırılmasına kılavuzluk eden uzun soluklu bir kişilik kazandırma sürecidir.

Mahremiyet eğitiminin, cinsel eğitimden farklı olarak dini-ahlaki-kültürel değerlerle ilişkisi vardır. Bir anlamda mahremiyet eğitimi, cinsel eğitimin dini/kültürel bakış açısıyla ele alınmış halidir. Mahremiyet eğitimi, çocuklara ve ergenlere cinselliğin, sonsuz bir özgürlük alanı olmadığını hem mahrem bir konu hem de sınırları olduğunu vurgulayan, cinsellik hakkındaki sorularına yaşadıkları kültürün, dinin ve ahlakın belirlediği çerçevede cevaplar üretmeye çalışan bir eğitimdir.

Mahremiyet eğitiminin tanımlarından da anlaşılacağı üzere aile, mahremiyet duygusunun kazandırılacağı ve eğitiminin verileceği ilk ve en önemli kurumdur. Zira ebeveynler, mahremiyet hususunda rehber ve örnek konumundadır. Mahremiyet hassasiyetinin taşındığı ve eğitiminin söz konusu olduğu bir ailede hem mahremiyet bilinci yerleşebilir hem de başkalarının mahremiyetlerine ihlal edici tutum ve eylemler ortaya çıkmayabilir. Mahremiyet duygularının gelişimi çocukluk döneminde anne-babanın göstereceği hassasiyete ve eylemlere bağlıdır, otomatik olarak gelişmesini beklememek gerekir. Bu sebeple mahremiyet eğitimi, çocuğu en iyi tanıdığı düşünülen anne-baba veya kendisinden büyük bir yakını tarafından, çocuğun ihtiyaç duyduğu bilgiyi ve duyguyu onun gelişim özelliklerini de göz önünde bulundurarak vermek suretiyle aşama aşama ve birebir gerçekleştirilen bir eğitimdir. Bunun için ebeveynlerin öncelikle çocuklarının gelişim düzeylerini bilmeleri ve ona uygun bir şekilde rehberlik etmeleri gerekir. Onların gelişim düzeylerini bildiğimiz zaman neleri öğrenmeleri gerektiğini ve bize neler sorabileceklerini bilmemiz mümkün hale gelecektir. Böylece çocukların mahremiyet veya cinsellikle ilgili sordukları sorular karşısında gereğinden fazla bilgi aktarılmamış olacaktır.

Çocukların karakter gelişiminin oluştuğu, mahremiyet algısının şekillendiği erken dönemlerden itibaren alınan mahremiyet eğitimi sayesinde çocuklar sağlıklı bir cinsel kimlik gelişimine sahip olabilir ve olası cinsel ihmal-istismara maruz kalma riskleri azalabilir. Bunun için mahremiyet eğitiminin çocukların gelişim düzeyleri, yaşları ve zekâ düzeyleri göz önünde bulundurularak küçük yaşlardan itibaren doğru yöntemlerle verilmesi mühimdir. Fakat çocuğa doğru ve nitelikli bir mahremiyet eğitimi verilebilmesi için anne babalar, çocuklarına mahremiyet eğitimi bağlamında neyi, ne kadar, nasıl öğretecek, nelere dikkat edecek? Gelin hep birlikte kısaca bunlara göz atalım.

Ailede mahremiyet eğitimi bağlamında anne-babalar ve çocuğun yakınında olan kişiler çocuklara önce özel bölgelerini, bedenlerinin kendilerine ait olduğu bilincini kazandırmalıdırlar. İyi ve kötü dokunma arasındaki farkı, rahatsız olduğu durumlarda hayır diyebilmeyi öğretebilmelidirler. Aile içerisinde tüm bunlar öğretilirken görsel ve sözel mahremiyete de özen gösterilmelidir. Aile içerisinde mahremiyet eğitimi verilirken çocukların sanal mecralarda karşı karşıya kalacakları tehlikeler karşısında aileler bilinçli olmalı ve kendileri de sanal ortamlarda çocuğun mahremiyetine dikkat edecek eylemler içerisinde olmalıdırlar. Ailede verilen mahremiyet eğitiminin başarılı olması için ebeveynlerin bu konuda çocuğa rol model olmaları son derece önemlidir.

Ailede mahremiyet eğitimi gerçekleştirilirken çocuklara sadece nasihat etmek yerine korkutmadan, yargılamadan ve utandırmadan onlarla iletişime geçilmelidir. Ebeveynlerin çocuğu susturmadan aktif şekilde dinleyebilmeleri gereklidir. Çocuğun ancak dinlenildiğini ve anlaşıldığını hissettiği zaman yani ailesiyle tüm iletişim kanalları açık olduğunda taciz veya istismar gibi durumları ailesiyle paylaşma cesareti göstereceğini bilerek hareket etmek gerekir. Aynı şekilde, cinsellik veya mahremiyet ile ilgili aklına takılan soruları ancak ebeveyni tarafından yargılanmayacağına inanan çocuk ailesine sorabilir.

Mahremiyet eğitimi, çocukların gelişim düzeyleri ve yaşları göz önünde bulundurularak verilmelidir. Mahremiyet eğitiminden istenilen kazanımların elde edilebilmesi için bütün aile fertlerinin bu konuda bilinçli olması gerekir. Bu eğitimden yoksun kalmış diğer aile üyelerinin mahremiyet eğitimi alan çocukları negatif yönlü etkileyebileceği ve mahremiyet algılarına zarar verebilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Altıntaş, Muhammed Esat. (2022). Ailede mahremiyet eğitimi. Tüm Yönleriyle Mahremiyet içinde. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Bayrak, G. Başgül, Ş.Z. ve Gündüz, T. (2011). Ailede cinsel eğitim. İstanbul: Timaş Yayınları.
- DİB. (2019). Sorularla mahremiyet bilinci. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Duygulu, S. (2018). Sosyal medyada çocuk fotoğraflarını paylaşmak - mahremiyet ihlali, https://www.serapduygulu.com.tr/makaleler/anne-baba/sosyal-medyada-cocuk-istismari-sosyal-medyada-cocuklarin-fotograflarini-paylasmak-mahremiyet-ihlali-midir.html.
- Güneş, A. (2015). Mahremiyet eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları
- Güneş, A. (2017). Cinsel istismar olgusu ve mahremiyet eğitimi. İnsan&Toplum Dergisi. 7 (2). 25-67.
- İnam, A. (2020). Mahremiyet bilincimiz var mı? Mahremiyet eğitimi çalıştayı içinde. Köln: Uluslararası Akademisyenler Birliği.
- Şişman, N. (2019). Mahremiyet- hayatın sırları ve sınırları. İstanbul: İnsan Yayınları.

Aile ve Çocuk Ekseninde Mahremiyet Eğitimi

Fatma YILDIZ

Uzm. Aile Danışmanı

Duygusal, kompleks ve heyecan verici özel bir dönemin olması sebebiyle gebelik süreci; çok yönlü değişimlerin yaşandığı bir hikâyenin başlangıcı oluyor. Zaman zaman bilinmezlik ve belirsizlik etkilerinin hissedildiği, "Ya çocuğuma yanlış davranırsam ya gelişimini doğru bir şekilde destekleyemez ve iyi bir şekilde yetiştiremezsem" düşünceleri sürecin eşlikçileri olabiliyor. Gebelik ve doğum ile çocuğunun gözüyle dünyaya bakmayı öğrenen ebeveynler, aynı zamanda çocuklarının psikolojik, bedensel ve ruhsal sağlığını korumaya ve desteklemeye yönelik farkındalıklı bir öğrenme sürecini de başlatmış olurlar.

Bir bebeğin kendisini korunaklı, muhafaza ve emniyette hissettiği ilk yuvası olan rahim bölgesi, gerçekleşen doğum ile birlikte kişinin yaşamsal sürecinde psikolojik, bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarının temelini oluşturuyor. Nitekim, sosyal ve duygusal bir varlık olması sebebiyle insan canlısı, bir ötekiyle kurduğu bağ neticesinde kendisini güvende hissettiği ölçüde psikolojik iyi oluşu etkilenecektir. Bu bağlamda çocuk, hayatını şekillendirecek olan temel bilgileri, kazanımları, düşünce ve davranış kalıplarını ilk ilişki sistemi içerisinde yer alan aile ya da kendisine bakım veren kişiler üzerinden öğrenmektedir. Dolayısıyla kendi irade sistemi ile hayatını yönlendirecek olan değer algıları, inanç sistemi, alışkanlıkları, kültürel normları, aile içerisinde işlenir ve öğrenilen bu bilgilerle davranış kalıpları oluşturulur. Gazali'nin ifadesiyle: "Daha ilk günden itibaren çocuğun terbiyesine (eğitimine) önem verilmelidir. Çocuğun kalbi saf bir cevherdir. Verilen her şeyi kabul etmeye hazır olan çocuğun, iyi bir insan olabilmesi için, iyi eğitilmesi gerekir." Bu bağlamda, çocuklara kazandırılması hedeflenen mahremiyet eğitimi içeriğinin doğru tanımlanması belirleyici olacaktır.

Mahremiyet kavramı; gizlilik, bir durumun/ şeyin gizli bulunma halini ifade ederken, mahrem kavramının içeriği ise çeşitli dini inançların, ahlaki farklılıkların, kültürel normların oluşturduğu sosyolojik alt zeminde, zaman ve mekân değişkenliği ile senkronize haldedir. Mahrem ve mahremiyet kavramları zihinde cinsellik algısını çağrıştırsa da cinsellikten ayırıcı husus şudur ki, cinsel eğitimin içeriğinde çocukların gelişim dönemleri ve özellikleriyle birlikte, gelişim özelliklerine eşlik eden ruhsal, bilişsel, duygusal süreçler ve ailelerin tutum ve davranışları yer almaktadır. Mahremiyet eğitimi ise cinsel bilgilere ek olarak, kişinin kendi sınır ve alanını fark ederek özelini koruyabilmesi ve aynı zamanda bir ötekinin de alanına müdahale etmemesini içerir. Dolayısıyla mahremiyet eğitiminin bilincinde olan bir çocuk, fiziksel, duygusal, davranışsal ve cinsel gelişimini fark ederek, olumlu bir kimlik geliştirir. Mahremiyet duygusunun gelişimi ile birlikte çocuk kendisini koruyabilmeyi, güdüsünü ve refleksini geliştirebilmeyi, bilincini arttırabilmeyi öğrenir. Bu hususta ebeveynlerin çocuklarına özel bölgelerin ne olduğunu, iyi ve kötü dokunuş arasındaki farklılığı, bedenlerine izin verilmediği sürece dokunulmaması gerektiğini dolayısıyla kişisel sınırlarının ne olduğu hakkında bilinç kazandırmaları sorumlulukları dahilindedir. Mahremiyet eğitiminde göz önünde bulundurulan bu aşama, çocuklara kendilerini ve bedenlerini tanımalarına, böylelikle bir başkasının da sınırlarını fark etmeleri yönünde doğru ve sağlıklı bir kazanım sağlayacaktır. Çocukların bedensel gereksinimlerini daha yakından fark etmeleri, bedenindeki ihtiyaçları kontrol ederek tanımaları özellikle 24-48 ay aralığı kapsayan fizyolojik bir gelişim olan tuvalet eğitimi ile kendisini gösterir. Bu kazanımla birlikte çocuk bağımsız olmayı, başarı duygusunu, dış çevrenin beklenti ve yönlendirmelerini öğrenmeye başlar. Bu noktada ebeveynlerin tutum ve davranışları çocuğun zihnindeki mahremiyet algısının oluşumunda doğrudan etkili olacaktır.

Mahremiyet eğitimi sadece bedensel sınırları bilmek, cinsel organları tanımak, iyi- kötü dokunuş arasındaki farklılığı bilmekten daha

Mahremiyet kavramı; gizlilik, bir durumun/ şeyin gizli bulunma halini ifade ederken, mahrem kavramının içeriği ise çeşitli dini inançların, ahlaki farklılıkların, kültürel normların oluşturduğu sosyolojik alt zeminde, zaman ve mekân değişkenliği ile senkronize haldedir.

Mahremiyet, kişinin dijital ve şahsi bağlamda kendisini korumanın ötesinde aynı zamanda kendisi hakkındaki bilgileri kontrol etme yeteneğidir. Teknolojik gelişmeye paralel olarak iletişim araçlarının da hızlı dönüşümü, mahremiyetin alan ve sınırlarını etkileyebilmektedir.

fazlasıdır. Çocuğa gelişimiyle birlikte; izin verirsem dokunabilirsin bilincini, dokunulması yasak yerlerin refleksini, bedenim bana aittir farkındalığını ve giyinme ile soyunmada yalnızlık ilkesini kazandırmak temel tutumlar içerisindedir. Bedensel alanların başkalarından korunması gerektiği çocuğa ifade edilmeli, ancak izin alındığı takdirde dokunulabileceği bilinci öğretilmelidir. Çocuk için tanımlanan bu sınırlar aynı zamanda anne ve baba için de geçerlidir. Davranış yoluyla öğrenen çocuklar, ebeveynlerinin özel alanlarını görmek istediğinde aile nazik ve yumuşak ses tonu ile özel alanlarının kendilerine ait olduğunu belirterek izin vermemelidir. Göz ardı edilmemesi gerekilen diğer bir husus ise cinsel organlar öğretilirken ebeveynler kendi bedenleri üzerinden değil, çocuğun bedeni ya da bu konuda öğretici olan kitaplar üzerinden bilgilendirmede bulunmalıdır. Çocuklar, beyin anatomisi gereği henüz bir gelişim sürecinde olsalar da his ve davranış yoluyla öğrenme sürecindelerdir. Bu sebeple, çocuğun üstü giydirilir ve altı değiştirilirken kendisini güvende hissedeceği bir odaya götürülmesi çocukta, 'bu senin bedenin, burası senin odan, senin alan ve sınırındır' bilinci aşılanmış olur. Görsel hafızanın daha etkin olduğu bebeklik döneminde ise ebeveynlerin çocuklarının yanında argo, cinsel içerikli konuşmalardan uzak durarak mahremiyetlerine dikkat etmeleri öğrenme sürecine dahildir. Çocuk, kendi bedenini ve bölgesini koruyacak yaşa erişinceye dek anne ve baba bilinçli davranarak denetimi sürdürmelidir.

Beden mahremiyeti, kişisel mahremiyetin sadece bir parçasıdır. Bununla birlikte dijital mahremiyet, ruhsal, mekânsal, bilgi ve ailede mahremiyet bütünü oluşturan mahremiyet algısının diğer parçalarıdır.

Eğitimin başlangıç noktasının aile olması itibariyle ailelerin çocuklarını bir birey olarak görerek; çocuklarının mizaç, beceri, zekâ türlerini, kişilik ve karakterleriyle var olduklarını koşulsuzca kabul etmeleri, ruhsal mahremiyetin içeriğini oluşturur. Çocukların tıpkı yetişkinler gibi duygularını deneyimlemeleri farklı olabilmektedir. Böyle bir durumda çocukların hissettikleri duygular şefkatle kabul edilmelidir. 'Burada korkulacak ne var? Bundan mı korkuyorsun? Çocuk dediğin

karanlıktan mı korkar?' gibi ifadeler çocuğun güvende ve emniyette hissetme duygularını zedeleyebilmektedir. Çocukların cinsel ve ruhsal açıdan korunması kendi ve karşı cinsin özellikleri hakkında bilgi sahibi olması, cinsiyete ilişkin rolleri öğrenme ve bu tür rolleri kabul edebilmesini de kapsar. Kız ve erkek cinsiyetlerini, cinsiyetlerin özelliklerini ve rollerini bilmeleri sağlıklı cinsel kimlik oluşumunda etkilidir. Bir diğer tanımla çocuk, gerekli bilgileri öğrenerek sağlıklı duygu, düşünce ve davranış kazanımları elde eder.

Mahremiyet, kişinin dijital ve şahsi bağlamda kendisini korumanın ötesinde aynı zamanda kendisi hakkındaki bilgileri kontrol etme yeteneğidir. Teknolojik gelişmeye paralel olarak iletişim araçlarının da hızlı dönüşümü, mahremiyetin alan ve sınırlarını etkileyebilmektedir. Medya araçlarının değişmesi ile bireylerin özel yaşam sınırları, merak etme ve merak edilme duyguları form değiştirerek; yeni iletişim ağı olarak görmek ve göstermek, gözetlemek ve gözetlenme haline gelmiştir. Çoğu sosyal medya kullanıcısı mahremiyet ve gizlilik konusunda tedirginlik hissetse de bilgilerini yaygın olarak paylaşabilmektedir. Ebeveynler kendi bilgilerini paylaştıkları gibi çocuklarının da bilgi, fotoğraf ve videolarını paylaşmakta ve özel hesaplar açabilmektedir. Çocukların kişisel bilgilerini sanal ortamlarda rahatlıkla paylaşmaları en yaygın risk davranışı olmakla birlikte şiddet, zorbalık ve cinsel uyaranlara maruz kalma, tanınmayan kişilerden mesaj ve yorum alma riskini arttırabiliyor. Bu sebeple sosyal medya okuryazarlığı çocuklar açısından büyük önem kazanmaktadır. Ebeveynler ise bu hususta çocuğun tedirgin ve huzursuz hissetmesini engelleyerek sosyal medya kullanımını kontrollü bir şekilde sınırlandırmalıdır. Ebeveynler bu süreçte kontrolleri dışında gelişen, irade alanları dışında oluşan rahatsız edici deneyimlerle karşılaşabilir. Böyle bir durumda, duygu kontrolü sağlanmalıdır. Göz ardı edilmemelidir ki, çocuklar duyguyla baş edebilmeyi ebeveynlerin tepkileri ve reaksiyonları üzerinden öğrenirler. Dolayısıyla ebeveynlerin öncelikle endişe, korku gibi duygularını kontrol ederek düzenleyebilmeleri önemlidir.

Aile ve çocuk bağlamında mahremiyet eğitiminin kazandırılması, sınırlarının belirlenmesi, çocuğun sağlıklı bir kişilik ve cinsel kimlik oluşumunu belirleyen ana noktalardır. Yasaklar ve cezalandırmalarla sağlıklı bir mahremiyet eğitimi kazandırılamaz. Aynı şekilde ebeveyn tutum ve rollerinde baskın, ilgisiz ve otoriter tutumlar, süreci zorlaştıran diğer bir husus olmaktadır. Anne ve babaların çocuklar ile sağlıklı iletişim kurabilen, sevildiğini ve değerli olduğunu hissettiren rehber bir konumda olmaları çocuklarda aidiyetlik, emniyet ve güven duygularını pekiştirecektir. Sonuç olarak; aile mahremiyetinin birincil ve temel dili, şefkatle kuşatıcı sevgi tutumları olmalıdır. Unutulmamalıdır ki çocuklar, yasak-ceza iletiminden ziyade davranış ve duygu iletimleriyle ailede ait olabildiklerini, kabul gördüklerini bilirler. Böylelikle kendisinin yok sayılmadığını, önemsendiğini hisseden çocuklar öncelikle kendisiyle kurduğu ilişkisinde ve bir ötekiyle olan etkileşiminde sağlıklı bir kimlik gelişimini tamamlamış olacaktır.

Aile ve çocuk bağlamında mahremiyet eğitiminin kazandırılması, sınırlarının belirlenmesi, çocuğun sağlıklı bir kişilik ve cinsel kimlik oluşumunu belirleyen ana noktalardır. Yasaklar ve cezalandırmalarla sağlıklı bir mahremiyet eğitimi kazandırılamaz.

Mahremiyet Temelli Eğitimin Neresindeyiz?

Tuba ÖNCÜ
Uzm. Aile Danışmanı

Ahlak eğitimi, çocuğun anne karnında başlayarak ölene dek her daim tekâmül yolculuğunu sürdürdüğü bir süreçtir. Doğru eğitimin ahlaktan yoksun olamayacağını görmekteyiz. Bunun için bebeklikten itibaren çocukların mizaçlarını ve sosyal çevresini ahlak eğitiminin içine dahil etmek gerekir.

Ahlak eğitiminde mahremiyetin yeri oldukça önemlidir. Mahremiyet eğitimi, küçük yaşlardan itibaren ailede başlayarak okul ve çevre ile devam etmektedir. Mahremiyet eğitimini iyi anlayarak içselleştirmek nesillerin korunmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. Mahremiyet, insana Yaratıcı tarafından verilen bir özdür. Bu öz haya duygusu ile insanda var olur. Var olan bu duyguya başta biz ebeveynler farkında olmadan doğru bildiğimiz yanlışlarımızla zarar verebilmekteyiz.

Oysaki fıtrata yerleştirilmiş haya duygusu beden mahremiyetini sağlamada birincil basamaktır (Kasapoğlu, 2011:41). Beden mahremiyeti kişinin izni olmadan bir başkasının kendi bedenine herhangi bir müdahalede bulunmasını engellemektir. Bu dokunulmazlık beden mahremiyetinin olmazsa olmazlarındandır. Dokunulmazlığı ihlal edilmiş birinin yaşayan hayvandan başka bir farkı kalmayacaktır (Karagülle, 2015: 30).

Uzmanlar mahremiyet eğitiminin 4-7 yaş arasında verilmesi gerektiğini söylemektedirler. Aslında bu eğitim psikolojik yönden, annenin gebelik süreci ile başlamaktadır. Dünyaya gelecek bir mucizenin hayata tutunabilmesi, onu yetiştiren ebeveyni ile mümkün olacaktır. Bir bahçıvanın bahçesiyle ilgilenmesi, özenerek bakım yapması gibi biz ebeveynler de çocuklarımızı zararlı otlar ve haşerelerden ayıklayıp, gül bahçesinde yetişmesi için ortamları elverişli hale getirmeliyiz. Mahremiyet eğitimini çocuklarımıza bir

ders öğretir gibi vermekten ziyade, onu hayatın içinde duygu ve davranış zinciri ile bütünleştirerek benimsetmeliyiz. Ayrıca mahremiyet eğitimi verilirken içerisindeki farklı alanların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu alanlardan bazıları; beden mahremiyeti, ev ve aile mahremiyeti, toplumsal hayat mahremiyeti, kitle iletişim araçları ve sosyal medya mahremiyeti gibi konulardır.

Mahremiyet eğitiminin ailede başlaması, ebeveynlerin mahremiyet konusunda bilinçli olmalarını gerektirmektedir. Bunun için hem ailelere hem çocuklara mahremiyet eğitimini verecek **eğitimci**lerin bakış açıları, tecrübeleri ve insanlarla doğru iletişim kurmaları önemlidir. Mahremiyet eğitimi aileye verilirken çocuk eğitiminin gelişim basamaklarına göre verilmelidir. Burada sadece çocuk merkezli bir mahremiyet eğitimi yerine, aileyi oluşturan tüm bireylerin kendilerini merkeze alarak, kendi eksikliklerini giderme bilinci ile hareket edilmesi daha sağlıklı olacaktır. Eğitim verilirken bilimsel verileri manevi değerlerimizle desteklemek bize geniş bir açılım sağlayacaktır. Maneviyatı temel alan bir eğitim uzun soluklu olacaktır.

Mahremiyet eğitimi çocuğun gelişim evrelerinde farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara göre hareket etmek çocuğun sağlıklı kimlik gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bebeklik döneminde dikkat edilmesi gereken önemli konular; bebeği emzirme, alt değiştirme ve banyo esnasında bakım veren kişi dışında başka birinin o ortamda bulunmamasıdır. Ev içinde yaşayan kişilerin mahremiyeti zedeleyecek kıyafetler tercih etmemesi de çocuğun mahrem olanı ayırt etmesi açısından önemlidir. Çocuk kendi bedenini ve özel alanını koruyacak yaşa gelene kadar ebeveynin çocuk üzerindeki denetimini sürdürmesi gerekir. Evde -varsa- kardeşlerinin yanında dahi bu gibi hususlara özen gösterilmelidir. Bu korunma ihtiyacı hem bebeğin beden mahremiyeti hem de diğer kardeşlerinin göz mahremiyetini sağlamış ola-

Ahlak eğitiminde mahremiyetin yeri oldukça önemlidir. Mahremiyet eğitimi, küçük yaşlardan itibaren ailede başlayarak okul ve çevre ile devam etmektedir. Mahremiyet eğitimini iyi anlayarak içselleştirmek nesillerin korunmasına önemli ölçüde katkıda bulunur.

Mahremiyet eğitiminin ailede başlaması, ebeveynlerin mahremiyet konusunda bilinçli olmalarını gerektirmektedir. Bunun için hem ailelere hem çocuklara mahremiyet eğitimini verecek eğitimcilerin bakış açıları, tecrübeleri ve insanlarla doğru iletişim kurmaları önemlidir.

caktır. Bebeklerin alt temizliği yapılırken cinsel uzvunun fazlaca silinmesi hassasiyete sebep olduğu için doğru bulunmadığı çeşitli uzmanlar tarafından dile getirilmiştir (Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2004:19). Yine bu dönemde ebeveynlerin sevgilerini gösterme amacı ile bebeğin özel bölgesine temas ederek bunu bir teşhir aracı haline getirmeleri ve dikkat etmeden uygun olmayan sözcükler ile sevgilerini ifade etmeleri bedensel mahremiyeti zedeleyici unsurlardandır.

Çocukların dudağından öpmek, onlar istemediği halde mıncıklayarak ve sıkarak sevmek mahremiyete aykırı durumlardır. Bu durumları çocuğa anlatmak ve onun kendi bedenini korumasını tembihlemek çok önemlidir (İpek, 2020: 39). Çocuklara anlatmanın yanında örnek davranışlar da mahremiyetinin sınırlarını öğrenmesini sağlamaktadır. Mesela ebeveynin birbirlerine olan sevgisini çocuklarının yanında şehvet içerikli olmayacak şekilde ifade etmeleri çocuklarının mahremiyet noktasında sağlıklı bir iletişim ve sevgi dili oluşturmalarına zemin hazırlamaktadır.

Okul öncesi (3-6 yaş) döneme geldiğimizde, çocuklara özgüvenlerini sağlıklı yönde geliştirmeleri için yaşlarına göre sorumluluklar verip kendi iradeleriyle tercih yapma becerisi kazandırılmalıdır. Bu kazandırılmadığı durumlarda özgüveni olmayan çocuklar başkalarının her dediğini yapma davranışı göstermelerine ve mahremiyet alanlarını koruyamamalarına sebep olmaktadır.

Çocuğun sosyalleşmeye başladığı okul öncesi dönemde yabancı kişilerle nasıl diyalog kurması gerektiği, bedeninin özel alan olduğuna dair sınırlar çok iyi öğretilmelidir. (Eraslan, Ergüt ve Uysal; 2017: 15). Çocuğa yabancı kavramını anlatırken onun öncesinde kişisel dokunulmazlık sınırlarını ve özel alan kavramı bilincini vermek, iyi ve kötü dokunuş arasındaki farkı onların anlayabileceği bir dilde anlatmak önemlidir. Bu bilinç ile çocukların yabancı kişilerle fiziksel temasa geçmesi gibi durumlardaki

(otobüste, evde, sosyal ortamlarda kucağa oturma...vb.) davranışları şekillenmektedir.

Çocukların hayır diyebilme yetisini kaybetmemeleri için ebeveynler onları günlük hayatta istemedikleri bir şeyi yaptırma hususunda yaptırım uygulayarak "Hayır!" cevabını zedeleyecek davranışlarda bulunmamalıdır (Ünal, 2019: 29).

Oyunun ve arkadaşlığın çocuğun dünyasına daha çok girdiği **okul evresi**nde, çocuklara beden mahremiyeti ve çocukların kendilerini koruma yöntemleri, temel davranış refleksleri başlığında kısaca belli periyotlarla verilmelidir.

Bunlardan bazıları; bedenim bana aittir, izin verirsem dokunabilirsin, dokunulması yasak olan yerlerim, fiziksel baskıya direnme refleksi, vücudum görünmemeli, banyoda çıplak olunmaması, tuvalette benden başkası olmamalı, soyunma ve giyinmede yalnızlık, izin verirsem kabul edilirsin, kendini koru ilkesi başlıklı eğitimlerdir. Bu eğitimler çocuklara okul psikoloğu ve öğretmenler tarafından verilmelidir. Eğitimde her zaman içi içe olması gereken ebeveyn-öğretmen-öğrenci sarmalında ebeveyn ve eğitimcilerin çocukların duygu dünyasına hitap edebilmeleri, onları önemsemeleri, suçlayıcı değil, kucaklayıcı bir eğitim anlayışı olması elzem bir durumdur. Bu eğitim**, okul öncesi ve ilkokul kademelerine,** yaş düzeylerine göre ayrı ayrı sınıflandırılarak küçük atölye çalışmaları şeklinde verilmelidir.

Diğer bir basamak olan **ortaokul ve lise dönemlerine** geldiğimizde, içinde bulunduğumuz çağda özgürlük kavramının içinin yanlış anlamlarla doldurulup, gençlerimize moda, medya ve müzik akımıyla sunulduğunu görmekteyiz. Gençlerde büyük etki oluşturan bu akımlara karşı bizim tutumumuz, gençleri önyargısız bir şekilde dinlemek olmalıdır. Çeşitli kurumlarda gençlerde mahremiyet eğitimini daha çok özgürlük ve sınırlar temelli ele aldığımda karşılaştığım sorulardan ve sorunlardan biri de bu iki değerin gençlerin zihinlerinde yeterince bilinememesidir. Burada gençleri dinlemek, önemsemek ve dikkate almak temel esasımız olmalıdır. Genç-eğitimci-ebeveyn üçlüsünü göz önünde bulundurarak eş zamanlı gitmek çok mühimdir. Gençlere verilen eğitimde yaş dönemleri ve hazır bulunmuşlukları dikkate alınarak konuyu bilimsel açıdan çerçevelemek önemlidir. Aksi takdirde ayıp, günah, yanlış gibi yargılarla oluşturulan bir din algısı ile gençlerimize yaklaşamayız.

Gençlere doğru düşünebilme bilgisini eş zamanlı olarak vermeliyiz. Sınır ve mahremiyet eğitimi verilirken daha çok bedensel, duygusal, düşünsel, davranışsal, ruhsal sınırlar çerçevesini sunmak önemlidir.

Sosyal medya mahremiyeti ve dijital medyada niçin, hangi amaçla bulunduğumuza dair konular da zamanının büyük kısmını dijital mecranın içerisinde geçiren gençlere anlatılması gereken konulardır. Bu konuya dair eğitimler, dijital okur yazar kişiler tarafından verilmelidir. Konu her yönüyle incelenerek gençlere sunulması, onların ikna olmaları bakımından önemlidir.

Sonuç olarak; ailede mahremiyetin birincil dili sevgi olmalıdır. Aile içerisinde kendini değerli hisseden ve aidiyet bilinci geliştiren çocuk hem kendi hem de kendi dışındakilerin alanını koruyacaktır.

Ne mutlu alan ihlali yapmayanlara!

Bebeklik döneminde dikkat edilmesi gereken önemli konular; bebeği emzirme, alt değiştirme ve banyo esnasında bakım veren kişi dışında başka birinin o ortamda bulunmamasıdır.

KAYNAKÇA

1. Eraslan, E. Ergüt, İ.K. Uysal, T. Bulut, G. (2017) (ed: Erbay.E), Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Raporu, Temmuz, Ankara.
2. İpek, N. (2020). İslam'ın mahremiyet algısı ışığında mahremiyet eğitiminin çocuk cinsel istismarındaki rolü. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzincan.
3. Karagülle, A. E. (2015). Günümüzde değişen mahremiyet algısının sosyal ağlar bağlamında incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve İletişim Sistemleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
4. Kasapoğlu, A. (2011). Kur'an'da "Hayâ"/ Utanma Olgusu, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(2), 1-47
5. Tuzcuoğlu, N. ve Tuzcuoğlu, S. (2004). Çocuğun Cinsel Eğitimi – Anne, Ben Nasıl Doğdum? 2. Baskı, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
6. Ünal, F. (2019). Çocuk cinsel istismarında cinsel kimlik ve mahremiyet eğitiminde rehber öğretmenlerinin rolü. Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yalova.

Kemal Sayar ile *Mahremiyet* Üzerine

İNSİCAM

Prof. Dr. Kemal Sayar, Marmara Üni. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı.

S: Sayın Hocam, mahremiyeti nasıl tanımlamamalıyız? Mahremiyet ne değildir?

C: Mahremiyetin olduğu yerde sınır vardır. Ancak mahremiyeti tanımlarken belli kavramlarla sınırlı kalamayız. Bireye özel alanların tamamı için kullanılabilen bir tanımdır. Sadece gizlilik demek değildir ve özel olan, kişisel olan anlamına gelir. Mahremiyete yapılan en ufak bir saldırı aslında topyekûn kişinin kendisine yapılmış sayılır.

S: İnsan, mahremiyet alanlarını nasıl belirler? Mahremiyet fıtri bir ihtiyaç mıdır yoksa bir zaruret midir?

C: Bizim için önemli olan mahremiyet alanını belirlerken neyi, nasıl, nerede ve ne ölçüde yapma özgürlüğümüzün/sınırımızın olduğunu bilmektir. Mahremiyet, nezaket ile, duygular ile, sınırlar ile bağlantılıdır. Sosyal sınırların çizilebilmesi ve hayır diyebilme becerisi kazanmaktır Sosyal hayatımıza ve yaşamımıza mahremiyeti ne kadar entegre edersek; kendimizi ve çevremizi o kadar iyi tanır, sınırlarımızı daha doğru belirler ve yaşam kalitemizi arttırırız. Mahremiyet hem fıtri bir ihtiyaç hem zarurettir. Her insan kendisine ait olan bir alana ihtiyaç duyar ve bu alanın ihlal edilmesi ona zarar verir. Ayrıca zaruretten kaynaklanır çünkü zarar verdiği noktada tüm özgürlükler sona erer. Mahremiyet kavramı olmadığında herkes her konuda diğerinin üzerinde hak iddia eder.

S: Gençlerin sosyal medya ve tüm diğer dijital platformlarda kişilik, sınır ve özel alanlarına dair bilinçlerini nasıl artırabiliriz?

C: Sosyal medya ve teknoloji kullanımı, özünde merak duygusunu barındırır. Ve merak, aslında hem çocuk hem de yetişkinler için doğal bir süreçtir.

Ancak önemli olan merak duygusunun doğru bir şekilde giderilmesi ve özellikle çocuklarda gelişim sürecine zarar vermemesinin sağlanmasıdır. Teknolojinin bir amaç değil araç olduğunu daha çocuk küçük yaşlardayken öğretmek yerinde olacaktır. Bu çağlarda önce kendisine saygı duymayı, öz şefkati, merhameti ve duyarlılığı çocuklara aşılamalıyız. Doğru anne baba tutumlarıyla evlatlarımızı yetiştirmeliyiz. Çocukluk çağında ve sonrasında her türlü ihmal ve istismardan korunabilmek için; psikolojik dayanıklılık, mahremiyet bilinci, öz güven becerileri ve hayır diyebilmek hayati önem taşır.

S: Dijital dünyanın da etkisiyle gittikçe daha şeffaf toplumlar olmaya eviriliyoruz. Bu durumda teşhir, yeni toplumsal normalimiz mi oluyor?

C: Şair İsmet Özel'in de ifade ettiği gibi "Dilce susup bedence konuşulan bir çağda…" mahremiyetin yerini iyi belirlemek gerekir. Sosyal mecralar çoğumuzun hayatını daha gürültülü ve görünür hale getirdi. Hayatımızda sosyal mecraların fazlaca yer almaya başlaması ile mahrem sınırlarımızda, bir takım tutum ve davranışlarımızda, ihlaller yaşar olduk ve bu ihlalleri hem kendimiz hem başkaları için normalleştirmeyle karşı karşıya kaldık. Bu mahremiyet ihlallerini kendi irademizle, bile isteye yaparken, bu ihlaller beraberinde duyarsızlaşmayı da getirdi. Fark edilme arzusu, görünme isteği ve sosyal mecralar aracılığıyla var olabilme ihtiyacı ister istemez hayatlarımıza olumsuzluklar olarak geri döndü. İçsel mutluluk kaynaklarımızı unuttuk. Ne sosyal hayat mahremiyeti ne özel hayat mahremiyeti ne ilişki mahremiyeti ne bilgi mahremiyeti kalmadı. Bunu değiştirmek de bizim elimizde.

Bizim için önemli olan mahremiyet alanını belirlerken neyi, nasıl, nerede ve ne ölçüde yapma özgürlüğümüzün/ sınırımızın olduğunu bilmektir. Mahremiyet, nezaket ile, duygular ile, sınırlar ile bağlantılıdır.

Vejdi Bilgin ile *Mahremiyet* Üzerine

İNSİCAM

Prof. Dr. Vejdi Bilgin, Bursa Uludağ Üni. İlahiyat Fak.

S: Mahremiyeti nasıl tanımlamamalıyız? Mahremiyet ne değildir?

C: Mahremiyet, Arapça bir kökten dilimize aldığımız ancak Öz Türkçe arayışları içerisinde tam olarak karşılığını bulamadığımız bir kavram. Gizlilik olarak tercüme ediliyor veyahut daha sosyolojik bir tanımla, özel alanla ilgili olan hususlara karşılık geliyor. Kavramı anlamak için aynı kökten türeyen semantik kümeye bakmak gerekir. Bu küme içinde yer alan "haram", yapılması yasak olan eylemdir, aynı zamanda "haram" dokunulması veya saygısızlık edilmesine izin verilmeyen kutsal demektir. "Harem" Mekke gibi yabancıların girmesine izin verilmeyen bir yerdir. Buna "harîm" de denilir. Harem, aynı zamanda evde kadınlara ayrılan bölümün adı, hatta kadının kendisidir. Balkanlarda evin önüne de "harem" denir, evin önüdür ama sokak değildir, bir bahçe duvarı ile yabancı gözlere kapatılmıştır. "Mahrem" başkaları tarafından bilinmesi istenmeyen herhangi bir hususdur. Aynı zamanda "mahrem" kendisi ile nikâh düşmeyen yakın akrabadır. Bütün bu anlam kümesine baktığımızda mahremiyetin insandan mekâna, bilgiden eyleme çok geniş bir alanla ilgili hem bir isim hem de bir sıfat olduğu görülür. Bir tanım yapmak gerekirse mahrem; başkalarının bilmesine veya hakkında herhangi bir davranışta bulunmasına izin verilmeyen bir bilgi, bir kişi, bir uygulama ya da bir mekândır. Eğer saydığımız unsurlar herkese açıksa bu durumda bir mahremiyetten söz edilemez.

S: İnsan, mahremiyet alanlarını nasıl belirler? Mahremiyet, fıtri bir ihtiyaç mıdır yoksa bir zaruret midir?

C: Mahremiyet alanlarını birey değil, toplum belirler. Şüphesiz bireysel mahremiyet anlayışlarından söz edebiliriz. Ancak genel itibariyle bireyin mahremiyete dair düşünce ve duygularını belirleyen, bizi kuşatan toplumdur. Burada "toplum tek tek bireylerin toplamı mıdır yoksa birey toplumun ürünü müdür?" şeklinde sosyolojide var olan dikotomiye girmek istemiyorum. Birey ve toplum karşılıklı etkileşim halindedir fakat bu etkileşimde hâkim konumda bulunan öğe, toplumdur.

Sosyoloji ve antropoloji bütün toplumlar için geçerli evrensel ilkelerin veya evrensel doğruların olmadığını bize göstermiştir. Değer yargıları, toplumdan topluma göre farklılık gösterir, örneğin modern değerler arasında yer alan "rekabet" her toplumda aynı ölçüde kabul edilmez. Her toplumun bir mahremiyet anlayışı vardır, fakat detaya doğru gidildiğinde ciddi farklılıklar ortaya çıkar, bir toplumda mahrem görülen bir husus diğer toplumlarda görülmeyebilir. Buna bağlı olarak mahremiyetin ihlali durumunda ortaya çıkan utanç ve öfke gibi duygular da farklılık gösterir. Her ne kadar duygular genelde psikoloji kapsamında ele alınsa da duygusal tepkilerin ortaya çıkışı ve derecesinde toplum da etkilidir.

Örnek vermek gerekirse, Müslüman toplumlarda erkek bedeninin de bazı bölümleri mahrem alana girer. Hamam kültürü çok yaygın olmakla birlikte tam bir çıplaklık kabul edilmez. Günümüzde bile Müslüman ülkelerdeki sporcular ortak mekânlarda duş aldıklarında tam olarak soyunmazlar. Oysa Avrupalı sporcularda durum tam tersidir. Müslüman toplumda yetişmiş bir erkek, örneğin bir hapishaneye girdiğinde herkesin ortasında soyunmak zorunda kaldığında büyük bir utanç ve öfke duyar.

Toplumlar arasındaki mahremiyet anlayışının farklılığına bir başka örnek olarak "özel hayat"la ilgili bilgiler verilebilir. Bizim ülkemizde kişinin özel hayatına giren bazı konular, bir başka ifadeyle sadece yakın arkadaşların bileceği konular daha ilk tanışmadan itibaren sohbet konusu haline getirilebilir. Örneğin kişinin evli olup olmadığı, kaç çocuğu olduğu gibi konular, kadınların veya kız çocuklarının isimleri hariç mahrem görülmez. Hatta pek çok aile, çocuklarının odalarını mahrem alan olarak düşünmez.

Mahremiyet elbette ki fıtrîdir, her insanda öyle ya da böyle bir mahremiyet duygusu gelişir. Ancak biraz önce ifade ettiğim gibi, bu duygunun veya anlayışın gelişiminde toplumun güçlü bir etkisi söz konusudur.

S: Medeniyet ve mahremiyet arasında ne gibi bir ilişki var? Mahremiyet, medeniyetin omurgasıdır diyebilir miyiz?

C: Bu soru, hem 19. yüzyılda Avrupalılarda hem de günümüzde ülkemizdeki dindar çevrelerde görülen bir yaklaşımı yansıtıyor. Avrupalılar, Güney Amerika, Afrika içleri, Avustralya ve civarındaki Polinezya, Melanezya gibi adalardaki yerli topluluklarla ilk karşılaştıklarında bunları vahşi ve ilkel olarak nitelendirdiler. Kendilerine göre bu yarı çıplak insanların bir kültüre sahip olmadıklarını, başta aile olmak üzere temel toplumsal kurumlardan uzak olduklarını düşündüler. Bir taraftan Kraliçe Viktorya dönemindeki katı İngiliz ahlakı, diğer taraftan bilim adamlarının önyargılı yaklaşımları bu toplumlara karşı tamamen olumsuz bir bakış açısı içerisindeydi. Bunlar insan gelişiminin hayvanlıktan sonraki merhalesi gibi görülüyordu. 20. yüzyılda Malinowski gibi antropologlar bu "ilkel" toplumlarda ailenin, kurallara bağlanmış kadın-erkek ilişkilerinin, mahrem alanların olduğunu gösterdiler. Ülkemizde de dindar çevrelerde popüler bir söylem olarak mahremiyet, özelde bedenle özleştiriliyor ve medeni toplumların beden mahremiyetlerini korudukları, korumayanların bir çeşit "ilkel" toplum olduğu söyleniyor. Oysa her kültürün ve medeniyetin kendine mahsus bir mahremiyet anlayışı vardır ve bunlar birbiriyle mukayese edilemezler. Medeniyet ölçüsünü salt mahremiyete indirgemek, mahremiyeti de beden merkezli düşünmek tarihsel ve sosyolojik

açıdan bizi yanlış değerlendirmelere sürükleyebilir. Örneğin Antik Yunan'da beden yüceltiliyor ve spor veya sanat gibi araçlarla bir şekilde öne çıkarılıyordu. Bu durumda Antik Yunan'da bir medeniyet olduğunu kabul etmemek mümkün müdür? Sonuç olarak tarihteki her medeniyetin veya kültürün kendine mahsus bir mahremiyet anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

S: Dijital dünyanın da etkisiyle gittikçe daha şeffaf toplumlar olmaya eviriliyoruz. Bu durumda teşhir, yeni toplumsal normalimiz mi oluyor?

C: Günümüzde mahremiyet anlayışında ciddi bir değişim görüyoruz. Bireyler, bir taraftan özel alanlarını daha fazla genişletirken, diğer taraftan özel alanlarını istedikleri gibi teşhir etme veya gizleme hakkı istiyorlar. Burada toplumsal olarak belirlenen mahremiyet değerinden bireysel mahremiyete doğru bir geçiş var. Bireyler, köklü mahremiyet kavramını kabul ediyor ama bunun içeriğini kendileri belirlemek istiyor. Burada bir duygu olarak mahremiyetten ziyade bir kalkan olarak mahremiyetten söz ediyoruz. Bir başka ifadeyle birey, özel hayatını istediği zaman paylaşıyor, ancak kendi iradesi dışında birisi özel hayatına dair bir şey söylese veya paylaşsa mahremiyet kalkanını kullanarak hak arayışına giriyor.

Mahremiyet alanlarını birey değil, toplum belirler. Şüphesiz bireysel mahremiyet anlayışlarından söz edebiliriz. Ancak genel itibariyle bireyin mahremiyete dair düşünce ve duygularını belirleyen, bizi kuşatan toplumdur.

Örnek vermek gerekirse, aile bireyleri arasında bile telefon mesajları mahremiyet alanına indirgeniyor. Karı ve koca ve hatta çocuklar, diğer aile bireyleri tarafından telefon mesajlarının okunmasını kendi mahremiyetlerinin ihlali olarak görüyorlar ama istedikleri anda bu mesajları sosyal medya üzerinden paylaşıyorlar. Bu durumda mahrem alan belirsizleşiyor, bireyin kendi istekleri ön plana çıkıyor. Dolayısıyla gerçekte artık mahrem denilen bir şeyden bahsetmek mümkün değil. Eğer ortada mahrem diye bir şey yoksa yapılan şey teşhir olarak nitelenemez, zira eşya teşhirini bir kenara koyarsak, insan açısından teşhir kavramı olumsuz bir durumu anlatır. Hatta eski psikolojide "teşhircilik" denilen bir sapkınlıktan söz edilirdi. Herkesin bir şekilde mahremini ortaya döktüğü bir durumda teşhir olağan hale gelir, sıradanlaşır. Bu olağanlaşmanın sürecin doğal akışı içerisinde işlediğini düşünmek naiflik olur. Geleneksel dünya görüşlerine karşı çıkan çeşitli felsefeler, ideolojiler, bunlara bağlı olarak gelişen toplumsal hareketler veyahut düşünsel bir alt yapısı olmasa bile bu durumdan ekonomik kazanç çıkarmak isteyenler değişim noktasında etkili oluyorlar.

Sosyal medya bu değişimde yakın dönemin en güçlü aracı olarak karşımıza çıkıyor. Sosyal medya sıradan bir kişinin görüşlerini kariyerli bir yazar gibi ifade edebilme imkânını ve herkese "15 dakikalığına ünlü olma" fırsatını sundu. Ancak şüphesiz bunun bir bedeli söz konusuydu. Köşe yazarlarının zaman zaman aile içi meselelerinden bahsetmesi veya ünlülerin sansasyonel pozlar vermesi sıradan vatandaş için ilginç, takip isteğini uyandıran ama kendi hayatında olacağını düşünmediği şeylerdi. Sosyal medya sıradan insanın içinde var olan – beğenilme, takdir görme, meşhur olma, para kazanma, hatta nispet yapma, intikam alma gibi- pek çok duyguyu harekete geçirdi. Sosyal medyada en dikkat çeken şeyler şüphesiz mahrem alana ait olan hususlardı. Gündelik hayatta mahrem alanını paylaşmaktan çekinen kişiler bile doğrudan yüz yüze ilişkinin olmadığı sosyal medya üzerinden daha rahat hareket etmeye başladılar. Bu durum sosyal medyanın etkisine daha açık gençlerden orta yaşlılara, modern değerleri benimseyenlerden daha geleneksel ve dindar olanlara kadar kademe kademe herkesi az veya çok etkiledi.

S: Gençlerin sosyal medya ve tüm diğer dijital platformlarda kişilik, sınır ve özel alanlarına dair bilinçlerini nasıl artırabiliriz?

C: Sosyolojide anomi denilen bir terim söz konusu. Özellikle hızlı değişimin yaşandığı alanlarda eski toplumsal değerlerin bireyler üzerindeki etkisini kaybetmesi, buna mukabil yeni değerlerin henüz gelişmediği bir kuralsızlık dönemi. Genelde maddi kültürde bir değişim oluyor, daha sonra buna uygun bir sosyal norm çıkana kadar boşluk, kuralsızlık, yani anomi ortaya çıkıyor. İnternet de böyle bir anomi oluşturdu. Sadece gençler değil, farklı yaş gruplarından pek çok kişi nasıl davranması gerektiğini anlayamıyor. Tabii zaman içerisinde bazı normlar oluştu. Öğretmenler artık eskisi gibi öğrencilerin fotoğraflarını ya da sınav kâğıtlarını paylaşmıyor, anne-babalar çocukların fotoğraflarını göstermede daha hassas. Fakat biraz önce bahsettiğimiz gibi mahremiyet anlayışında değişim meydana geldi. Mahrem olanın paylaşılması daha olağan görülüyor. Burada bireyleri sınırlandıracak birkaç faktörden bahsedebiliriz. Örneğin artık hukuki anlamda başkasına ait bilgilerin paylaşılması bir suç ve paylaşan kişiler hakkında davalar açılabilir. Ayrıca dindar bireyler bir ölçüde dini normlara (helal-haram) dikkat ederek paylaşımlar yapmaya dikkat ediyorlar. Ancak her paylaşım doğrudan suç kapsamında değerlendirilemez, herkes için de din hayatın merkezinde değil. Bu tür endişeleri olmayan bireyler bile paylaşımlarının iş veya özel hayatlarında kendilerine zararları olabileceğini düşünerek tedbirli davranıyorlar. Şüphesiz bazı kişiler sosyal medyanın kendi psikolojileri üzerinde etkilerinin de farkındalar.

Kanaatimce sınırları az veya çok belli olan dinî ve hukukî konular yanında sosyal medyanın insan psikolojisi üzerindeki etkilerine yoğunlaşmak gerekiyor. Uzmanlık alanım olmadığı için kesin bir şeyler söylemek güç ancak en azından bireylerin kendilerine şu soruları sorması gerektiğini düşünüyorum; sosyal medyadaki paylaşımlarımla elde etmek istediğim şey nedir? Eğer bir hedefim varsa buna ulaşmak için ne tür bedeller ödemem gerekir? Bu hedefe ulaştığımda ne kadar mutlu ve huzurlu bir insan olacağım? Vakit geçirmek gibi daha basit bir amaç söz konusu ise sürekli bir paylaşım arayışı içerisinde olmak ve tepkileri takip etmek, sosyal medya gündemi içerisinde normalde hiç düşünmediğimiz paylaşımlar yapmak ve polemiklere girmek bize gerçekten diğer serbest zaman etkinlikleri gibi bir rahatlama sağlıyor mu?

Konunun bir de toplumsal boyutu var şüphesiz. Bunu en sona bıraktım, zira pek çok kişi artık toplumun kendisini ilgilendirmediğini, istediği gibi yaşamakta özgür olduğunu söylüyor. Ancak şunu bilmeliyiz ki, yarın toplumu toplum yapan bir takım değerler ve normlar olmazsa istediğimiz özgürlükte de yaşayamayacağız. Sosyal medya, diğer etkileri yanında, toplumsal olarak belirlenen mahremiyet değerini değiştiriyor, hatta yıkıyor. Televizyon programlarının etkisinden çok daha güçlü bir etkiye sahip. Dolayısıyla toplumu korumak istiyorsak, bu çerçevede ailede, sokakta, iş yerinde üzerimize düşen bir takım sorumluluklar olduğunu düşünüyorsak, sosyal medyada da sorumluluklarımızın olduğunu idrak etmeliyiz. Pek çok kişi mahrem alanlarını afişe etmenin kendilerine olan zararlarını kısa zamanda görüyor, ancak bunun toplumsal zararları biraz daha uzun bir sürede, daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkacak.

Örnek vermek gerekirse, aile bireyleri arasında bile telefon mesajları mahremiyet alanına indirgeniyor. Karı ve koca ve hatta çocuklar, diğer aile bireyleri tarafından telefon mesajlarının okunmasını kendi mahremiyetlerinin ihlali olarak görüyorlar ama istedikleri anda bu mesajları sosyal medya üzerinden paylaşıyorlar.

Cihan Aktaş ile *Mahremiyeti* Konuştuk

İNSİCAM

S: Muhafazakârlık ve mahremiyet kavramları arasında bir ilişki var mı? Mahrem olan korunması makul olan mıdır yoksa korunması zaruri olan mıdır?

C: Mahremiyet, öncelikle bir ölçü bildirimi gibi gelir bana, özel hayatta değil sadece kamusal alanda da ölçüleriniz vardır. Hatta özel olan zaten belli ki özeldir, daha hassas olan, kamusal alandaki mahremiyet ölçüleridir. Korunması zaruri olanla makul olan, yani haysiyetli; kişinin kendisini geliştirmesine açık bir yönde ilerlemesini sağlayan bir ölçüler sistemi özdeş geliyor bana. Mahremiyet talebi bir kapristen ibaret değildir, varlığınızın ulu orta ve saygısızca didik didik edilmesini istemezsiniz.

Konu mahremiyet olduğunda her insanın ister istemez muhafazakâr bir yanı var. Bir yanımızla toplumsalız ama diğer yanımızla da gündelik hayatın karmaşasının oluşturduğu his ve düşünceleri özümsemek için kabuğumuza, dört duvar arasına, özel alanımıza çekilmek isteriz. Kendimizden sonsuzca kaçamayız çünkü. Kamusal alanda da saçıp savurmayız varlığımızı, hassasiyetlerimizi; hücuma açık olabilecek yönlerimizi gözetir, varlığımızın talanına engel olmanın yollarını araırız.

Bakış, temas, konuşma tarzı… Hiç tanışmadığımız bir insana kırk yıllık arkadaş gibi davranabilmenin halesi mesela mahallede bulunabilir, ama çoklu ilişkiler alanında bu noktaya gelmek bir aşama gerektirir. Zamyatin'in "biz" varlığının, komünal yaşantının en uç noktalara kadar taşındığı distopik romanı "Biz"de bile mahrem ilişkiler için araya perdeler geriliyor.

Özel ve kamusal alanların dengesi ilk kez sarsılmıyor dünyada. Ancak hiç bu denli hızlı ve göz önünde bir dağılma da yaşanmamıştı. Mahremiyet kamusal alana savruldu, belki bir fetih arzusuyla, ama modern kamusal alan

mahremiyeti emdi. Fethin yönü tersine döndü, fetheden kamusal alan oldu. Gerçi olgunun özü her şeye rağmen kendini korumaktadır. Eski dengeler ve sınırlar başkalaştı veya tahrif oldu, yeniler de henüz yeteri kadar muhkem değil. Muğlak roller sürekli onay arayışı ve dolayısıyla bir türlü tamamlanmama hissi anlamına geliyor. Mahremiyete içkin olanlar kamusal alana dağılırken, özel alanın muaşeretini de yerinden ediyor. Ne eski muaşeretin hükmü var ne de yeni bir muaşeretin gereklerini düşünmenin ortamı. Bir geçiş dönemindeyiz, sanırım bu anlamda, öyle ki daha şimdiden tek tek insanlar ve özellikle aileler, değer ve ölçülerini korumanın yeni yollarının arayışı içinde.

S: Son zamanlarda mahremiyet konularını sadece bir hassasiyet meselesi olarak görmeye başladık. Mahremiyeti salt duyarlılık konusu haline getirmek onu bir hak olmaktan çıkarmaz mı? Mahremiyet hakkını yeterince insani görüyor muyuz?

C: Haklar, dönemler değişirken yeni içerikler kazanabilir, bu da çeşitli duyarlıkların ciddi bir şekilde gündeme taşınması demek. Bir hakla ilgili yanlış giden, yetersiz kalan kabul veya yaklaşımlar varsa, duyarlılık konusu olmaksızın nasıl konuşulabilir ki bunlar zaten… Söz gelimi kadınlar geçmiş yüzyıllarda kamusal alanda şimdiki ölçüde bulunmuyorlardı. Bir bakıma erkekler için kodlanmış bir kamusal alanda kadınların sağlıklı bir şekilde varoluşuna engel olan sebepler, ister istemez yeni tartışmalara sebebiyet veriyor. Bu tartışmalar yeni bir kamusal alan muaşereti için ufuk açıcı olabilir.

Mahremiyetle ilgili konular sadece bir hassasiyet olarak görülmeyecek ölçüde içkindir benliğimize. Hayat şartları değişir, en çok da teknolojidir bunun sebebi, göçlere bağlı olarak yerleşimlerde meydana gelen değişimlerdir, şehirleşme ve endüstrileşmedir fakat kişinin ve ailenin kendine özgü olanı saklı tutma, koruma endişesi son bulmaz.

Artık her yerde mevcut kameralar ve ekranlar, bu koruma endişesini yeni boyutlara taşıyor. Bilgili, uyanık, örgütlü bir faaliyet içinde olmak gerekiyor mahremiyet ihlallerine karşı.

Mahremiyet artık bir bakıma kendini kameralardan ve ekranlardan korumanın da kavramı, 20. yüzyılın başında şeyhülislamlarımız, fotoğ-

Bir geçiş dönemindeyiz, sanırım bu anlamda, öyle ki daha şimdiden tek tek insanlar ve özellikle aileler, değer ve ölçülerini korumanın yeni yollarının arayışı içinde.

Mahremiyetle ilgili konular sadece bir hassasiyet olarak görülmeyecek ölçüde içkindir benliğimize. Hayat şartları değişir, en çok da teknolojidir bunun sebebi, göçlere bağlı olarak yerleşimlerde meydana gelen değişimlerdir, şehirleşme ve endüstrileşmedir fakat kişinin ve ailenin kendine özgü olanı saklı tutma, koruma endişesi son bulmaz.

raf makinesinin icadının aile kurumunu tehdit ettiğine dair kanılarını ifade eden açıklamalar yapıyorlardı. Şu var ki kameralar sinema yoluyla da giderek daha muhkem bir şekilde hayatlarımıza yerleşti. Kamerayı kendi hassasiyetlerimizi gözetecek şekilde kullanmanın yollarını öğrenmeye başladık. Ancak ekranlar bütün iyiliklerine karşılık aynı zamanda saldırgan, mütecessis izleyiciler, sırları faş edenler, sorgulanmaz failler, karanlık kuyular. Çocuklar aile ocağında kamera ve ekran kullanımı konusunda ölçülere sahip olacak şekilde yetiştirilmeli, okullarda da sürmeli bu eğitim.

S: Mahremiyet duyarlılığının helal ve haram sınırlarını daraltması söz konusu olabilir mi? Bu anlamda mahremiyet bir mahrumiyet alanı mıdır?

C: Mahremiyet ihtiyacı bir sınır gösterir, sınırları öne sürer, sınırlarımızın sağladığı korunmayla "ben" varlığını dağılmaktan kurtarabiliriz. Sınırlar imkânlarımız olabilir.

Yeni Devir gazetesinde köşe yazıları yazmaya başladığımda 23 yaşındaydım. Saygı duyduğum ancak hiç karşılaşmadığım bir âlimin bir mesajını iletti, ortak tanıdıklar, "Yazarken adını kullandığı için onun adına hicap duyuyorum" demişti. Burada açık ki görece bir yaklaşım var. Bir kadının isminin saklanmasının dini veya ahlaki bir gerekçesinden söz edemeyiz.

Ardımızda bıraktığımız elli yıla yakın dönem, mahremiyetin kamusal alanda kadınların giyimlerine, hal ve hareketlerine müdahale eden "tesettür devriyeleri" tarafından korunabileceği şeklindeki kanının ulaştığı hezimeti gösteriyor. İran'da kadınların kamusal alanda başörtüsü üzerinden karşılaştıkları hoyrat muamelelere geçen yıllar içinde biriktirdikleri öfke, son yıllarda kitlesel bir itiraza dönüştü. Afganistan'da ise şimdilerde kadının mahremiyetini koruma adına, kamusal alandan uzaklaştırılması, böylelikle güçsüz, muti bir vaziyette özel alana kapatılması şeklinde bir sistem yerleştiriliyor ve Müslüman toplumlarda gerektiği ölçüde sorgulanmıyor bu durum. Kadınlar yanlarında mahrem bir erkek olmadan belirli bir mesafenin ötesine gidemeyeceklerdir, mesela. Bu tür yaptırımların "Emri bil maruf

nehyi anil münker" adına yapılması son derece düşündürücü. Ayrıca, mahremiyet bağlamında hemen her zaman özellikle kadınların hal ve hareketlerinin konu edilip eleştirilmesi, olgunun bir muaşeret yönünde açılacak yerde çözümsüzlüğe terki sonucunu veriyor.

Muhakkak temel mesele, bakış eğitimi. Neye, nasıl bakmalı… Bir sömürgeci, istilacı, istismarcı gözüyle bakmak veya tersi… Duru bakışlara sahip olmak için karşınızdakini beden parçalarından ibaret görmemeniz; onu anlamaya yönelik bir zihne, bir yüreğe sahip olmanız gerekiyor. Kimse de kadın veya erkek, kendini beden parçalarından ibaret görmemeli. Bu şekilde saldırgan bakışın bir sonucu oluşuyor, "kadınların ürkekliği". Öteki cinsi bir insan gibi görmeyi, ona saygıyla yaklaşmayı başaranlar için mahremiyet, bir mahrumiyet meselesi olmaktan çıkacaktır.

S: Geleneksel mahremiyet anlayışının bugünkü mahremiyet anlayışından ne gibi farkları var? Bu anlamda geçmişin mahremi ile bugünün mahremi gibi bir ayrım söz konusu mu?

C: 18. yüzyılın başlarında İstanbul'da yaşayan bir erkek, "kızım doğdu" demek ve ondan ismiyle söz etmek yerine, "Bana bir misafire, bir mesture verildi" dermiş. Doğacak kızının ismini söylemek ona mahremiyetin ihlali gibi geliyordu sanırım. Fotoğraf makinesinin, ardından sinemanın icadı, çoğu alışkanlık ve kabulleri değiştirdi. Ancak hızlı değişim, hazırlıksız bir yakalanmaya yol açtığı için özçekim paylaşımları veya TikTok videolarında izlenebilir bir mahremiyet çarpılmasından söz edilebilir.

Germaine Tillion *Harem ve Kuzenler*'de, kadına İslam'ın verdiği miras hakkının geniş aile ağlarınca iptal edilmesi oranında, varlığının da örtbas edildiğini dile getirir. Yüzyıllarca, başka türlü dengelerin gözetilmesi veya çıkarların savunusu amacıyla, kadın varlığı mahremiyetin korunması adına bastırıldı. Şimdilerde teknolojinin imkânları sanki bastırılmış olana görünme yoluyla bir özgürlük, özgünlük, başkalık vizesi sunabilirmiş gibi bir algı hâkim kitlelerde. Sonuçta küreselleşmenin vaatleri "güvenlik, yenilik, tüketim," değil mi? Modern şehirler giderek birer beton cangıla dönüşürken, sınırları koruma yönündeki tedbirler de güçleniyor elbette. Paradoksal bir şekilde imkânı olanlar türdeşleriyle sitelere kapanarak güvenliklerini sağlıyorlar.

Eski korunma duvarları yok, muhtemelen tahammül gücü ve sabır da eskisi kadar yaygın görülebilecek nitelikler değil. Oysa yepyeni fetih arzuları var. Sorularla ve iddialarla dolu kişi; çünkü dünya aynı zamanda fethedilebilir paketler halinde önüne seriliyor. Sağır duvarların gerisinde rezidans cinayetleri yaşanıyor, kadın cesetleri atılıyor balkonlardan.

Mobese kameraları korunmaya yetmiyor, esasen çocuklar "ben mahremiyeti" konusunda bir bilinç uyanıklığına sahip olacak şekilde yetiştirilmeli. Kime, nasıl davranmalı; kime ne ölçüde yaklaşmalı…

Diyarbakırlı arkadaşım Mine Çelik'in kavramsallaştırmasıydı, "Ben Mahremiyeti." "Ben bilmem, babam eşim ağabeyim liderim şeyhim bilir…" Akletme yeteneğini körelten bu zihniyet değişmediği sürece, çiftler arasındaki ilişkide de belirleyici olan güven değil, ihtimam veya şefkat değil, müzakere ve empati hiç değil; şüphe, vesvese veya kuruntu oluyor.

Ayrıca, mahremiyet bağlamında hemen her zaman özellikle kadınların hal ve hareketlerinin konu edilip eleştirilmesi, olgunun bir muaşeret yönünde açılacak yerde çözümsüzlüğe terki sonucunu veriyor.

Ar Damarı Çatlarsa!

Mucahid Yıldız

Utanma duygusu, Cenab-ı Hak tarafından bize yaratılışımızda bahşedilen en büyük nimetlerden biridir. Haya hissi olarak da ifade ettiğimiz utanma duygumuz sayesinde mahremiyete dikkat ederiz. Ninelerimiz, dedelerimiz *ar damarı çatlarsa kişi ne Allah'tan korkar ne kuldan utanır,* derlerdi.

Ebeveynin, çocukların fıtraten mevcut olan haya hislerini kaybetmemeleri için onları terbiyede çok dikkat etmeleri gerekiyor. Zira terbiye esnasında yapılan hatalar, haya hislerinin kaybolmasına neden olunca, artık mahremiyetten söz etmek mümkün değil. Edepten mahrum nesillerin hiçbir şeye saygısı da kalmıyor. "Ağaç yaşken eğilir" atasözümüzle ifade edilen gerçek, hiçbir zaman unutulmamalıdır. Buradaki 'eğmek' fiili yanlış anlaşılmasın. Baskı ve şiddet değil; güzel ahlak ile körpe dimağlara örnek olmaktır kastedilen. Bilim insanları, bir çocuğun karakterinin iki yaşına kadar meydana geldiğini tespit etmişler. Bu oluşumda anne ve baba en büyük etkiyi göstermektedirler.

Batı toplumlarını şöyle bir gözlemlersek; küçük yaşlardaki yeni nesillerin doğuştan sahip oldukları haya duygusunu tahrip etmek için özellikle çalışmalar yapıldığını görürüz. Mesela, çocukların izlediği ve maalesef bizim çocuklarımızın da büyük çoğunluğunun başından ayrılamadığı çizgi filmler bunların sayısız örnekleriyle doludur. Bu filmlerle çocuklara özendirilen şeyler; kozmetik ürünleri daha çok tüketmek, figürlerin giyim kuşamları, davranışları, dans, bale vesairedir. Ayrıca Batı toplumlarında aile içinde edep konusuna riayet edenlerin sayısı maalesef yok denecek kadar azdır. Evde üryan ya da yarı üryan dolaşmak gayet normal görülmektedir. Bazıları belki şöyle diyecekler; ne var bunda canım, dinimizde de zaten aile içindeki mahremiyetin helal ve haram sınırları bellidir. Çıplak da bir arada dursalar ne olur?

Ancak helal ve haram sınırlarının zaruret gereği belirlenmiş olduğu ve Efendimiz (sav)'in tatbiki göz ardı edilirse böyle bir neticeye varılabilir. Resûl-i Ekrem Efendimizin aile hayatına baktığımızda, böyle aile içi üryan ya da yarı üryan oturup kalkmak, dolaşmak, zıplayıp oynamak var mıydı? Acizane böyle bir vakıayı ne duydum ne de okudum.

Bundan kırk sene önce İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokul'unda tahsile başladığım yıl, arkadaşlarla birlikte yaşadığımız bir hatıramı burada aktarmak istiyorum. O zamana kadar okulda sayıları çok az olduğundan, Müslüman abilerimiz ve ablalarımız fazla bir varlık gösterememişler. Bizim başladığımız yılda ise yaklaşık yirmiye yakın bir arkadaş grubu oluşturmuştuk. Her hafta bir gün, bir iki saatlik dersler yapıyorduk. O zamanlar üniversitelerdeki büyük ders salonlarına amfi diyorduk. Şimdi ne deniyor bilmiyorum. Bu büyük salonda ders esnasında ya da teneffüslerde bir delikanlı ile bir Ermeni kızı sürekli sarmaş dolaş olup, çok uygunsuz görüntüler veriyorlardı. Ayrıntıları anlatmaya terbiyem müsaade etmiyor. Biz bunlardan sürekli rahatsız oluyorduk. *Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker*, emri gereği artık müdahale etmemizin şart olduğunu düşündük ve bir gün bu işten vazgeçmeleri için ikaz ettik. Okulun neredeyse tamamı solcu olmasına rağmen bizim sert çıkışımız karşısında hiçbirisi de müdahil olmadı. Belki onlardan da bu ikisinin yaptığı terbiyesizliğin olmaması gerektiğini düşünenler vardı.

Ne çare ki iki yıl sonra Almanya'ya geldiğimde sokak köşelerinde aynı görüntülerden çok sıkça görmeye başlamıştım. İnsanların hiçbiri de onlara herhangi bir müdahalede bulunmuyordu. Yani artık bu görüntüler hayatın bir parçası haline gelerek normalmiş gibi algılanıyordu. Hele günümüzde artık tamamen hiç yadırganmayan bir hale gelmiş durumda. Hatta cinsel sapıkların verdiği görüntüler bile kimsenin umurunda değil.

Bedenimizin mahremiyetiyle birlikte lisanımızın mahremiyeti de cemiyet hayatımızda çok önemli bir yer teşkil etmektedir. İnsanları köleleştirerek kendilerine hizmet ettirmek isteyen 'küresel seçkinler' tüm dünyada yalnızca bedenimizin değil lisanımızın da mahremiyetini ortadan kaldırmak için her türlü imkanlarını seferber etmiş durumdalar. En büyük etkiyi internette dolaşan video görüntüleri sağlıyor. Artık pahalı medya ürünlerine de çok fazla ihtiyaç duymuyorlar. Lut kavminde görülen tüm ahlaksızlıkların çok daha fazlasını, maalesef sıradan insanlar izlenme rekorları kırmak adına video görüntüleriyle tüm dünyaya takdim ediyorlar.

Bütün bu hayasızlıklardan kendimizi ve neslimizi korumanın elbette tek çaresi var. O da Kur'an ve Sünnet'e çok daha fazla sarılarak, tek önderimiz Resûl-i Ekrem Efendimizin hayatını, hayatımızın tümünde örnek almaktır.

Bundan kırk sene önce İstanbul Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokul'unda tahsile başladığım yıl, arkadaşlarla birlikte yaşadığımız bir hatıramı burada aktarmak istiyorum. O zamana kadar okulda sayıları çok az olduğundan, Müslüman abilerimiz ve ablalarımız fazla bir varlık gösterememişler.

Elinden, Dilinden Emin Olunan Sağlık Çalışanı

Serra AĞIRMAN YILMAZ

Medipol Üni. Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Arş. Gör.

Mahremiyet ve mahremin farklı tanımlamaları vardır. Arapça haram kökünden türemiş mahremiyet kavramı; genel olarak kişinin seçici özeli yani seçtiği kişiler dışında söylemek istemediği sözler, duygular, bilgiler ve göstermek istemediği beden bölümlerini, yaşam alanını ifade etmek için kullanılır. Kişiler normal şartlar altında bu mahremlerini sadece seçtikleri kişilerle paylaşırlar. Hastalık ise normal olmayan şartları ve bu mahremin belki de zorunlu ifşasını gerektirir. Fıkhi açıdan da haramı mübah kılan zarureti doğurur.

Antik çağlardan beri hasta ve hekim arasındaki bu mahremin paylaşımı ilişkisi düzenlenmeye çalışılmıştır. Bilinen en eski hekimlik andında "bana aktarılan sırları saklayacağım" ve "evlere alındığım zaman gözlerim orada olup bitenleri görmeyecektir" sözleriyle hastaların mahrem olan evlerine tedaviye giden hekimlerin yeminleri aktarılır. Nitekim Hipokrat yemininde de "Gerek hastanın tedavisi sırasında gerekse tedavi dışında olsun gördüğüm ve duyduğum [ama] dışarıda konuşulmayacak olan insanların tasarrufundaki şeyleri saklayacak ve buna benzer şeyleri konuşmayacağım" sözleriyle hastanın mahremiyetinin korunması için gereklilikler belirtilmiş ve sırdaşlığa vurgu yapılmıştır. Günümüzde hastalık durumunda çoğunlukla hekimin eve gelmesi değil hastanın hastaneye gitmesi durumu söz konusudur. Bu durumda hekimin hasta mahremiyetini saklama sorumluluğu nasıl değişmiştir?

Hasta mahremiyeti tıp etiği açısından hastanın sahip olduğu mahremiyet hakkının korunması için oluşturulmuş bir ilkedir. Hasta mahremiyeti; mekânsal mahremiyet, fiziksel (beden) mahremiyet, kararsal (zihin) mahremiyet, bilgisel (veri) mahremiyet, mülki (imaj) mahremiyet olmak üzere alt başlıklar altında ele alınabilir. Mekânsal mahremiyetle, antik hekimlik antlarında da yer verilen hekimin bulunduğu mekân hakkındaki bilgileri saklaması kastedilmektedir. Fiziksel mahremiyet yani beden mahremiyetinde ise gerek teşhis ve tedavide gerek hastanede muayene ya da kontrol durumunda hastanın bedensel mahremiyetini asgari oranda, asgari kişiler tarafından ve asgari süre zarfında ihlal etmeye çalışarak bu hakkın korunmaya çalışılması anlatılır. Kararsal mahremiyet ise kişinin kendi bedeni üzerinde verdiği kararlara saygı göstermek, daha açık ifadeyle hekim seçme hakkı ya da kadın hastanın kadın doktor tercih etme hakkı, bu kapsamda değerlendirilmektedir. Veri mahremiyeti ise özellikle modern dönemde kayıt tutma gerekliliği ve bu bilgilerin sanal ortamlara taşınması dolayısıyla daha çok ön plana çıkmış bir mahremiyet hakkıdır. Burada kişilerin bilgileri azami ölçüde üçüncü şahıslardan saklanılmalı ve hacker gibi kötü kullanımların önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Mülki mahremiyeti ise kişinin imajı, bedeni gibi yine modern dönemde kişinin mülkü sayılan şeylerde

karar verme hakkının özerk olması ve bu gibi durumlarda hekimin sırdaşlık sorumluluğu olarak tanımlanır.

Mahremiyet hakkı, sağlık çalışanları tarafından tıbbi gerekçelerle ister istemez ihlal edilmekle beraber bu ihlalin meşru çizgide tutulması hedeflenmelidir. Daha açık bir ifadeyle hastalar, alelade bir kişiye örneğin utanma duygusundan kaynaklı göstermeyeceği bedenini tıbbi gerekçelerle sağlık çalışanlarına göstermekte, belki en mahrem sırlarını paylaşmaktadırlar. Hasta ve sağlık çalışanı arasında sırdaşlık hukuku oluşmaktadır. Sağlık çalışanının bu durumdaki sorumluluğu ise bu bilgileri imkân dahilinde saklamak ve hasta mahremiyetini korumaktır. Zira mahremin ifşası sonucu hastalar zarar görebilir, toplumsal itibarları sarsılabilir. Verilerin ilaç ya da başka pazarlama sektörleri ya da iş yerleri ile paylaşımı sonucunda hastalar olumsuz etkilenebilir ve daha da önemlisi hekim-hasta, sağlık çalışanı-hasta arasındaki güven bağı bozulabilir. Bu durum da hastaların zorunlu hallerde dahi, utanç duygusuyla tedaviden çekinmelerine sebebiyet verebilir. O halde sağlık çalışanına hastanın bu mahrem alanını korumak için muayene ve tedavi sırasında mekânsal ve bedensel mahremiyeti sağlamak, hasta verilerinin girildiği bilgisayarların kullanımında dikkatli olmak gibi birçok sorumluluk yüklenmektedir.

Sağlık çalışanlarının bu mahremiyeti korumakta zorluk çektiği, literatürde çokça yer verilen alanlar; kadın doğum polikliniki leri, tebliği zorunlu bulaşıcı hastalık durumları, psikoloji/psikiyatri klinikleri, yoğun bakım ya da palyatif bakım klinikleri olarak sıralanabilir.

Kadın doğum polikliniklerinden örnek verilmek gerekirse; kadınların hastalık durumu antik çağdan günümüze oldukça ilginç bir seyir içerisindedir. Antik dönemde, özellikle Antik Yunan'da kadın hekimlerin olmadığını fakat kadınların ebelik yaptığını ve doğuma erkeklerin girmesinin yasak olduğunu biliyoruz. Antik Çin'de de erkek olan hekimlerin kadın hastaların nabızlarına elleri ile bakmaları yasak olduğu için ipek iplik aracılığıyla bakılırdı. Günümüzün aksine kadınlar antik çağlarda erkeklerden daha mahrem sayılmaktaydılar. Modern dönemde yapılan çalışmalarda ise özellikle kadın doğum kliniklerinde kadınların bazı hastanelerde doğum masalarının kapıya dönük olmasından, hamilelik, kürtaj gibi verilerin üçüncü şahıslarla paylaşılmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Bir çalışmadan öneri aktarmak gerekirse "Mahremiyetin korunması için büyük bir maliyete ihtiyaç yoktur... fiziksel ihtiyaçlar kadar, duygusal ihtiyaçların da dikkate alınması ve destekleyici bakımın sunulmasıdır." denilerek sağlık çalışanların sorumluluklarına dikkat çekilmiştir.

Bulaşıcı hastalık durumunu ise Covid-19 sürecinde küresel olarak müşahede ettiğimiz üzere cep telefonları uygulamalarıyla entegre edilmiş sistemler, biyopolitika değişimine sebep olmuştur. Devletler konum verilerini; sağlık, filyasyon gibi sebeplerle politika aracı olarak kullanarak ve bilgileri toplayarak veri mahremiyetini bir anlamda çiğnemişlerdir. Toplum yararı gibi bir üst saik sebebiyle bu çiğnenişi meşru sayanlar olmakla beraber kabul etmeyenler de mevcuttur. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar da bildirimi zorunlu hastalıklar olmakla beraber toplumsal damgalama gibi sebeplerle gizli olarak veri girişi yapılmaktadır. Bununla beraber sağlık çalışanlarının bu konudaki bilinç düzeyleri nasıl değerlendirilmelidir?

Yoğun bakım ise hastaların tıbbi müdahaleyi kolaylaştırmak için yarı çıplak, hastalar arası perde bulunmaksızın ve hasta-hasta ya da sağlık çalışanı-hasta arasında cinsiyet seçimi gözetilmeksizin yatırılarak tedavi gördükleri kliniklerdir. Bu durum, halk arasında yoğun bakıma bakışı kötüleştirmektedir. Bununla beraber çözümü tek başına sağlık çalışanlarının sırtlarına yüklemek doğru olmayacaktır. Sağlık politikalarının ve hastane yönetimlerinin de mekânsal düzenlemeyi sağlamak, hastaya hekim-sağlık çalışanı seçme hakkı tanımak ve hekim-sağlık çalışanı başına düşecek hasta sayısını azaltmak gibi yükümlülükleri vardır. Zira bir hekime on yoğun bakım hastası değil, iki hasta verilirse ancak o zaman hastalar arası perdeyi kapatıp kapatmama durumunda sorumluluğu tartışılabilir.

Mahremiyet hakkının korunmasına hadis ekseninde bakarsak eğer, "Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir..." (B10 Buhârî, Îmân, 4; M162 Müslim, Îmân, 65) hadisi konuyu özetlemiş olabilir. Bu hadiste özel bir meslek grubu belirtilmeksizin, bir ahlak ilkesi olarak sözle ya da fiille başka insanlara zarar vermemek Müslümanın tanımı, kişilik özelliği sayılmıştır. Konumuz gereği daha özele inersek, tanı ve tedavi maksatlı sağlık çalışanlarına ifşa olunan bilgilerin saklanmasının gerekli olduğu, zira bu bilgiler saklanmadığı takdirde hastaların zarar görebilmesi ihtimalinin doğduğu ve bu gayeyle mahremiyetin sınırlarını korumanın gerekliliği de anlaşılır.

Mahremiyet hakkı, hasta-sağlık çalışanı ikilisi arasında görünse de eski tabirle tabib-i hazık modern dönemde yeterli değildir. Sağlık politikalarının, hastane yöneticilerinin, hasta yakınlarının da dahil olduğu senaryolar bulunmaktadır. Sonuç olarak; meslek ahlakının yanında insani değerlerimize sahip çıkmamız ve elinden, dilinden emin olunan kişiler olmamız ve öyle kişiler yetiştirmemiz uzun vadede mahremiyetin korunmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arslan, E. T. & Demir, H. (2017). Sağlık Çalışanlarının Hasta Mahremiyetine İlişkin tutumu: Nitel Bir Araştırma. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (4), 191-220. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/basbed/issue/38799/459060
- İlkiliç, İ; Kucur, C.; Önder, O. (Ed.) (2020): Hasta Mahremiyeti (Patient Privacy, Turkish), İstanbul: İsar Yayınları.
- Sert, G. (2008) Tıp Etiği ve Mahremiyet Hakkı: İstanbul: Babil Yayınları.

Sınır Öğretimiyle Çocuğu Korumak: Kollarını İki Yana Aç!

Melike ÇAĞLIYAN

Bir Küçük Mucize Derneği Yönetim Kurulu Başkanı - Sivil Toplum Uzmanı

Giriş niyetiyle düstur edinmek: Meselelere yakından bakmak

Son yıllarda gündemimizi belirleyen önemli meselelerden biri de çocukların korunması meselesi. Yüzlerce, binlerce farklı çözüm önerisi sunulan fakat asla somut bir adım atılmayan, hepimizi derinden sarsan malum konu…

Peki, bu konuda somut bir çözüm üretmek mümkün mü?

Yazı boyunca "çocuk" kelimesinin yanına hiç yakışmayan adi kelimeleri kullanmayacağım. Bu yazının, söz konusu türden kötü kelimeler olmadan da vicdanları yeterince rahatsız edeceğini biliyorum. Yazının sonunda olası çözümler için bir kapı aralanacak. Aralanan kapının ardında görülen ilk şey, elbette çocukların gülüşleri olacak.

Uzun yıllardır fırsat eşitsizliği üzerine Türkiye'nin farklı bölgelerinde çalışmalar yürütüyor, çocuk yaştan beri dağ köylerini arşınlıyor, okullardaki öğretmenleri, çocukları, ailelerini dinliyor, eşitsizliğin çözümü için yollar arıyorum. Bu bireysel bir çalışma değil elbette. Tam yedi yıldır merkezlere uzak köylerde psikososyal destek çalışmaları yürütüyor, her gün daha fazla ne yapabileceğimizle ilgili düşünüyor, çalışmalar üretiyoruz.

Türkiye'nin farklı yerlerinde eğitim gören 7-15 yaş aralığındaki çocuklarla okullarında buluşuyor, öne çıkan konu başlıklarında eğitimler ve atölye çalışmaları gerçekleştiriyoruz. Bu yazıda ise kişisel sınırlar atölyesini konu edineceğim.

Beş yıldır düzenli olarak kişisel sınırları konu alan saha çalışmaları yürütüyoruz. Kitlemizi ise ilçe merkezlerinden uzak köylerde eğitim gören çocuklar oluşturuyor. Gitmeden önce sıkı bir saha araştırması yapıyor, köyün detaylı bir kültür haritasını çıkarıyoruz. Bununla da kalmayıp hem köyün

yerlisi olan hem de başka şehirlerden atanmış öğretmenlerle saatler süren ön görüşmeler yapıyor, köyü iyi tanımak için ciddi bir çaba sarf ediyoruz.

Aslında biliyoruz ki Türkiye'nin her yerinde her an sınırları ihlal edilmiş bir çocukla karşılaşabiliriz. Saha çalışması için vardığımız herhangi bir okulda bir çocuğun yanımıza gelip "şu kişi bana böyle bir zarar verdi" demesi ihtimalinden tedirginlik duyar, çocuğun eşit fırsatlara sahip olması için çabalarken böyle bir kötülüğe maruz kalmasına karşı nasıl tepki vereceğimizi düşünürüz. Çocuklarla çalışan çoğu kişinin aklının bir yerinde bu tedirgin edici gerçek durur. Fakat aynı zamanda çocuğun böyle bir şey yaşıyor olup söylememe ihtimali de tedirgin edicidir. Tüm ihtimalleri gözden geçirerek, gerekli eğitimleri alarak ve en kötü durumlara karşı hazırlıklı bir şekilde sahaya gideriz.

Her ne kadar sivil toplum alanında hala yeterli hassasiyetin oluşmadığını bilsek de çocuk çalışmalarında bilinmesi gereken ilk şey, neyin çocuğa zarar verdiğidir. Kötü niyetle verilen zararın dışında bazen iyi niyetle ve farkında olmadan zarar vermek de mümkündür. Bu meseleye yazının son kısmında değineceğim.

Toplumsal ön kabullerin zihnimizde oluşturduğu oldukça net algılarımız var. Bu yargıların kaynağını dahi hatırlamıyor olmakla birlikte doğru olup olmadığını ayırt etme ihtiyacı da hissetmiyoruz.

2019 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirdiğimiz bir saha çalışması o güne kadar sahip olduğumuz algıyı değiştirdi. Daha önce aklımıza hiç gelmemiş bir durumla karşılaşmış olmanın şaşkınlığını yaşadık.

Bir öğretmenle sohbet ederken kişisel sınırlarla ilgili bir atölye çalışmamızın olduğundan bahsettim. O da "Melike Hanım, mahremiyet eğitimi de veriyor musunuz?" diye sordu. Bu soruyu ciddi bir şaşkınlıkla karşıladım ve "Şanlıurfa'nın bir köyünde mahremiyetle alakalı nasıl bir sorun olabilir ki?" diye cevap verdim. Anadolu'nun genelinde sorun yaşadığımız şey haddinden fazla kısıtlanmak ve toplumsal baskıya dönüşen mahremiyet algısı değil miydi? Ardından "Burada evler çok kalabalık. Bu sebeple kadınlar ve erkekler ayrı oturuyor ve ayrı yatıyorlar. Hal böyle olunca kız çocuklarının kılık kıyafetleriyle ilgili dikkat etmesi gere-

O da "Melike Hanım, mahremiyet eğitimi de veriyor musunuz?" diye sordu. Bu soruyu ciddi bir şaşkınlıkla karşıladım ve "Şanlıurfa'nın bir köyünde mahremiyetle alakalı nasıl bir sorun olabilir ki?" diye cevap verdim. Anadolu'nun genelinde sorun yaşadığımız şey haddinden fazla kısıtlanmak ve toplumsal baskıya dönüşen mahremiyet algısı değil miydi?

Fakat çocuğun sınırlarının, beden bütünlüğünün ve üstün yararının, toplumsal güven ortamı içerisinde muhafaza edilmesi şarttır. Çocuğun korunmasında gerekli olan husus mahremiyet değil, sınırların korunmasıdır.

ken bazı hususları aşmakta zorlanıyoruz. Tuvaletten çıktıklarında eteklerini indirmelerini öğretmek bile çok uzun zaman aldı." dedi.

O güne kadar gezdiğim, hiçbir sahada karşılaşmadığım bir talep le karşılaştım. Böyle bir detayı fark etmek için ne resmi kurumların ne de yaptığımız ön araştırmaların verdiği bilgiler yeterli olurdu. Böyle bir noktayı fark etmek için köydeki evlerin içinde ne yaşandığını bilmek gerekirdi. Fakat bizim mahremiyetle alakalı bir eğitimimiz olmadığı için öğretmene olumlu karşılık vermemiz mümkün olmadı. Çünkü biz çocuğun korunması için gerekli çözümü, kendi sınırlarını fark etme ve çizme becerisine sahip çocukların yetiştirilmesinde bulduk. Dolayısıyla çalışmalarımızı da bu yönde şekillendirdik.

Yolculuğun ardından uzun bir süre bu diyalog üzerine düşündüm. Bugün birçok soruna çözüm önerirken cümlelerin içerisinde geçirdiğimiz mahremiyet kelimesi, bizim için tam olarak ne ifade ediyor? Ya da neden çocuğun korunması söz konusu olduğunda konu bir şekilde mahremiyet eksikliğine bağlanıyor? Hâlbuki mesele açıkça sınır ihlali değil mi?

Yanlış algılarla doğru çözüme ulaşmak mümkün değildir.

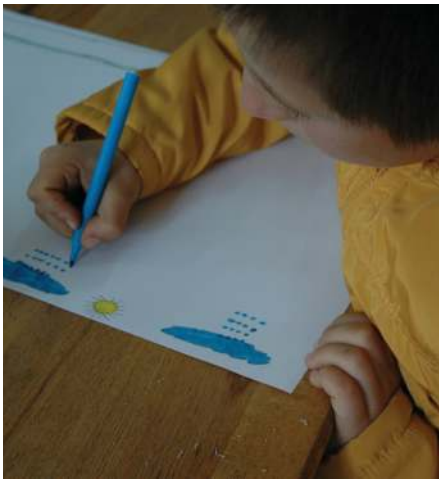
Bugün falanca meslek erbapları çocukları ilgilendiren bir soruna ilişkin daha önce hiç bulunmadığı, hiç gözlemleme fırsatının olmadığı bir bölge için çözüm önerilerini uzaktan uzağa sunmaktan çekinmiyor. Üstelik kesin ve keskin ifadelerle reçete yazmaktan da geri durmuyorlar.

Hâlbuki meselelere uzaktan bakmak, doğru çözümü üretmek noktasında bizi yanıltır. Doğru çözüm diyorum, çünkü bir sorun için birçok çözüm yolu mevcuttur. Özellikle böyle zor konuların çözümü her bölgede, her köyde, her ailede farklılık gösterebilir. Fakat çocuğun sınırlarının, beden bütünlüğünün ve üstün yararının, toplumsal güven ortamı içerisinde muhafaza edilmesi şarttır. Çocuğun korunmasında gerekli olan husus mahremiyet değil,

sınırların korunmasıdır. Tam bu noktada çocuğun kendi sınırlarını nasıl öğrenebileceğine dair bir sorunun akıllarda belirmesi olağandır. Sorunun cevabı ise tarafımızca verileli birkaç yıl oldu: "Kollarını İki Yana Aç!".

Bir çocuğa, onu ürküterek nasıl korunması gerektiğini anlattığınızda çözüm üretmiş olursunuz. Fakat yarattığınız tedirgin edici hava elbette çocukta genel bir güven sorunu oluşturabilir. Biz sağlıklı, aklı başında ve kendini koruyabilen ve elbette mutlu çocuklar yetiştirmek istiyoruz. Bunun yolu ise oyundur.

"Kollarını İki Yana Aç" sınırların çocuklar için oyunlaştırarak öğretilmesi için geliştirilmiş bir metottur. Saha çalışmalarının başlangıcında, gönüllü çocuklar toplanır ve kollarını iki yana açmaları söylenir. Kollarını iki yana açan çocuk, kendi etrafında tam tur döndüğünde tüm bedenini saran bir hayali çizgi çizmiş olur. İşte bu çizgi çocuğun kişisel sınırlardır. Elbette çocuğun bu çizginin ne işe yaradığını anlaması için bir süreç gerekir. Bu süreci ise saha çalışmalarının içeriğinden ziyade uygulanma şekli pekiştirir. Saha çalışmalarının içerisine, çocuklara, iyi ve kötü dokunuşu; insanların kişisel sınırlarımızdan içeri girerken onay alması gerektiğini, kimlerin bize ne koşullarda dokunabileceğini anlatan bir atölye

çalışması eklenmesi, farkındalığı büyük oranda arttıracaktır. Elbette bu çalışmaları yapacak kişilerin kimler olduğu da en az çalışmanın yapılması kadar önem arz eder.

Kendi doğal sınırlarını tanıyan, bedenindeki özel bölgelerin (özel bölge denince akla yalnızca cinsel organların gelmesi hatalıdır. Çocuklar için özel bölgeler dudak, göğüs, karın, popo, cinsel bölge ve bacakların tamamıdır) farkında olan ve ailesi ile paylaşımda bulunabilen çocuklar, ayırt etme gücüne sahip çocuklardır. Sınırların öğrenilmesi, çocuğu dışarıdan gelen tehlikelere karşı yüzde yüz korumasa da yanlış davranışı ayırt edebilme becerisi sayesinde birçok sınır ihlalini önleyebilir.

Çözüm önerisi

Elbette sınırlarla alakalı sorunların çözümünde ailenin ve okulun önemli bir yeri var. Peki, biz sivil toplum kuruluşları ve çocuklarla çalışan gönüllüler olarak nasıl bir role sahibiz?

Üzerine yapılmış net bir çalışma olmamakla birlikte Türkiye'de yılda en az 10 bin çocuk, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gönüllülerle bir araya geliyor. Peki, sivil toplum kuruluşları, gönüllülerinin çocuklara yaklaşım konusundaki yeterliliklerini dikkate alıyor mu? Elbette bu sorunun cevabı "hayır". Genellikle saha çalışmalarında yer alan kişilerin ayırt edici özellikleri, seyahat etmeye uygun olmaları oluyor. Türkiye'nin en büyük sivil toplum kuruluşlarında bile saha çalışmalarına katılan gönüllüleri, çocuğun korunmasını ilke edinerek seçen bir sistem yok. Fakat söz konusu sınırlar olduğunda yetersiz kalındığını, çocuklarla çalışan çoğu gönüllünün çocuğa zarar verebilecek davranışları genelde iyi niyetle yaptığını biliyoruz. Bu henüz farkında olmadığımız bir eksikliğimiz. Çocuğun korunması ve üstün yararı ilke edinildiğinde, gönüllülere verilen eğitimler sadece bir vicdan rahatlatma aracı olmaktan çıkacak; farkındalık oluşturan, kriz anlarında manevra yapabilme becerisini destekleyen ve çocuğu zarar görmekten koruyan bir sonuç doğuracaktır.

Gönüllünün çocukla sınırları, oyunlarla çizilmiş ilişkisi, çocuk için farkındalık oluşturacak güce sahiptir. Elbette doğru yöntemler kullanıldığında! Çocuk çalışmalarında gönüllü olarak yer alan kişilerin çözüme hizmet eden kapsamlı bir eğitimden geçmeleri ve çocuğa zarar verecek davranışları iyi tanımaları önemlidir.

Yılda binlerce gönüllünün ev ziyaretleri, okul etkinlikleri, sokak çalışmaları gibi birçok saha çalışmasına katıldığı düşünüldüğünde, çocuğu ve kendini korumayı öğrenmiş bir gönüllü, birçok çocukla sınırları konusunda farkındalık yaratacak etkileşimi kurabilir. Bu etkileşimin sihirli sözcüğü onay almaktır. "Elif, elinden tutabilir miyim?" ya da "Ali, sana sarılabilir miyim?" gibi çocuklarla fiziksel temas kurulan her an onay almak, çocuk için bilinç inşası sürecini başlatır. Çocuklar onlarla oyun oynayan gönüllüleri çok sever ve adeta süper kahraman olarak görürler. Bu algıyı kazanıma çevirmek ise gönüllülüğün gücüdür. Gönüllülerin gerekli tüm eğitimleri alarak, "Kollarını İki Yana Aç" modelini sahada uygulaması ile yılda en az on bin çocuk kişisel sınırlarını öğrenecektir. Bir şeyi öğretmek için en iyi yöntem, o şeyi uygulamaktır.

Sorumluluğumuzun büyük olduğu aşikâr. Saha için isabetli tespitler yapmak, sorunlara yakından bakmak, sağduyulu olmak ve toplumsal güveni desteklemek şart. Fakat çözüm ellerimizde. Söz konusu çocuk olduğunda oyun oynamak bu kez büyüklerin görevi. Yeter ki doğru yaklaşalım, yeter ki hep birlikte adım atalım. Çocuğun korunmasında sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler olarak somut çözüm üretme ve adım atma sorumluluğumuzun farkında olmak, ülkemizin çocukları için iyiliğin kapısını aralayacaktır ve aralanan kapının ardında görünen şey, elbette çocukların gülüşleri olacaktır.

(Yazının içinde derneğin adını vermek istemedim, fakat biz olarak bahsettiğim için okuyucuda bir boşluk oluşturabilir. Bu sebeple dipnot olarak eklemeyi uygun gördüm:

Kollarını İki Yana Aç eğitimini de kapsayan *T Modeli,* Bir Küçük Mucize Derneği tarafından geliştirilen, bir saha modelidir. Temel amacı; çocuklarda kişisel sınırları konusunda farkındalık oluşturmak, iyi-kötü dokunuşu öğretmek ve sınırları ihlal edildiğinde ayırt edebilecek beceriyi kazandırmaktır. Hangi çalışma olduğu fark etmeksizin çocuklarla gerçekleştirilen tüm çalışmalarda uygulanabilirdir ve tamamen gönüllülerin davranışlarını yapılandırılmasıyla geliştirilmiş bir öğrenme metodudur.)

Mahremiyet Mahrumiyet İlişkisi Üzerine Sırlı Mülâhaza

Zehra TUNÇ

İMH Genel Sekreter Yrd.

Mahrem; haram olma durumu. Mahrum; yoksunluk.

Mahremin yoksa mahrumsun, bu kadar net.

Helal olmayan, yasaklanan şey manasındaki mahrem kelimesi hepimizin bildiği gibi, kendileriyle evlenilmesi dinen yasaklanmış olan belli derecedeki akrabalar; yani kadın için baba, ağabey, amca... vs.

Bu durumda evlenilmesi yasaklanmış kimselerle kız çocuklarının sarılması gayet mümkün. Yanlarında başınız açık durabilirsiniz İslam'a göre, hasta olduğunuzda dizine kıvrılıp şifa bulmanız da imkân dâhilinde. Çünkü evlenmek yasak, o kadar yakın!

Evlenmenin yasak olduğu akrabanız yoksa sarılacak kudretli kollardan mahrumsunuz, mahremiyet ile mahrumiyetin bağı bu sebeple kuvvetli. Mesela; *yarası babası olan kız çocukları iyileşmez!* Bir gram sevgi görebilmek uğruna her şeyi yapabilecek çocuklardır onlar, siz nereden bileceksiniz? Çocukluğundaki yaraların sarılması için her şeyi kabul edebilir veya her şeyi reddedebilirler. Mahremden mahrumiyet tehlikesi diyorum! Kız babaları, evet, kızları olan saygıdeğer babalar; kız çocuklarınızı sevin, iki kat daha fazla sevin, onları kucaklayın, alın karşınıza konuşun, sohbet edin, dertleşin. Belki; tek talebeniz olsunlar, davetiniz, irşadınız, bütün yönelişiniz kız çocuklarınıza olsun. Dizinizde uyutun, saçlarını okşayın, sarılın! Bugün göstereceğiniz sevgiyle güzel bir gelecek kurmalarına vesile olacaksınız!

Daha fazla uzatmayacağım, bu burada bi' dursun.

Aslına bakarsanız, mahremiyet sadece ilişkiler ile ilgili değil. Herkesin, her cümlenin, her işin bir mahremiyet alanı var.

Sözün mahremiyeti ise sırrında saklı; kâr-anlık, sır ömürlük! Sakladığım şeyin üstünü örten şeye, sır denir. Gözlerimi kapattığımda görmediğim şey, camın diğer tarafını göstermeyen, çömleğin toprağını kapatıp parlatan şey. "Sır saklamak" yanlış bir tabir bu durumda, zîrâ sır saklanan değil, sakladığım şeyin üstünü kapatan şey; sırlamak yani. Bu durumda görünen 'sır' olmuş oluyor, hem zaten göründüğü için sır, olmuş olsa bile görünmediğinde nereden

bileceksin olduğunu? Eğer bir şeyi sırlarsan, o şeyi pişirebilirsin artık, sırlanmadığı zaman akıl almaz bir şekilde dağılıp gidecektir zîrâ. Hem sırlayıp hem pişirdin mi, ömrünün sonuna kadar olur mu bilinmez ama uzun bir müddet seninle olacağı muhakkak. Ham kalma, hamlık, anlık kâr sana, sırlanıp pişmek elinde, sıkı tut ki kırılmasın. İşte o sıkı tuttuğun şey, mahremiyetle ilgili. Dostumuzla konuştuğumuz şeyi bir başkasından duymak, söyleyeni rahatlatır belki, işte bu anlık kâr! Karanlık zannettiğimizse içimizin aydınlığında saklı tuttuğumuz gerçek. Sözün mahremiyeti; o aydınlıkta sarılmak gibi kutsal, dışarı çıktığında kaybolup gidecek kadar narin, sıkı tut ki kırılmasın!

Pek çoğunuz karşı çıkacaksınız, bilhassa kadınlar; ama şunu söylemeden de kapatmak istemiyorum bu bahsi. Günümüzün de tartışma konularından biri, kabul ediyorum. Kadınlar için farz olan başörtüsü onların Müslüman olduğunun bir göstergesi, ya erkekler? "Hep kadınlar mı omuzlamak zorunda İslam olmanın sorumluluğunu?" sorusu çok geliyor gençlerimizden. Soruyla ne kadar bağlantılı bilmiyorum ama ilk aklıma gelen, bu tarz cümlelerin sebebi hususunda gençlerin kendini ne kadar değersiz hissettiği ile ilgili sorunları olduğu düşüncesi. Sevdiğimize mektup yazdığımızda; (evet o kadar yaşlıyım) onu kimsenin okumasını istemeyiz, sırdır zîrâ, mahremdir; başkasının okuması yasaktır, kıymetlidir! Kıymetinin farkında olan, neyin sırrı olduğunun da farkında olandır. Kıymetliysem buna göre davranmalıyım, kibirli değil, tam tersi. "İçimin aydınlığında sarıldığımı açık etmek zorunda değilim" bilinci.

Bu burada kalsın dediğim mevzuya geri dönecek olursak; mahremiyet işte bu yüzden mühim. Bir takım ilişkileri bir seviyede tutabilmek isteriz, bunun için ihtiyacımız olan şeyin adı; mahremiyet. Kul olma çabasıyla yaşamına devam eden Müslüman kadın, kulluğun edilgenliğinin farkındalığı ile mazruf ve tevekkül ile dopdolu olarak içinin aydınlığını saklama telaşında. Edep timsali, Musavvir isminin tecelligâhı! Babasından başkasına aynı şefkatle sarılması mümkün olmayan kız çocuklarının mahrumiyeti, sırlanmış bir cam parçasında tekrar kendini görmek gibi kıyıcı aynı zamanda. Fakat elbette mutmain, "... Yetim bulup barındırmadı mı?" ayetinin muhatabı olduğunun bilincinde. O halde anlık kâra iltica etmeyecek kadar da akıllı! Şimdi beyler düşünsün derim.

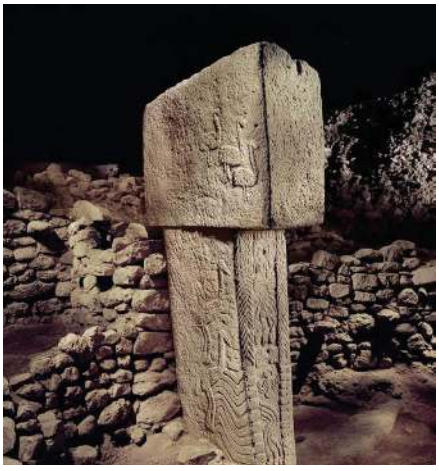
Mesela; yarası babası olan kız çocukları iyileşmez! Bir gram sevgi görebilmek uğruna her şeyi yapabilecek çocuklardır onlar, siz nereden bileceksiniz? Çocukluğundaki yaraların sarılması için her şeyi kabul edebilir veya her şeyi reddedebilirler. Mahremden mahrumiyet tehlikesi diyorum!

Kutsalın Mahremiyeti

Şehnaz FINDIK

Göbeklitepe'de bundan tam 12 bin yıl öncesine uzanan, bilinen en eski kült merkezi keşfedildi. Keşfedildiği andan itibaren insana ve tarihe dair ne varsa yeniden tartışmaya açtı. Çünkü bilinen tarihin aksine insanoğlu, oldukça erken yıllarda toplu yaşamaya başlamıştı. Bunun yanında araç gereç kullanmayı, tarımı, gündelik yaşam bilgisini, ahlaki değerleri, Tanrısal gücü ve ona saygı duymayı da biliyordu. Avcı toplayıcı olması beklenen sözde ilkel insan, organize bir şekilde ileri bilgi ve kabiliyet gerektiren mimari bir yapı ortaya koymuştu. Üstelik bereketi, toprağı, ölümü ve yaşamı düşünerek, Tanrı'yı anmak ve yüceltmek için yapmıştı bunu. İnanmak, iman etmek ve tapınmak ihtiyacından dolayı insan, yaratıcısına yaklaşmak için kendince "kutsal" bir mabet inşa etmişti.

Taşı taşa vurarak "Aaa yaktı, o zaman pişirir de" demesi gereken insandan devasa sütunları kesmesi, uzak bir yere taşıması, üzerine bazı işlemeler yapması ve hatta ahiret inancına dair işaret ve semboller kazıması beklendik bir durum değildi. Oldukça mahrem, dokunulmaz ve korunması elzem bir inancın ürünü olarak bu mabet, insanoğlu için korkunun, bilinmezliğin ve pragmatist beklentilerin bir göstergesiydi. Göbeklitepe'den seslenen insanlık, kalben ve aklen "Buradayım Ulu Yaratıcı, Âdem'den biriyim ve seni tanımak istiyorum" diyordu. Bu da ilk insan topluluğunun "mahrem" bir kutsal bilgisine sahip olduğu anlamına geliyordu.

Bir kutsala sahip olmak hiç şüphesiz, koruyacak ve gözetilecek bir mahremi olmaktır. Hz. Süleyman'ın mühründen tutun da Hz. Salih'in devesine kadar mukaddesatın korunması, dokunulmaz kılınması ve insanlığa bu mukaddesata muhafız olma göreviyle bir mükellefiyet atfedilmesi, tarihin her safhasında görülür. Müslümanlar nezdinde "el-Beytü'l-muharrem" olan Kâbe'nin her türlü çirkinlik, tehdit ve saygısızlıktan korunması ne kadar elzem ise Ashâb-ı Kehf'in Mü'mince yaşama ülküsünün korunması da yine o kadar elzemdir. Nitekim insanlığa mahremiyet vazifesini hatırlatan bir nişane olarak Kâbe'nin öğretmek istediği en mühim mesele de budur. Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkma girişimi, insanoğlunun kendi menfaatine ters düştüğü yerde bir kutsalın dahi mahrem sınırlarını ihlal edebileceği gerçeğini ortaya koymuştur. Bundandır ki her ne kadar doğrudan kendisine kastedilmiş olsa da yıkılmak istenen Kâbe'nin duvarları değildir; o duvarların temsil ettiği tevhid, koruduğu inanç ve insanlığa yüklediği duruş vazifesidir. İnsanı marifet ehli kılacak her türden kutsal, bilinçli bir mahremiyet eylemi gerektirir. Esasında korunması gereken cisme, bedene, zaman ve mekâna sığmayan fikirdir, inançtır.

Nesilden nesile aktarılan güçlü bir mesaj, sahip olduğu manaya binaen kutsiyet taşır. Ancak insan belirli sembol, söz, ritüel ve mekân aracılığıyla aslolan manayı hissetmeye daha çok meyillidir. Bundandır ki insanın sahip olduğu "kutsal", onun aşikâr etmemesi gereken mahremidir. Dolayısıyla kemâle ermek isteyen insanın Yaradan ile olan ilişkisi; kendisine ilham olunan his ve haller, onun dokunulmaz kıldığı haremidir. Sözde evrimini tamamlamamış olan ilkel insanın böylesine bir kutsal sahibi olması ve bu kutsalın mahremiyeti için belirli had ve usuller ortaya koyması, Batılı araştırmacıların beklemediği bir durumdur. Evet, insanın yaradılıştan getirdiği sezgiler, refleksler ve bilinç gibi Yaradan'ını arama, tanıma ve inanma eğilimi de söz konusudur. Böylelikle insanın Yaradan'a inanma ve onu sevme biçimi kendine has bir kutsiyet hâsıl ederek insan ve yaratıcısı arasında teâkud edilmiş yeni bir mahremiyet alanı ihdâs eder. Bu alan, inanan için kulluk bilincini idrak edebileceği mahfî bir konumdur.

Öte yandan semavi inançların ve İslâm'ın esas itibariyle dokunulmaz kıldığı şeyler, mahremiyeti ihlal edildiğinde ifsat edilmek, değiştirilmek veya imha edilmek suretiyle insanoğlunun kendi sonunu getirmesine sebep olacak türden konulardır. Kutsalını kaybeden insan, kendini, ruhunu, ilahi maksadını, felah vesilelerini ve toplumsal erdemlerini kaybeder. Hristiyanlığın bugün yaşadığı serzenişin temelinde böylesi bir kayıp vardır. Sembollerle ve vicdan rahatlatmak için ezberlenmiş ritüellerle sözde Tanrı'yla kucaklaşılan bu türden bir iman, kendi kutsalını tahrip ederek onu görüntüye hapsetmiştir. Dolayısıyla boynunda hac ile gezen ve fakat İsa'nın çarmıha gerilmesini içli bir şehvetle sahneye taşıyan barbarlığı, ancak kutsalın kaybedilen mahremiyeti açıklayabilir.

Bir başka açıdan kutsal, yapısı ve özü itibariyle her daim teberrük aracıdır. Ancak mahremiyeti ihlal edilmiş bir kutsal, kendisiyle mana bulacak insan için yalnızca sembolik bir aidiyet nesnesidir. Böylelikle ortada ne İsa'nın iletmek istediği mesaj ne de onun ashabının erdemlerini kavrayabilecek bir iman kalmıştır. Protestan ahlakının öne sürdüğü tüm varsayımlar insanın kendi eliyle kutsal edinmesine işaret etse de esasında insan için kutsal, mahremiyet alanında olduğu müddetçe kutsal olma niteliğine haizdir. Dolayısıyla korunmaya ihtiyaç duyulmayan, şeffaf ve herkesin tahribatına açık bir kutsal, kâğıttan mabet hükmündedir. Böylesi bir mabedin müdavimi olan insan da kapitalist dünyanın hayal ettiği korunaksız ruhun temsilcisi olacaktır.

Kutsal, mahrem sınırlar içerisinde dokunulmaz olan ve önemine binaen mutlak surette saygı duyulması gerekendir. Somut olarak Göbeklitepe'de de örneği görülen insani hislerin, sezgilerin, umudun ve kolektif eylemi teşekkül etmenin insan ruhunda bıraktığı etki, onu kutsal olmayan şeylerden ayıran en önemli hususdur. İnsanları bir araya getiren, onlara temel yaşam ve tehlikeye karşı savunma içgüdüsü veren birlik bilinci, kutsalın disipline ettiği bir gerçekliktir. İslâm'ın, insanlık tarihi boyunca toplumsal yaşamı düzenleyici bir hukuk teşekkül ettiği temel öğretisinden hareketle insan, bu nizama uymayan ve kendisi için vazedilen bu dinden olmayan yabancıya karşı kutsalını korumaya meyillidir. Tevhid inancından sapmak ve menfaatleri doğrultusunda türetilmiş tanrılarla yahut onların sözde ulaklarıyla yeni bir sözleşme uydurmak da yine insanın asli kutsaldan suni kutsallara meyletmesi demektir. Bu, tıpkı paganlığın kendi nesnelerini, fikirlerini ve halk anlatılarını kutsallaştırmak suretiyle sapkın bir yolun mahremiyet alanlarını yaratması gibidir. Kapitalist dünya görüşünün sıkı sıkıya sarıldığı bu türetilmiş kutsallık biçimi, yalnızca ideolojik saiklerle gündem edilen, müridanını demokratik yollarla seçebildiğiniz kâr odaklı eylemleri gerçekleştirmek üzere sözleşmiştir. Bundan dolayıdır ki bu kutsalın mahremiyetini garanti edecek olan ulus devlet müessesine büyük ihtiyaç duyacaktır.

Son olarak kutsalın mahremiyeti demişken, kapitalist dünya görüşünün "laisizm" kanalıyla sözde mahremiyetini güvence altına aldığı İslam'ın yine aynı görüşün temellendirdiği demokratik bir amentü olan "ifade özgürlüğü" kapsamında ihlal edilmesi meselesini kurcalamazsak olmaz. İslam'ın tüm geçen çağlara inat hâlâ korunacak, ulu orta gösterilmeyecek, yalnızca muhatapları ve mensuplarınca bilinecek mukaddesatının olması, içinde yaşadığımız çağı dizayn edenlerin istemediği bir durum. İlk insan topluluklarından bu yana dokunulmaz kılınan gizli, özel ve kıymetli olan bir kutsalın var olması, kendi türetilmiş kutsallarını temellendirememe endişesine sebep oluyor. Bu yüzden kendi kutsallarını tüketen, onları manasızlaştıran ve insan ruhuna ait hiçbir inanç mahremiyet alanı bırakmayanlar için kutsallarını muhafaza eden ve onları dokunulmaz kılan bir topluluk birçok soruna sebep oluyor.

Nihai olarak mukaddesatı olmayan insanı yaratmak için uydurdukları tarih; objektif olmayan verilerle temellendirdikleri bilim ve idealize ettikleri adaletsiz yaşam tarzı, esasında ruhsuz, kalpsiz ve mekanik bir toplum istiyor. Evrim, bilim veya zenginleşme yoluyla insanı memleketinden uzak düşürecek, insanı insana kırdıracak ve onun mukaddes bulduğu korunaklı alanını ihlal edecek her eylem; mal biriktirmenin, yalan ve hilenin, faiz ve gasp etmenin önünü açmak uğruna yapılıyor. Düşünün ki binlerce yıllık kutsal emanetler, kutsal mekânlar, kutsal kitap ve metinler yani tüm mübarek etiketli "şey"ler, yeni dünyanın en çok tükettiği ve en çok karşı çıktığı metalar haline gelmiş. Vaktiyle yere düşmesin, ayaklar altında çiğnenmesin diye imtina ettiğimiz mukaddesatın mahremimiz olduğu bilincini dahi kaybetmeye başlamışız. O vakit son vakıa hakkında bir soralım, "Yakılan Mushaf mıdır, uğruna baş verdiğimiz mukaddesatımız mı?". Ne dersiniz?

Mahremiyetin Şairi: Ziya Osman Saba

Hüseyin AKIN
Şair-Yazar

Modern hayat, gizli ve korunaklı olan şeylere karşı bayrak açar. Teşhir etmek, vitrine sunmak gibi göze hitap eden unsurları mümkün mertebe çağdaş hayatın alamet-i farikası sayar. Annelerimizin ve ninelerimizin gelinlik sandıklarından şimdinin gösteri unsuru vitrinlerine doğru evrilen süreç birdenbire oluşan bir süreç değil elbette. Önce kültür ve medeniyetimize özgü kavramlar değiştirildi, sonra da bu kavramlara yönelik hassasiyetler.

Mahremiyetin omurgasını teşkil eden "haram" kavramı dünyamızdan çekilince "harem" kelimesi de müzelik oryantal bir anlama sürgün edilmiştir. Mahrem ve namahrem kelimeleri bile bu kargaşadan nasibini almıştır. Bu milletin mahrem ile namahremi birbirine karıştırma serüveni öz değerlerine dair tefrik melekesini kaybetmesiyle beraber başlamıştır.

Her insanın yekdiğeri ile mahremi ve namahremi olması durumuna bağlı olmak üzere özel hayatına dayalı sınırlarını koruma sorumluluğu vardır. Aslında bu fıtrata dayalı bir iç sorumluluktur. Aile ve ev, insanın içsel sorumluluklarını koruyan ve geliştiren en kadim ve en müessir ortamdır. Ev, insana mahremiyete matuf fıtratını koruması noktasında elbisesi kadar yakındır.

İnsanın ruhu gibi evlerin de bir ruhu vardır. Mahremiyet evin içi ile dışı arasındaki mesafenin adıdır. Bununla beraber evi, mutluluğun olduğu kadar mahremiyetin kaynağı olarak gören şairlerimize de kulak vermek gerekir. Behçet Necatigil ve Ziya Osman Saba; Türk şiirinde evi, mutluluk ve huzurla birlikte işleyen müstesna şairlerdendir. Bu anlamda Behçet Necatigil, Ziya Osman Saba'ya çok şeyler borçlu olduğunu söylemekten çekinmez: "Ziya Osman bana, evin korkunç güzelliğini, vazgeçilmezliğini, kişinin ancak evinde oluşabileceğini, ne yapsa etse davranışlarını bu dar daireden dışarı çıkaramayacağını öğretti". (Necatigil'de Biçim Arayışları, s.31)

Cemal Süreya "Sevgilinin Halleri" başlıklı yazısında Ziya Osman Saba'nın eve dair şiirlerinde geçen kadının "meşru bir sevgili arayışı"nın tezahürü olduğunu, aile ve mahremiyet imgesiyle de yakından ilişkisi olduğunu söyler.

Bunu, Ziya Osman şiirinde yoğun olarak görebiliriz. Onun şiiri, dini sembollerle örülü bir evin şiiridir. Şu dizeler, şairin sevgilisine seslenişindeki nezahete ve nezakete örnek olsa gerek:

Yeşil abajurlu lambamız,
Küçük sobamız,
Anlatsanız,
Ne oldu o geceler, eski akşamlarımız?
Beyaz elbiseler giydiğin zamanlar…

Bu ev, şairin "Beyaz Ev"idir ve sevgili, eski eşyaların gölgesinde saklanmış olan bembeyaz bir imgedir. Nikah bağı ile bağlı bir eştir, her şiirinde anlattığı. Evi böyle sıcak, huzurlu ve coşkulu kılan yine ona ruh katan kadından yani evin hanımından başkası değildir.

Bir de şu dizelere bakalım:

"—Evim! Evim!.. Ellerimle asacağım /Camlarına perdelerini." (Perde ve mahremiyet ilişkisi göz ardı edilmeyecek bir ayrıntı sayılmalı burada.) *"Yatak odasında düşüneceğiz bir an/İki kişilik karyolanın yerini... /Yatak odamız, yemek odası, kiler, /Raflarında ellerinle yapılmış reçeller. /Karşı karşıya oturacağımız bir sofra, /Sürahide ışıldayan su, / Yazın, rüzgâra koyacağımız testi; / Senin yatacağın öğle uykusu."*

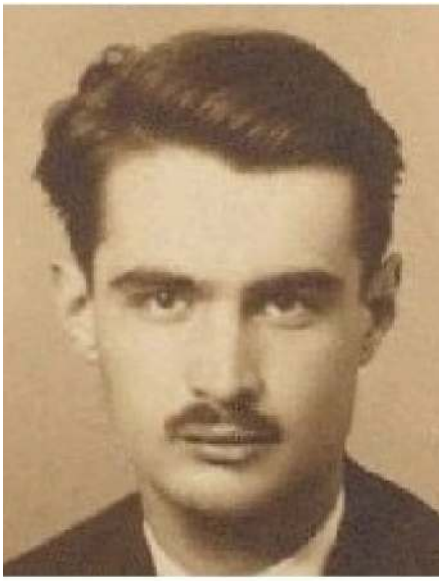
Evliliği ve evlilik hazırlığının mutluluğunu sürahideki suyun ışıltısıyla ve eşinin uyuyacağı öğle uykusuyla anlatan bir şair, mahremiyeti söylemek istediği şeyin şiiriyetinden çalmadan koruyabiliyorsa elbette bu şair has bir şairdir. Ziya Osman şiiri sadece geçmiş zamanın kaybolan hatıralarını değil aynı zamanda bu hatıralarla beraber zımni olarak zayıflayıp yok olan mahremiyeti de hatırlatmaktadır. Zira onun şiirinde estetik bütünlük kadar önem taşıyan bir başka şey, aile bütünlüğüdür. Aile; namus, helal rızık, kanaat, şükür…gibi unsurlardan oluşur.

Cinsellik gizli olan, söylenmeyen, söylendiğinde de örtülü biçimde dile getirilen bir olgudur, Ziya Osman şiirinde. Kelimede perde, anlamda örtü şiirindeki estetikle mahremiyetin buluştukları noktalardır. Ev aynı zamanda cinsel hayatın sınırlı mekanıdır. Evden ötesi dışarıdır ve dışarıda mahremiyetin parçalanıp, yağmalanma tehlikesi vardır. Sevgi tasvirleri cinsel çağrışımlardan mümkün mertebe uzaktır. Cinselliğin inkârı değil mecazlarla perdelenişine tanık oluruz onun şiirinde. Aynı şeyi modern şiir anlamında Cahit Zarifoğlu şiirinde daha derine gömülü biçimde görüyoruz.

Ziya Osman Saba şiiri, ailece seyredebileceğimiz bir film, odasında kadın erkek herkese yer olan bir ev ve kolpalara bulaşmamış, kahvehane önünden geçmemiş bir şiirdir.

Beyaz şiirlerin şairi, düşleri dahil hayatının beyaz sahifelerine hiçbir zaman leke düşürmemiştir. Şayet şairin hayatında aşırılık sayılabilecek bir şey varsa şu dizelerden bunu çıkarmak için emin olun çok uğraşacaksınız:

"Evine misafir geleyim,
Kahvemi sen pişir.
Taze doldurulmuş sürahiden
Bir bardak su ver
Yetişir..."
(Yetişir, s.38)

İnsanın ruhu gibi evlerin de bir ruhu vardır. Mahremiyet evin içi ile dışı arasındaki mesafenin adıdır. Bununla beraber evi, mutluluğun olduğu kadar mahremiyetin kaynağı olarak gören şairlerimize de kulak vermek gerekir.

Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları

"Hayâ Allah'ın kapısının anahtarı
Gerçi kapısının açılışı gizlidir
Onu acarsan aydınlık veren bir ışık görürsün
Güzel göz onunla aydınlanır, yukarısı nur ve parlak
Gecenin karanlığında bakarsan ona
*Adeta sabah ve aydınlık gibi görünür"**

Nihal PAKIRDAŞI

Kökeninde rahmani bir iz taşıyan mahremiyet kavramının ne denli mühim bir mesele olduğunu ve aşındırıldığı takdirde insan ve toplumun nasıl bir çöküntüye maruz kalacağını sezinlemek güç olmasa gerek. Zira her bir toplumun kendi düşüncesini, davranışlarını şekillendiren kendilerine has bir mahremiyet idraki var. Mahremiyet, giyimden mimariye, hukuktan sosyal ilişkilere, sanattan özel hayata kadar birçok alan ile ilgilenir. Geçmişten bugüne mahremiyet algılarının farklılaşması ise toplumsal yapıların değişime uğraması ile ilintilidir. Dolayısıyla mahremiyetin ihtiva edindiği konular uzmanlarca çeşitli bakış açıları ışığında incelenmeye müsaittir.

Konuya bahsi geçen bu farklı bakış açılarını yansıtmak amacıyla derlenen ve elimize ulaşan, editörlüğünü Nazife Şişman'ın üstlendiği, mutfağında Fatma Barborosoğlu'nun yer aldığı; *Mahremiyet: Hayatın Sırları ve Sınırları*** adlı eser, 2019 yılında İnsan Yayınları öncülüğünde okuruyla buluştu. Kitap, konuya hâkim yazarların, mahremiyet kavramını felsefe, sosyoloji, tarih, ahlak, fıkıh, tasavvuf, mimari, hukuk vb. birçok acıdan titizlikle ele aldığı yazılardan oluşuyor. Eser, günümüzde dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte ezip geçilen mahrem sınırlarımızın gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan güncellenerek tekrar hatırlatılması bakımından son derece kıymetli.

Mahrumiyet doğurduğu gerekçesiyle domino taşı etkisine maruz kalan mahremiyet alanlarımız, hiçbir dönemde olmadığı kadar tehdit altında. Günümüzde genellikle bireysel özgürlüğün, hürriyetin kısıtlanması ile eşitlenen mahrumiyet kavramı, mahremiyetin başat tetikleyicisi olarak sunuluyor. Toplumun birçok kesiminde karşılık bulan bu algı, aslında sunulanın zıddı bir gerçeklik barındırıyor. Mahremiyetin bizi hürriyetten mahrum bırakıp bırakmadığının cevabını, kitaptaki yazısında arayan Hakan Poyraz; mahremiyet kavramını felsefi temeller üzerinden ele alarak, özgürlük ile ilgisini tartışıyor. (2019, 21). Kitapta mahremiyet kavramının önemine dikkat çeken bir diğer yazar Ali Osman Gündoğan ise mahremiyet ile ilgili ilk çıkarımını Âdem ve Havva'nın yeryüzüne gönderilmesine neden olan vaka üzerinden yapıyor. Tarihin başlangıcından itibaren mahremiyet meselesinin olduğuna vurgu yapan Gündoğan, mahremiyeti utanma ve korku duygularından yola çıkarak kamusal-özel alan bağlamında tarihsel bir seyir halinde ele alıyor. Birçok kavram gibi mahremiyet kavramının da içinin boşaltıldığı günümüzde kavramın anlam dünyamızda yeniden şekillenmesi açısından Ali Osman Gündoğan'ın yazısı son derece önemli (2019,35). Ömer Türker, İslam düşünce geleneklerindeki mahremiyet kavramını ahlaki ve siyasi bir mesele üzerinden tahlil ederken (2019,91); Abdullah Kahraman mahremiyet kavramını fıkhî perspektiften inceliyor (2019,79).

Kitapta rüya ve mahremiyet kavramlarını ele alan Özgen Felek, kavrama oldukça farklı bir açıdan bakıyor. Felek, İslâm geleneğinde önemle üzerinde durulan rüya bahsini mürid-mürşid üzerinden ele alıyor. İslâm geleneğinde özellikle tasavvufta ifşadan kaçınmanın ne denli mahrem bir yol olduğunu menâkıb eşliğinde gözler önüne seriyor (2019,105). Fatma Tunç Yaşar, Osmanlı'daki mahremiyet kavramını, klasik dönem, modern öncesi dönem ve modernleşme öncesi dönem olmak üzere üç dönem üzerinden ele alırken (2019, 51); Beyza Karakaya mahremiyet alanlarının ahlaki ve hukuki boyutunu "pencere" metaforu üzerinden gösteriyor (2019, 67).

Günümüz toplumu, faydalı taraflarının olmasının yanında kültürel dezenformasyon aracının sosyal medya olduğu konusunda hemfikir olmuş durumda. Fakat bu toplumsal uzlaşıya rağmen bireylerin en mahrem hallerini sosyal medyada sergileme çabası gün geçtikçe artıyor. Kitabın son bölümlerinde ele alınan dijital-mahremiyet ilişkisi ise; toplumu, sosyal medyanın görülen-görülmeyen tehlikelerine karşı hukuki, ahlaki ve psikolojik yönden yapılan bir uyarı niteliği taşıyor. Batı dünyasından verilen örnekler eşliğinde ortaya konan dijital- mahremiyet ilişkisini ilk olarak Mehmet Anık, Alman Sosyolojisinin kurucularından biri olan sosyolog, filozof Georg Simmel üzerinden ele alıyor. (2019, 119). Mahremiyet kavramına farklı bir acıdan ele alan M. Fatih Karakaya, teknoloji ile birlikte toplumda ifşanın normalleştiğini ve en mahrem alan olarak saydığımız cinselliğin, kişinin finansal durumu ile yer değiştirdiğini Anthony Giddens, Bauman ve analist Alain Ehrenberg üzerinden yola çıkarak tahlil ediyor (2019, 135). Esra Gültekin ise bir uyarı mahiyetinde olan yazısını "Çocuk Mahremiyeti" üzerinden şekillendiriyor. Gültekin, dijital dünyada çocuklarını nesneleştirmekten çekinmeyen aileleri ve bu durum karşısında hukukun nasıl işlediğini örnekler üzerinden ortaya koyuyor (2019,163). "Siber Toplumda Mahremiyetin Dönüşümü" adını verdiği makalesinde Mesut Hazır, "siber" diye tanımladığı günümüz toplumunda sanal âlemin dayattığı hükümranlığa uymayanların toplumun ötekisi durumuna düştüğünü vurguluyor (2019, 161).

Kitaptaki yazarların da üzerinde hemfikir olduğu düşünce, günümüzde farklılaşan birçok ahlaki değer gibi mahremiyet algısının da değişime uğramış olması. Zamanımızda gerek dijital dünya gerek sosyal ve psikolojik faktörler gerekse hâkim olan kültür sebebiyle toplumda mahremiyetin sınırlarını insanın kendisinin belirleyeceği algısı oluşturuldu. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu algıdan ülke insanımız da payını aldı. Fakat her şeye rağmen Türkiye'nin gerek sahip olduğu jeopolitik konum gerekse inanç ve kültürel miras birikimi ile dayatılan tüm bu mottoların aksine insanlığa söyleyecek sözü var. Hiç kolay olmasa da sorunlar tartışılabilir, çözüm bulma noktasında yol kat edilebilir. Fakat konuya ait problemlerin varlığını kabul etme noktasında Nazife Şişman'ın işaret ettiği gibi mahremiyetle ilgili bugüne has ve yeni olan birtakım sorunların varlığını kabul edip; kavramı, bu kabulün ışığında bugünün içinden ve yeniden ele alabiliriz. *Mahremiyet – Hayatın Sırları ve Sınırları* kitabı, meseleye nasıl ve nereden başlamalı sorusunun ipuçlarını verebilecek, kıymetli bir emeğin neticesi olarak karşımızda duruyor.

*Arabî, İbn. Fütühat-ı Mekkiyye - Allah ve İnsan Esma-i Hüsna Şerhi. Çeviren Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015.

**Şişman, Nazife, dü. Mahremiyet-Hayatın Sırları ve Sınırları. İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.

7/24 İzlenmek İster miydiniz? Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat

Elif Nuran ÖZGÜN ALBOSHI

Bugün hepimiz için su gibi, ekmek gibi hayatın doğal bir parçası haline gelen internet ile tanışıklığımızın tarihi çok eskilere dayanmıyor. İnterneti sadece sosyalleşme veya haberleşme amacıyla değil, bir vatandaş olarak vergi ödemekten tutun da hastaneye gitmeye kadar pek çok amaçla kullanıyoruz. Yani bir kimse sosyal medyayı kullanmama kararı alsa dahi E-Devlet, E-Nabız ve benzeri birçok sistemi kullanarak internet ile bağlarını sürdürmek durumunda kalıyor. Bu sistemlerin yanında evimizde kullandığımız birçok eşyanın da artık internete bağlı çalıştığını düşünürsek olayın boyutunu anlayabiliriz. Yerleri süpürmekten buzdolabından su almaya kadar çevrimdışı gerçekleştirebileceğimiz aktivitelerin sayısı gitgide azalıyor. Halbuki internetin kitleselleşmesi ancak 1993 yılında Mosaic isimli tarayıcının açılmasıyla gerçekleşiyor. Bir dönemlerin popüler e-posta ağı Hotmail ancak 1996'da hizmete başlıyor. Teknolojinin gidişatını belirleyen Google'ı ilk kullandığımızda ise takvimler yalnızca 1998'i gösteriyor. Biraz geri çekilip tarihlere dikkat kesildiğimizde şunu görüyoruz, internet ancak Y nesli ile yaşıt olsa da hayatımızı çok hızlı bir şekilde değiştirdi. Bu hızlı değişim, etik ve ahlaki soru işaretlerini de beraberinde getirdi.

Norveçli araştırmacı Eirik Løkke, Türkçede Koç Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanan *Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat* kitabında tam da bu akıl karışıklıklarını ve taze problemleri ele alıyor. Tercüman Dilek Başak'ın Norveççeden çevirdiği ve ilk baskısını 2018'de yapan kitapta büyük veri devrimi, uluslararası hukuka göre dijitallik, otoriter rejimlerin dijital izleme aygıtları gibi pek çok konuya değiniliyor. 152 sayfada böylesine kapsamlı konuları layıkıyla anlatmayı başaran kitapta en ilgi çeken nokta, okuru gerçek ve dijital hayatta mahremiyetin sınırlarını düşünmeye davet etmesi.

Birçok insan gerçek hayatında evinin mahremiyetine önem gösterir ve bunu da perde takmak, kapıları kilitlemek gibi davranışlarla ortaya koyarken dijital hayattaki mahremiyete çok da dikkat etmiyor. 2013 yılında Edward Snowden isimli eski bir istihbarat görevlisi Amerikan Ulusal Güvenlik Kurumu'nun vatandaşları dijital dünyada takip ettiğine dair sırlarını ifşa ettiğinde dünya çapında tepkiler gecikmemişti. Ancak uluslararası kurumların raporlarına göre Amerika vatandaşlarının yalnızca %17'si bu ifşaatların ardından internet kullanımında değişiklikler yaptı. Kitapta anlatılan bu örnekten de rahatça görülebildiği gibi dijital kimliklerimizin izlenmesi, toplanması ve hatta maddi yahut politik amaçlarla kullanılması pek çoğumuzu rahatsız etmiyor. Halbuki benzeri bir gözetleme mekanizması gerçek hayatta uygulansaydı, mesela devletin herkesin evinin içini 7 gün 24 saat gizli kameralar ile izlediği ortaya çıksaydı, muhtemelen vatandaşların tepkileri çok daha şiddetli olurdu.

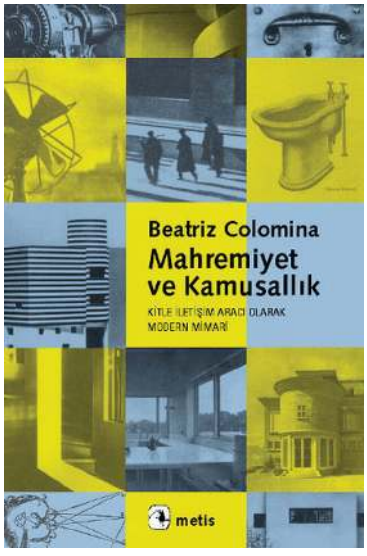
İnsanların internete bağlı cihazlarındaki her hareketinin izlenmesi ve kullanılması sadece devletlerin kullandığı bir yöntem değil. Birçok teknoloji şirketi daha iyi reklamlar yapmak ve kullanıcının tüketim seviyesini arttırmak amacıyla benzer yöntemlere başvuruyor. Akıllı cihazlarımıza indirdiğimiz uygulamaların neredeyse hepsi ekranı kaydırma hızımız dahil akla hayale gelmeyecek kadar detaylı bilgileri işleyerek büyüyen bir iş modeline sahip. İçinde bulunduğumuz bu durum, fert fert hepimizin dijital dünyaya sunduğu bilgiler ve bunların mahremiyeti üzerine kafa yormamızı gerektiriyor. Nitekim internete bağlanan her kişinin gerçek bir hayatı ve kişiliği olduğu gibi bir de dijital hayatı ve kişiliği oluşuyor. Dijital mahremiyetimiz de en az gerçek hayattaki mahremiyetimiz kadar önemli ve değerli. Tartışmanın bu noktasına gelindiğinde dijital mahremiyeti için çaba sarf eden birçok insan, çevresindekilerden "Saklayacak bir şeyin mi var?" gibi tepkilerle karşılaşabiliyor. Ancak burada mesele bireylerin saklayacak bir şeylerinin olup olmaması değil, kendilerine "Saklayacak bir şeyim var mı?" sorusunu sormak zorunda kalmamalarıdır. Mahremiyete saygı duyulan bir düzlemde herkes hangi bilgilerinin kimlerle paylaşılacağını seçebilme, ölçebilme ve reddedebilme hakkına sahip olmalıdır. Benzeri argümanlarla karşılaşıldığında "Bu durum gerçek hayatta başıma gelseydi nasıl tepki verirdim?" sorusu üzerine düşünmek faydalı olabilir. Çünkü gerçek hayat ve dijital hayatın paralelliği, mahremiyetin iki tarafta da eşit düzeyde önemli olmasını gerektirir.

Peki ne yapmalı? Dijital hayatın büyümesinin önüne geçmek pek mümkün ve mantıklı olmadığı için mevcut sistem içerisinde iyileştirmeleri talep etmek en mantıklısı olacaktır. İlk olarak dijital mahremiyet konusunda bilinçlenmek elzemdir. Her bireyin hangi dijital bilgilerinin toplandığını ve saklandığını; bunların hangi amaçla kullanıldığını yahut kullanılacağını bilmeye hakkı vardır. Bu hakkın farkında olmak ve bunu mümkün olan her biçimde talep etmek en gerçekçi çözüm yoludur. Nitekim özellikle internet ve teknoloji üzerine çalışan şirketlerin neredeyse tamamı, kullanıcılarla büyür. Yani Apple'a, Google'a veya Facebook'a para kazandıran ve haliyle bu şirketlerin büyümesini sağlayan durum, kullanıcıların bu siteleri ve uygulamaları kullanıyor olmasıdır. Bu nedenle kullanıcıların kolektif talepleri çoğu zaman şirketleri harekete geçmeye iter. Bilinçlenmenin yanında internette geçirilen vakti azaltmak, web sitelerindeki çerezler hakkında bilgi edinmek ve mümkün mertebe çerezlere izin vermemek de dijital mahremiyet için somut adımlar arasında sayılabilir. Kitabın devletin dijital gözetimine yönelik temel önerisi ise "Açık, liberal toplumu korumak"tır. Haklarımızın farkında olduğumuz ve verilerimiz hakkında şeffaflık talep ettiğimiz bir toplumsal düzen, hiç şüphe yok ki hem bizim için hem de gelecek nesiller için daha güvenli olacaktır. Dijital mahremiyetin korunması sadece bugünün değil yarının ve sonraki günlerin de meselesi olacak gibi görünüyor. Ve anlaşılan o ki birlikte ses çıkarılmadıkça dijital mahremiyetimizin ihlali son bulmayacak. Bu yüzden daha fazla gecikmeden okumak, bilinçlenmek ve harekete geçmek hepimizin ödevi ve sorumluluğudur.

Bir Meta Olarak Ev

Elif Sena IŞIK
Mimar

"Modernlikle birlikte mimari üretim sokaklardan fotoğraflara, filmlere, basılı yayınlara ve sergilere kaydı. Bu kaymaya paralel olarak duvarlardan ziyade imgelerle tanımlanan yeni bir mekân kavrayışı ortaya çıktı. Modernlik, böylece mahrem olanın kamusallığı haline geldi." diyor Colomina, *Mahremiyet ve Kamusallık* kitabında. Mahremiyet de kamusallık da çok genel ve her alanda üzerine bir şeyler konuşulabilecek konular. Fakat mimari ile kesişimleri düşünüldüğünde çok da farkına varmadığımız, sanki hep varmış ve sınırları netmiş gibi gelen olgular olduğu düşünülebilir. Kamusal olan mekanlar var, mesela; meydanlar, kültür merkezleri, camiler. Mahremiyetin ön planda olduğu yapılar var, mesela; konutlar. Peki kitle iletişim araçları bu mekanları nasıl etkiledi? Mimari, bu teknolojik gelişmelerde nasıl bir yerde durdu? Bu gibi soruların sayısı artabilir. Her dönemde bu konular üzerine konuşulmuş, tartışılmış. Mimarlar kendince doğru olduğuna inandıkları bir tarafta durarak yapılar üretmiş ve üretmeye de devam ediyor.

Adolf Loos ve Le Corbusier birbirinden tamamen farklı iki mimar. Adolf Loos, geride hiçbir iz bırakmamak istemiş ve bu gizemiyle dikkat çekmiş biri, Le Corbusier ise yaşamının her anını belgelerle saklamış biri. Loos'un yapıları içe dönükken Corbusier'inkiler alabildiğine dışa dönük. Loos yapılarının fotoğraflarda kendini göstermemesi ile övünüyor. Corbusier ise fotoğraflarda/videolarda güzel çıkması için kurguluyor yapılarını.

Colomina kitabında bu iki mimar üzerinden ele alıyor konuyu. Bu mimarların özelde ev fikrine bakış açıları inceleniyor. Ev, mimari var olduğundan beri en temel yapı biçimi. Üzerine en çok düşünülen ve konuşulan mekân. Mimarlık tarihi boyunca çok farklı ev tipolojileri ve kurgularıyla çalışılmış ama temelde ev, hep içe dönüklüğü ve mahremliği ile öne çıkmış. Evinde

olan bir kişi, konfor alanındadır, güvendedir. Peki bu ev, bir metaya dönüşürse nasıl olur? Genel olarak mimarlık meta haline geldiğinde konu nasıl değişir?

"Demiryollarının şehirlere yaptığını, fotoğraf mimarlığa yapar, onu metaya dönüştürür ve kitleler etrafından tüketilmek üzere dergiler yoluyla yayar." şeklinde geçiyor kitapta. Şehirler artık birer meta. Demiryolları veya başka ulaşım araçları ile içinden geçilip gidilen mekânlar haline geldi şehirler. Kullanılıp atılan mekânlar da oldular. Mimarlığa da aynısını fotoğraf ve video yaptı. Bir yapı ya da mekân, fotoğrafta ne kadar güzel duruyorsa o kadar çok tercih sebebi. Adolf Loos, "Bazı tasarımcılar iç mekanları insanlar iyi yaşasın diye değil, fotoğraflarda iyi görünsün diye yapıyor." şeklinde ifade ediyor ve kendi yapılarının böyle olmaması ile övünüyor: "Tasarladığım iç mekanların fotoğraflarda tamamen etkisiz olması en büyük gururum." Bir çerçevenin içine girenler dikkat çekiyor. Dışında kalanlardan kimsenin haberi yok.

Le Corbusier için ise konu tam tersi. O bütün yapılarının fotoğraflarda güzel çıkması ile övünüyor. Buna göre ilerletiyor süreçleri. Villa Savoye bunun en iyi örneği. Düz çatı yapmak için ev sahiplerini ikna eder Le Corbusier, estetik durduğu için. Fakat kullanılmaya başlayınca düz çatı beklenildiği gibi sorun çıkarır. Bu durum Corbusier'e iletilir. Fakat II. Dünya Savaşı çıkması sebebiyle aile evini terk edip bir daha dönemeyince konu çözülemez, yarım kalır.

Le Corbusier, mimarinin kitle iletişim araçları ile ilişkisini incelemek ve insanlara göstermek için bir de dergi çıkarmış. 1920-1925 yılları arasında 28 sayı olarak çıkan *L'esprit Nouveau* dergisinde mimarinin kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkisine çok örnek var. (Dergi dijital ortama aktarılmış. Meraklısı için linki bırakıyorum: http://arti.sba.uniroma3.it/e)

Şimdi, bütün bunları neden anlatıyorum konusuna gelelim. Bu iki mimar da 19. yüzyılın başlarında yaşamışlar. O dönemki teknolojiye göre değerlendirildiğinde bile konu bu kadar çok düşünülmüş ve incelenmiş. Peki teknolojinin hayatımızın olmazsa olmaz bir parçası olduğu günümüzde bu konuya neler eklenmiştir? Fotoğrafın girmediği ev yok. Projeler bir sürü fotoğraf ve video ile reklam ediliyor ve her görselde daha güzeli, daha iyisi olsun isteniyor. Mahremiyetten bahsetmek artık çok daha zor. Yüksek katlı ve dip dibe apartmanlarda yaşarken mahrem olan ile kamusal olan çok iç içe geçmiş durumda. Bu noktada artık sadece mimarinin etkisinden bahsetmek de güç. Fotoğraf artık kişilerin vazgeçilmez bir aracı. Herkesin kendi çekip istediği gibi paylaşabileceği bir şeye dönüştü. Evler artık insanların huzurlu olduğu, bütün yaşamını geçirdiği mekanlar değil. Bütün bunların içinde kişilerin kendi mahrem ve kamusal ayrımını iyi yapması gerekiyor. Görüntü kolajı olmuş mekanlarda kendimizi bulabilmek duasıyla.

Mahremiyet de kamusallık da çok genel ve her alanda üzerine bir şeyler konuşulabilecek konular. Fakat mimari ile kesişimleri düşünüldüğünde çok da farkına varmadığımız, sanki hep varmış ve sınırları netmiş gibi gelen olgular olduğu düşünülebilir. Kamusal olan mekanlar var, mesela; meydanlar, kültür merkezleri, camiler. Mahremiyetin ön planda olduğu yapılar var, mesela; konutlar. Peki kitle iletişim araçları bu mekanları nasıl etkiledi?

Adam Gitti mi...

A. Hikmet ATAN

Doç. Dr., İstanbul Üni. İlahiyat Fak.

İnsan hayatı; şunun şurasında nedir ki? Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık derken bir göz açıp kapayıncaya kadar geçip gidiyor işte. Geriye dönüp baktığınızda "Ne kadar da çabuk geçti!" diyorsunuz. Bu kısa hayat macerasında bir şekilde hayatınıza müsbet-menfi dokunup da unutamadıklarınız oluyor. Menfileri hatırlamak bile istemezken; müsbet olanları, size bir şeyler kattığı için her zaman hatırlamaya, hatıralarını taze tutmaya gayret ediyorsunuz. Olumlu manada unutulmamak, daha dünya hayatında yaşarken çevrenizdeki insanlarla düzgün münasebet kurmanıza bağlı. Dünyasını değiştiren biri için unutulmamak, aslında onu yaşatan, diri tutan hayat demek.

Merhum Raşit Küçük hocamız da biz öğrencilerinin hayatlarına müsbet manada dokunan, gösterdiği performansla onların gönüllerinde yer edinen bir mümtaz şahsiyet olmuştur. 1985 yılıydı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi birinci sınıf öğrencisi idik. O günün şartlarında dersimize hangi öğretim üyesinin geleceğini bilmeden beklerken, sınıfımızın kapısından içeriye girip selam verdikten sonra öne eğilmiş vaziyette tevazu ile ağır ağır kürsüye ilerlemesinden itibaren bu zatın, ilmi, fikri ve şahsi birikimiyle hayatımızda bu kadar yer edineceğini bilemezdik. Öyle ki bir ömür, ondan işittiğiniz, gördüğünüz, hissettiğiniz ne varsa kullanır hale gelirsiniz. Bu da bir muallimin öğrencisini inşası demektir. Raşit Bey de hayatımızda böylesine mekân tutmuş, adeta bizi inşa etmiş bir kişidir.

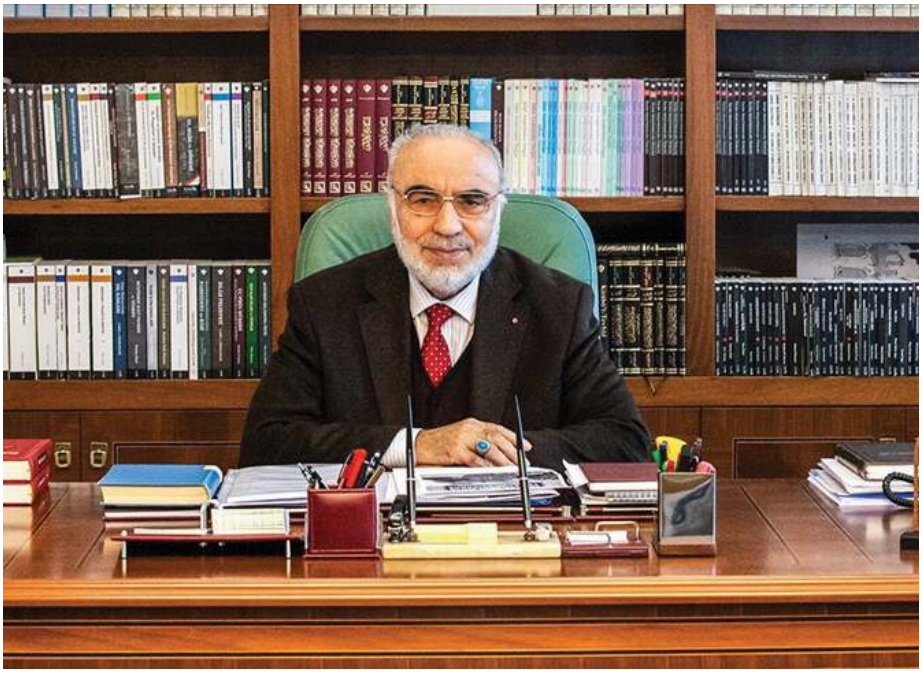
O, hayatımızda o kadar çok yer etmiştir ki şöyle bir silkelensem diyorum; saçlarımdan, sakallarımdan, gözlerimden, kulaklarımdan, ağzımdan, hasılı üstümden başımdan Raşit hocam dökülür. Çoğu zaman farkında bile olmayız ama söylediklerimiz, ondan duyduğumuz ve öğrendiklerimiz, yaptıklarımız ondan gördüklerimizdir. Bazen konuşma tarzımız bile ona benzer. Ama

itiraf etmeliyim, iklim farkı nedeniyle bir türlü yürüyüşümü, oturup kalkışımı ona benzetememiş, teenni ile hareket edememişimdir. Bir şey anlatacağımız veya yazacağımız zaman satır aralarında hep o vardır. Geçen gün farkında olmadan evde hararetini kaybetmiş çay için ağzımdan "Soğuk çay karın ağrısı yapar" demişim. Çocukların "Nereden işittin?" der gibi meraklı bakışlarına "Yıllar önce Raşit hocamdan duymuştum" karşılığını vermişim. Bunun pek çok misalini zikredebilirim.

Fakülte yıllarında her seviye için ilgilendiği, onlara özel vakit ayırdığı öğrenci grupları olmuştur hocamızın. Onlarla "kitap okuma" programları yürütmüştür. 1984-85 girişli öğrenciler arasından seçmiş olduğu grup içerisinde yer almak bana da nasip olmuştu. On bir kişiydik. Bir yaz bizlere Sezai Karakoç'un eserleri içerisinden belirlediği on kitabı okutmuş ve okuduğumuz kitapların özetini çıkarmamızı bizden istemişti. Daha sonra bir dosya halinde bu özetleri toplamış, her birerini tek tek okuyarak mülahazalarını sayfa kenarlarına not tutmak suretiyle bizlere iade etmişti. Periyodik bir araya gelmelerimizde, geçen zaman zarfında, hangi kitapları okuduğumuzu mutlaka sormuş, bizleri sabırla dinlemiş ve ufuk açıcı düşüncelerini bizimle paylaşmıştır.

Raşit Bey ahlâk-i hamide sahibi bir kimse idi. En önemlisi de bu özelliğinin ilk görüşte fark edilmesiydi. Bizlerle şöyle bir hatırasını paylaşmıştı: "Doktora yaparken Van'a gitmiştim. İkindi namazından sonra bir mescitte hatme yaptıran bir şeyh efendiden bahsettiler. Kendisini ziyaret ettim. İkindi namazını kıldık, hatmeden sonra beni yanına çağırdı ve bana: «Sen ahlâk-i hamide sahibi birine benziyorsun, öğrencilerim arasında yerime tayin edeceğim bir kimse yok. Seni yerime bırakayım» dedi. Ben de kendisine: «Beni mazur görünüz, doktora yapıyorum, müsaade ederseniz ilim sahasında yetişmek istiyorum» dedim. O da «Pekiyi» dedi."

Kimseyi kırmaz, incitmez, insanlara yumuşak muamelede bulunur, kibar davranır, ayıpları örter, haddi aşanlara dahi sesini hiçbir zaman

Fakülte yıllarında her seviye için ilgilendiği, onlara özel vakit ayırdığı öğrenci grupları olmuştur hocamızın. Onlarla "kitap okuma" programları yürütmüştür. 1984-85 girişli öğrenciler arasından seçmiş olduğu grup içerisinde yer almak bana da nasip olmuştu.

Kimseyi kırmaz, incitmez, insanlara yumuşak muamelede bulunur, kibar davranır, ayıpları örter, haddi aşanlara dahi sesini hiçbir zaman yükseltmezdi. Bu da Nebevî ahlâkın onda yüksek bir karakter oluşturduğunun bir göstergesiydi.

yükseltmezdi. Bu da Nebevî ahlâkın onda yüksek bir karakter oluşturduğunun bir göstergesiydi. Vefatından sonra hakkında yazılanlar arasında şu anekdot yer almıştır: Hocamız o kadar nazik bir insandı ki bir defasında kendisine yalan söyleyen birine; hocamız kesin emin olduğu halde, "Yalan söylüyorsun" demek yerine, "Ali söylediklerin inandırıcı değil" demişti.

Yine o, muhtaçlara yardım eden, kendinden önce onları düşünen îsâr sahibi bir mü'mindi. Hiç unutmam 90'lı yılların başlarıydı, bir gün ihtiyaç sahibi olduğunu beyan eden fakültemiz mezunu bir öğrencisi kendisinden borç istemişti. O gün de hocamızın üzerinde başkasına olan borcunu ödemek için hazırlamış olduğu 6 adet cumhuriyet altını bulunuyordu. Hiç düşünmeden onu o öğrencisine vermişti ki çok geçmeden o kişinin, bu şekilde piyasayı dolandırıp kayıplara karışan biri olduğu anlaşılmıştır. Öyle inanıyorum ki hocamız giden altınlara değil, o öğrencisinin bu karakterine ziyadesiyle üzülmüştür. Zira hiçbir zaman bu hadiseden dolayı maddi kaybını ne dile getirmiş ne de yüzünde herhangi bir üzüntü, keder izi görülmüştür.

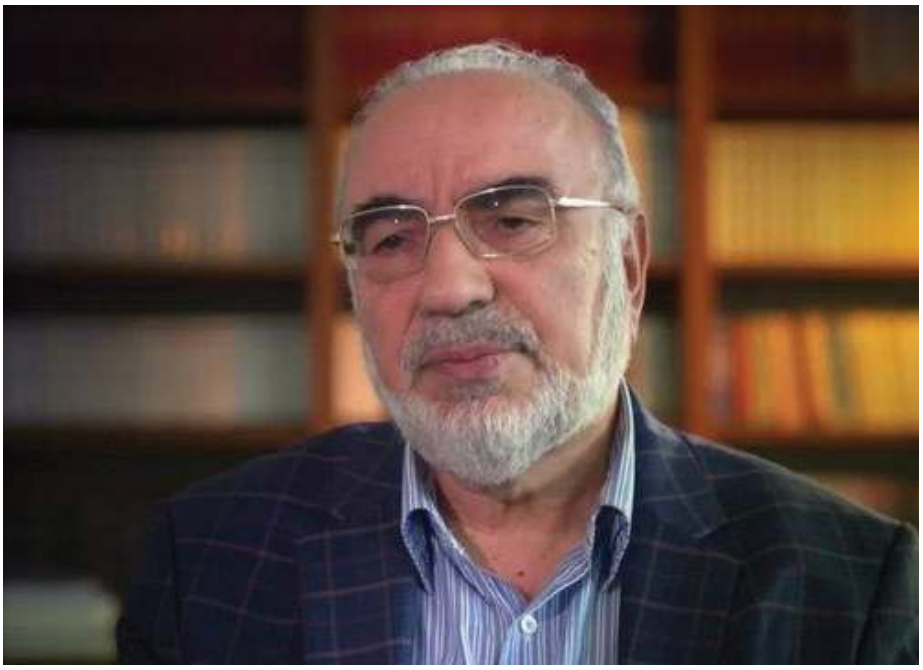
Onun gündeminde her zaman İslâm ve Müslümanlar olmuştur. Ümmetin derdiyle dertlenmiş ve ona hizmete hayatını vakfetmiştir. Evet o, bir vakıf insanıydı. Nitekim Müslümanlara faydalı olmak için pek çok vakıf, dernek gibi kurumlarda gönüllü olarak yer almış, onları hayra, hasenata yönlendirmiş, yüksek fikirleriyle onlara istikamet kazandırmıştır. 1993 yılıydı, kendisinin danışmanlığında yüksek lisans tezi hazırlıyordum. Hocamız o sene doçentlik sınavından -maalesef- geri çevrilmişti. Bundan dolayı üzüntülerimi bildirdiğimde, her zamanki sakin halini bozmayarak "Dünyada üzülecek o kadar çok şey var ki Hikmet, bu onların içerisine girmez bile. Şahsen ben üzülmedim" demişti.

Raşit Küçük hocamız engin gönüllü bir insandı. Onun hayatında mezhep vardı mezhepçilik yoktu, cemaat vardı cemaatçilik yoktu, ruhunuzu sarıp sarmalayan ve tüm yönleriyle kuşatan bir yüksek şahsiyete sahipti.

Yine o, mihver bir şahsiyetti. Meclislerde herkesi sabırla dinler, sözlerini kesmez, sonunda kelimelerini seçerek, teenni ile ağır ağır konuşurdu ki bu tavrı her zaman muhatabına güven aşılardı. Dolayısıyla bulunduğu topluluk içerisinde ona yoğunlaşılır, o hep en son dinlenen ve sözleri konuşulanların bir hülasası, yaptığı tespit ve tahlillerle nihai karar mercii olurdu. Artık onun söyledikleri etrafında konuşulur, fikir yürütülmeye çalışılırdı. Dolayısıyla Raşit Bey, bir mihver/eksen şahsiyetti.

Hocamız aynı zamanda bir miyar şahsiyetti. Size ayar verir, adeta ölçünüz onun fikirleri, davranışları, hal ve hareketleri olurdu. Bir şey söyleyeceğiniz zaman veya yapacağınızda onun gibi söylemeye onun gibi yapmaya çalışırdınız. Bir karar arifesinde çoğu zaman kendimize şu suali sormuşuzdur: "Hocam olsa ne yapardı?" Ondan sonra yaptığınız şey veya söylediğiniz söz, en doğrusu ve en güzeli olurdu. Veya kötü bir davranış hatırınızdan geçtiğinde: "Yok" derdiniz "Hocam böyle yapmazdı" ve zihninizden onu hemen uzaklaştırırdınız.

Sıkıntılı zamanlarda bile Raşit Bey hiçbir zaman kimliğinden taviz vermemiş, tavrını net biçimde ortaya koymuştur. Bunun neticesinde pek

çok güçlükle karşılaştığını, çileye katlandığını yakinen biliyoruz. Öğrencilik yıllarımızda bizzat şahidi olduğumuz şu hadise, onun cesur ve tavizsiz yapısına örnek teşkil etmektedir.

1986 yılı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına bitişik binanın 2. katında arka bahçeye bakan geniş bir dershanede hadis dersindeyiz. Kürsüde Yrd. Doç. Dr. Raşit Küçük hocamız var. Oturarak ders anlatıp da sınıfa hâkim olan nadir hocalardan. Adeta nefes almadan dinliyoruz ve notlar alıyoruz. Üzerinde koyu kahve bir ceket ve sütlü kahve boğazlı bir kazak var. Sakalları bir haftalık kadar ama onları çevirmiş. Birden kapı açılıyor ve içeriye dekanımız Prof. Dr. Sâlih Tuğ giriyor. O zamanlar 12 Eylül ihtilalinin artçı sarsıntıları yaşanıyor. Haftada birkaç kere dekan ve yardımcıları (içlerinde Dekan Bey'in sakallı bir talebeyi gösterip sıkça "Cahit Bey şunun kimliğini alın!" demesinden hatırladığım Prof. Dr. Cahit Baltacı da bulunuyor) sınıflara girip sakal ve kılık-kıyafet denetimi yapıyorlar. Salih Bey bize uzun uzadıya nasihat ediyor. İlim farzdır, sakal sünnettir kabilinden şeyler söylüyor. Sonra gözlerini belerterek kendine has o ince sesiyle kürsüdeki Raşit Bey'i gösterip:

"Hocanıza bakıp boşuna heveslenmeyin, o bir şeyleri göze almış, siz alabilecek misiniz bakalım?" diyor.

Raşit hocamızın yüzündeki o buruk tebessümü bugünkü gibi hatırlarım. Sonradan onun, öylesine netameli bir dönemde "bir şeyleri göze alarak" biz öğrencilerini desteklemek için böyle yaptığını öğreniyoruz.

Raşit Bey için söylenecek, yazılacak o kadar çok şey var ki, Cenâb-ı Hakk'ın enderü'n-nevâdir bu güzel, âlim ve veli kulu için hem onu yitirmenin acısını ve çaresizliğimizi gerçekten ifade eden hem de ümmetin medâr-ı iftihârı böylesi kutup şahsiyetlerin kadr ü kıymetlerini bilmeyi bizlere öğütleyen merhum Haluk Dursun hocanın şu tespiti yeterli olur sanırım:

"Kitap okunur, mekân görülür, adam gitti mi gelmez..."

Raşit Küçük hocamız engin gönüllü bir insandı. Onun hayatında mezhep vardı mezhepçilik yoktu, cemaat vardı cemaatçilik yoktu, ruhunuzu sarıp sarmalayan ve tüm yönleriyle kuşatan bir yüksek şahsiyete sahipti.

Wabi-Sabi Estetiği ve Çay Seremonisi: İslam Nazarıyla Japon Kültürünü Tefekkür Etmek

Naoki Kayyım YAMAMOTO

Dr., Marmara Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Bu makale Dr. Qayyim Naoki Yamamoto'nun "Muslim Scholars in Japan: Contemplationing Islam in a Non-Muslim Society" başlıklı konferansından derlenmiştir. Centre for Asian and Middle Eastern Studies (CAMES)'in 'East Asia and Islam: Present, Past, and Future' başlıklı üç bölümlük konferans dizisinin ikinci bölümüdür.

Giriş

"Tarihte İslam kendisinin kültür dostu olduğunu göstermiş ve bu bağlamda kristal berraklığında bir nehre benzetilmiştir. Nehrin suyu (İslâm) duru, tatlı ve hayat vericidir ancak -kendine ait bir rengi yoktur- üzerinde aktığı ana toprağı (yerli kültürü) yansıtır. Çin'de İslam Çinlilere benziyordu; Mali'de ise Afrikalılara. Farklı halklarla, farklı yerlerde ve farklı zamanlarda süregelen kültürel uygunluk, İslam'ın evrensel bir medeniyet olarak elde ettiği kalıcı başarının temelini oluşturmuştur."

-Umar Faruq Abd Allah, Islam and the Cultural Imperative

Japonya ile İslam dünyası arasındaki temasların başlamasından bu yana, yüz yıldan fazla bir süre geçmiştir. Japonya'daki Müslüman nüfusun 100.000'i aştığı söylenmektedir. Fakat iki büyük İslam kültürünün yeşerdiği Çin ve Güneydoğu Asya arasında yer almalarına rağmen Japon Müslümanlar hâlâ Tevhid'in sunduğu eşsiz tezahürü idrak edememektedir. Meşhur Kobe Camii ve Tokyo Camii, sırasıyla Güney Asya ve Türk mimarisi tasarımıyla bu ikilemi yansıtmaktadır; yabancı Müslümanlar Japonya'ya geldiklerinde İslam kültürünün renklerini korurken, Japon Müslümanlar henüz "Japon İslam kültürünü" yurt içinde ya da yurt dışında yansıtabilecek noktaya gelememiştir.

Özgün bir yerel kültürün yaratılması, belirli bölgedeki Müslümanların kültürel ve entelektüel bağımsızlığının tesis edilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu durum, İslam'ın yaşayan bir iç kültürel unsur olarak teşekkülü için elzem bir süreçtir. Peki bizim manevî toprağımız nedir ve Tevhid'in berrak sularıyla sulandığında hangi renkte çiçekler verecektir?

Başka bir deyişle, bir Japon İslam kültürü oluşturulmadığı sürece İslam, Japonya'ya "yabancı" kalacaktır. İslam'ın evrensel vizyonu, ancak bir kültürün özellikleriyle ifade edildiğinde gerçek renklerini gösterebilir. İslam kültürü ancak bu süreçten geçtikten sonra Japonya'da çiçek açacaktır.

Şeyh Ömer Faruk'un da ifade ettiği gibi:

"Başarılı bir yerli Müslüman kültürünün inşası gelişigüzel, bilinçsizce ya da yönlendirme olmaksızın gerçekleşemez. Bu süreç, İslam, tarih, beşerî bilimler ve sosyal bilimler hakkında derin bilgi sahibi olmayı gerektirir ve uygulanabilir kültürel geleneklerin nasıl şekillendiğinin bilincine dayanmalıdır.

Bu kültürel gerekliliği yerine getirmek için biz Japon Müslümanlar sadece İslam medeniyetinin tarihini, İslam'ın ideallerini ve Müslümanların oluşturdukları kültürü bilmekle kalmamalı, aynı zamanda Japon kültürünün özünü de derinlemesine anlamalıyız."

Ancak ne yazık ki İslami ilimlerde ve günümüz küresel İslam toplumlarında Doğu Asya'ya ilişkin bilgiler yetersizdir. Örneğin, Çin-İslam medeniyeti, Arap olmayan İslam kültürü alanındaki en eski geleneklerden biridir ve 8. yüzyıldan günümüze kadar devam etmektedir, ancak biz onun entelektüel mirasını tam olarak takdir edebilmiş değiliz. İslam açısından hiçbir bölge Doğu Asya kadar ilham verici bir perspektif sunmamaktadır; hem Arap olmayanlar tarafından kurulan en eski İslami geleneklerden birine hem de Japonya gibi genç Müslüman nüfusa sahip bir ülkeyi bünyesinde barındırmaktadır. Doğu Asya kültürü ve diliyle İslami ideallerin ifade edilmesi ve uygulanması, bilhassa Doğu Asya'da İslam medeniyetinin en "köklü" geleneğidir, ancak biz bundan bihaberiz.

Dahası, Japonlar geleneğe değer veren bir millet olarak geleneklerini çeşitli şekillerde yeniden yorumlamaya ve dünyaya tanıtmaya devam etmişlerdir. Örneğin Nitobe Inazo (ö.1933) ve Okakura Kakuzo (ö.1913) gibi entelektüeller Japon etiğini ve estetiğini Batı'ya taşımışlardır. Japonların kendilerine ait bir İslam kültürü inşa edebilmeleri için İslam medeniyetinin toplumsal hafıza kaybının -Doğu Asya'yı göz ardı etmesinin- üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Bir Japon İslam kültürü oluşturma imkânını değerlendirirken aşağıdaki hususlara özellikle dikkat edilmesi gerektiği kanaatindeyim:

1. Diğer İslami kültür coğrafyalarının geleneklerinden ilham almak.

2. Geleneksel Japon kültüründe mevcut olan maneviyatı anlamak ve İslam kültürüyle benzerliklerini ortaya çıkarmak.

Bu süreç elbette yalnızca Japon Müslümanlara özgü değildir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana süregelen Batılılaşma nedeniyle Japonya, geleneksel kültürüyle olan bağlarını hızla kaybetmektedir. Japon halkı, İslam medeniyetinin kendisine "yabancı" kültürüyle diyaloğa girerek "Japon kültürünün" özünde ne olduğu konusunda eleştirel düşünme fırsatına sahip olabilecektir. Böylece Japon kültürü, İslam kültürünü kendisine bir dost kabul ederek yeni bir ivme kazanabilir.

Wabi-sabi: Japon Kültürünün Özü

Çay Seremonisi: Japon Takdim Kültürü

Japon çay seremonisi, geleneksel Japon kültürünü bütüncül bir şekilde temsil ettiğinden, Japon ve İslam gelenekleri arasındaki nitelikli deneyimsel iletişim için ideal bir başlangıç noktasıdır. Çay seremonisi sadece çayla ilgili bilgileri içermekle kalmaz, aynı zamanda Japon kültürünün en temel unsurları olan çiçek düzenleme, kaligrafi, waka şiiri, çay salonları ve doğanın kendisinin de anlaşılmasını gerektirmektedir.

Japon çay seremonisi geleneği, özellikle de Wabi-cha (Wabi-çay seremonisi), Murata Juko (ö.1502) ve Takeno Jōō (ö.1555) tarafından uygulanmaya başlanmasıyla 15. yüzyılda doğmuştur ve 16. yüzyılda Sen no Rikyu (ö. 1599) tarafından geliştirildiği söylenmektedir.

Bir misafir için yeşil çayın toz haline getirilmesi işlemi, törensel görgü kurallarını, doğa ve insan arasındaki uyumu, aynı zamanda usta ve misafir arasındaki ilişkiyi öğretir. Okakura Kakuzo'nun yüksek maneviyat ve sanatsallıkla dolu ünlü eseri *The Book of Tea* (Çay Kitabı) aracılığıyla Batı toplumu tarafından geniş çapta tanınır hale gelmiştir.

Japon çay seremonisi üzerine çalışanlar, çay seremonisi ile Zen Budizmi arasındaki yakın ilişkiye tanık olacaktır. 茶禅一味 (Chazen Ichimi) ifadesi, çay seremonisi ve Zen'in aynı "tada" sahip olduğu fikrini tanımlamaktadır. Yani, çay -ve dolayısıyla çay seremonisi- Zen Budizm ile aynı hakikati paylaşmakta veya aynı ideallerin peşinden gitmektedir.

Bunu duyan herhangi biri, İslami bir çay seremonisinin İslam ve Zen Budizm'in dini kültürlerinin birbirine karışması riskini taşıyıp taşımadığını merak edecektir. Bununla birlikte, 茶禅一味 (Chazen Ichimi) terimi, çay seremonisinin tarihsel gerçekliğini temsil etmiyor izlenimi vermektedir. Çay seremonisi tarihi uzmanı Asao Kouzu'ya göre, çay seremonisi ile Zen'in birlikteliği nispeten yeni bir öğretidir. Bu terim, ilk kez Japonya Çay Törenleri Araştırma Derneği'nin kurucusu Sens-

hou Tanaka tarafından 1905 tarihli Chazen Ichimi adlı kitabında kullanılmıştır.

Zen'in çay seremonisinin kökeni ile kurduğu fikirsel ilişki, tarihsel temelden yoksundur. Çay seremonisinin Zen felsefesinden beslenen kısımları, Sen no Rikyu'dan sonra Zen düşünürleri tarafından yapılan yorumların bir sonucudur. Sen no Rikyu'nun öğrencisi Souji Yamanoue, Record of Yamanoueno Souji'de çay seremonisinin "Zen'den doğduğunu ve uygulayıcılarının Zen Budistleri olduğunu" ifade etmektedir. Ancak Souji'nin kayıtlarına göre, çay seremonisi sadece Zen rahiplerin kullandığı asılı parşömenler ve kaplar sebebiyle "Zen" haline gelmiştir. Dahası, (Souji'ye göre) Murata Juko, Takeno Joo ve Sen no Rikyu birer Zen Budisti olmalarına rağmen çay seremonisi tarzları çok farklıdır. Dolayısıyla, çay seremonisinin kendisinde temel Zen Budist unsurlarını tespit etmek olanaksızdır; çay seremonisi daha ziyade çay salonunun içinde belirli estetik kurallara uygun olarak münferit ifade biçimlerine izin verir.

Örneğin, 1587'de Ortaçağ'ın önde gelen Japon generallerinden ve Sen no Rikyu'nun hamisi Toyotomi Hideyoshi Kyoto'da ilk kültürel sempozyum olan Büyük Kitano Çay Töreni'ni düzenlemiş; hem profesyonelleri hem de acemileri, kendi estetiklerini ve felsefelerini çay seremonisi üzerinden ifade etmeye davet etmiştir. Samuraylar, tüccarlar ve çiftçiler de dahil olmak üzere Japonya ve Çin'in dört bir yanından insanlar, statülerine bakılmaksızın törene katılmaya davet edilmiştir. Hideyoshi'nin sempozyumda zengin bir anlatım çeşitliliğine şahit olduğuna şüphe yoktur, ancak Hideyoshi en çok Hechikan'ın çay seremonisinin yalınlığını takdir etmiştir; bu seremonide pahalı çay gereçleri ve Zen parşömenleri bir kenara bırakılarak dönemin temel malzemeleri kullanılmış; toz haline getirilmiş yeşil çay sadece yerdeki kırmızı şemsiyelerin altında servis edilmiştir.

Japonya'da Zen çay seremonisi düzenleyenler olduğu gibi, "Hristiyan" çay seremonileri de mevcuttu. Örneğin, Sen no Rikyu'nun öğrencileri arasında Takayama Ukon gibi önde gelen Hristiyan daimyoları (feodal beyler) vardı. Katolik bir rahip ve Japon Katolik tarihi uzmanı olan Antonio Cermeño'ya göre Ukon, Hristiyan resimleriyle süslü bir çay odasında meditasyon yapmaktaydı. Dahası, çay seremonisini Hristiyan eğitimine dahil etmişti.

Bu tarihi kayıtlar, Japon çay seremonisinin Zen unsurlarıyla değil, bireysel çay ustalarının felsefelerini ve hayal güçlerini ifade etmelerine imkân tanıyan şeffaflığı ve mekânsallığıyla özdeşleştiğini ortaya koymaktadır. Çay seremonisi, kişinin inançlarının güzelliğini ve hakikatini ifade etmenin yegâne Japon yöntemidir. Basitçe ifade etmek gerekirse, çay odası tüm dinlerden ve kültürel arka planlardan gelmiş çay üstadlarının kendi gerçeklerini ifade edebilecekleri kamusal bir alandır. Dolayısıyla, İslami ilkelere dayalı bir çay seremonisi de kolaylıkla oluşturulabilir.

İslâmiyet'in sınırları doğrultusunda çay seremonisi, özgün Müslüman kültürel biçimlere bürünebilir. Örneğin Japon İslami çay seremonisinin icadı, yerini Malezya, Türkiye, Afrika veya Pakistan İslami çay seremonilerine bırakabilir. Bu anlamda İslami bir çay seremonisinin yaratılması, dünyayı "İslami içeriği" pasif tüketicileri olarak değil, dünyanın İslami anlamsal yorumunun aktif katılımcıları olarak görebileceğimiz bir düşünce deneyimi sunmaktadır.

Böyle bir girişim, özellikle Japonya gibi 2000 yılı aşkın bir süredir kendi kültürünü inşa etmiş ve İslami geçmişi çok az olan bir ülkede azınlık olarak yaşayan Müslümanların kültürel zorunluluklarını karşılamada ilk adım olacaktır. Diğer İslami kültürel bölgelerin tarihi ışığında, bu yeni bir mesele değil, İslam medeniyetinin çeşitliliğini sağlayan tarihsel çabanın ta kendisidir.

Japon Felsefesinde Kusurluluğu Kabul Etme

Peki "İslami bir çay seremonisini" tam olarak nasıl tasavvur edebiliriz? Eğer mutfak eşyaları, asılı parşömenler, çay odası ve misafirle sohbet gibi unsurlar beraberce Japon çay seremonisinin felsefesini yansıtıyorsa, o zaman çay seremonisinin sunduğu vizyonu anlamalı ve bunu ifade edebilmenin uygun İslami yollarını düşünmeliyiz.

Japon çay seremonisi, genellikle de Wabi, "yoksulluğun ve yetersizliğin içinde bir tamamlanmışlık duygusu" arayışı olarak anlaşılmaktadır. Japon güzellik anlayışının temel bir unsuru olan Wabi, yalnızca çay seremonisine değil, Japon şiirine, edebiyatına ve mimarisine de yansımıştır. Bu unsur genellikle Sabi yani "sessizlik içinde hissedilen derin güzellik" ile beraber kullanılmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan Wabi-sabi ruhu, bu dünyanın geçiciliğinin, insanların ve doğanın kusurlarının bilinçli bir şekilde kucaklanmasını ifade etmektedir. Yoksulluk ve yetersizlik içinde manevi doyum arayan bir dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu durum; yoksunluğu kendi iyiliği için kabul etmeyi değil, doğanın ya da nihayetinde ilahi olanın lütfuyla bize verilmiş olan

her şeyi müspet bir şekilde benimsemeyi gerektirmektedir.

Doğuştan gelen noksanlığın bu Japon sanatıyla tanınması, İslami dünya görüşüyle çelişmez, zira İslam da mükemmel bir mahlukun varlığını tasdik etmemektedir. Kur'an, hadis ve tüm İslam klasiklerinin öğretisi; bu dünyadaki her şeyin geçiciliği ve mükemmelliğin yalnızca Allah'a ait olduğu üzerinedir:

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

"O'nun vechi (zatı) hariç, her şey yok olacaktır." [Kuran 28:88]

Bu ayet, Allah'ın kusursuzluğunun ancak kendi kusurlarımızı kabul ettiğimizde ve O'nun mükemmeliyetini idrak edebilmemiz için kendi manevî tekâmülümüzün zaruriyetini kavradığımızda mümkün olabileceğine işaret etmektedir.

Kusurluluğu kucaklama felsefesini belki de en iyi ifade eden Japon sanatı, Kintsugi'dir. (金継ぎ, "altınla birleştirme") Japonların kırılan çömlekleri, kırılan bölgeleri toz haline getirilerek altın, gümüş veya platin ile karıştırılmış cilayla onarma sanatına verilen isimdir. Kintsugi felsefesi, kırılan eşyaların kusurlarını ve eksikliklerini örtmek için onarmak yerine; kırılan yerlerin eşyanın hikâyesinin bir parçası olduğunu kabul eder ve böylece onu adeta bir sanat eserine dönüştürür. Her eşya kaçınılmaz olarak kırılacaktır; Japon estetiği bu kaçınılmazlıktan olumsuz bir anlam çıkarmak yerine, kırılan geçmişten bugünü inşa etmekte daha ısrarcıdır.

Müslüman okurlarımız şu hadisi hatırlayacaklardır:

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ

"Enes (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir: Âdem oğullarının hepsi çok günah işler. Çok günah işleyenlerin en hayırlısı çokça tevbe edenlerdir." (Sünen-i Tirmizî)

Japonlar, parlak renkli sırlarla boyanmış yeni kaseler yerine kintsugi ile onarılmış, eski parçalanmış kaselerde, daha derin bir güzellik bulurlar ve kintsugi'de insanın kusurluluğunu kabul ederek, kalbini arındırma gayretindeki tinsel kemal sürecinde hakikati görürler.

Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen hadisin ışığında, parçalanmış kâseyi onaran ve bir arada tutan altını tevbe için bir metafor olarak anlayabiliriz. Sufi klasiklerini okuyan birisi, bir Sufi'nin manevi yolculuğundaki ilk adımın Tevbe olduğunu bilir; her insanın yükseliş öyküsü, kusurluluğunun kabulü, tevbe ile başlar. Bu nedenle Japonlar, altınla onarılmış bir çay kasesinde çay içerken insan doğasıyla hesaplaşmış olurlar. Müslümanlar çay takımlarında altın kullanmaktan kaçınsa da bu durum, Japon felsefesi ile İslam'ın manevi kültürü arasındaki ortaklığı anlamamıza engel olmaz.

Hideyoshi'nin *Büyük Çay Seremonisi'*nde Hechikan, sadelik felsefesini uygulamış, çay töreni için süslü kaplar ya da dekor olmadan, sadece bir şemsiyenin gölgesinde alan oluşturmuştur. Bunu gerekli malzemeleri olmadığı için değil, onlara ihtiyaç duymadığı için yapmıştır, çünkü herhangi bir dekorasyonun fazlalıktan başka bir şey olmayacağını bilmektedir. Bugün bile zenginlikle eşdeğer tutulan maddi varlıklara karşı böylesi bir kayıtsızlık, Allah'ın isimlerinden birinin ardındaki anlamla örtüşmektedir. "Zengin" anlamına gelen El-Ganî ismi, sahip olma anlamında "zenginliğe" değil, maddi ve manevi yeterlilik durumuna işaret eder. Allah, "tek kâmil varlık" olduğu için, sahip olma arzusundan dahi münezzeh olup, zâtı kâfidir. Wabi'nin peşinde koşmak, ruhumuzdan ve hayatlarımızdan israfı ortadan kaldırmak için mülk edinme saplantısı olan "fakir" varlıklar olduğumuzu anlama felsefesidir. Bu anlamda İslami dünya görüşüyle temellendirildiğinde Wabi, insani sahip olma yoksulluğunun (fakr) üstesinden gelerek bunun yerine ilahi zenginliğin (ganî) lütfuna dayanan bir yoksulluğa (fakr) ulaşmanın manevî bir süreci olarak anlaşılabilir.

Bu ruh, Osmanlılı Sufi Muslihuddin Merkez Efendi'nin (ö.1552) bir anlatısında görülmektedir. Bir gün hocası Sünbül Sinan Efendi, aralarında Muslihuddin'in de bulunduğu talebelerine şu soruyu sorar: "Allah size bir kudret verse ve bu kâinatı yeni baştan yaratmanızı emretse ne yaparsınız?"

Talebelerinin her biri farklı bir cevap vermiş. Biri, "Denizleri bu şekilde yaratırdım" demiş. Bir diğeri, "Yeryüzünü bu şekilde yaratırdım" demiş.

Sıra Muslihuddin'e geldiğinde o şöyle cevap vermiş: "Hocam! Allah bu evreni öyle mükemmel, öyle muhteşem, her şeyi yerli yerinde yaratmış ki, sıra bana geldiğinde hiçbir şeye dokunmaz, her şeyi kendi merkezinde bırakırdım."

Bu olayın ardından Muslihuddin Efendi, Merkez Efendi olarak anılmaya başlanmıştır.

Merkez Efendi, dünyada herhangi bir değişikliğe ihtiyaç olmadığını; tasavvuf ehlinin yalnızca ilahi olanın lütfuna karşı bir hassasiyet gerektirdiğini savunmuştur. Onun felsefesi, çay ustasının mevsimleri ve doğayı olduğu gibi kabullendiği, doğaya karışmak için yalın bir odadan ve basit çay gereçlerinden yararlandığı Wabi çay seremonisiyle paralellik taşımaktadır. Maddi aşırılıklardan kurtuluş ancak tabiatın değişimini görüp kabul etmekle ve dünyamızı nefsani arzularımıza göre tadil etme dürtüsünden kendimizi sıyırmakla mümkündür. İşte bu hakikatte çay seremonisinin asıl vizyonu ile İslami maneviyat arasında derin bir bağ bulabiliriz.

Güzeli Aramak

Betül YAVUZ

Hera mı? Athena mı? Afrodit mi? Seçim, İda dağlarında gerçekleşecektir ve seçimi yapacak olan Zeus tarafından görevlendirilmiş, Paris'tir. Mitolojide güzeli seçmekle görevlendirilmiş olan, adaleti temsil eden Paris, bu seçim karşısında oldukça kararsızdır. Paris seçim için düşünürken, güzellerin vaatleri başlar. Hera, Paris'i Avrupa ve Asya'nın kralı yapmayı önermiştir. Athena, savaşta kullanabileceği bilgeliği ve yetenekleri vereceğini söyler, Afrodit ise dünyanın en güzel kadınının aşkını vermeyi teklif eder. Bu kadın Yunan kralı Menelaos'un karısı, Spartalı Helen'dir ve Paris, güzellik yargısını kendisine aşkı vadeden Afrodit'ten yana kullanır; tarihte ilk güzel seçilmiş olur aşk uğruna.

Güzellik yarışmaları ilk olarak 1888 yılında Belçika'da, daha sonra 1908'de ilk ulusal ve resmi yarışma olarak İngiltere'de düzenlenir ve günümüze kadar gelir güzeli seçme arzusu. Yarışmalar ile birlikte güzellik algısı; sadece doğa ile olan temaşadan duyulan haz ve coşku değil, artık obje olarak insana dikkatlerin çekilmesidir. Fakat bu objeye güzel denilebilmesi ve "güzeldir" onayından geçmesi için birtakım şartları taşıması gerekir, bu şartları ise "ideal form" belirler. Güzelliğin artık bir ölçüsü vardır, yalnız dikkat etmek gerekir ki bu ölçü, uyumdan ziyade terazisel bir ölçüdür. Beden olarak yaratılan ideal ölçülere kim uygun ise en güzel o'dur.

İnsan, dünyaya gözünü açtığı an kendisi ile birlikte birçok varlıkla beraber yaşamaya başlar. Başlangıç anından itibaren birtakım içgüdüler ve yetenekler ile donatılmış olması ise çoğu zaman yaşamını kolaylaştırırken kendisine anlam da katmıştır. Kendi yaşamını sağlayabilmek için yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilen insan, aynı zamanda var oluşunda estetik bir haz duyma ihtiyacı da hisseder. Bu duyum, insanı yaşamı boyunca "güzel olanın", "hoşa gidenin" peşinde koşturur durur. İnsanların peşinden koştukları güzele erişme arzusu, güzel olanı tanıma isteği, pek tabii ruhta uyanan his ve coşku ile bilinse de güzelliğin tanımının yapılma-

sı kolay olmayıp Eski Yunan'dan günümüze kadar tartışılmıştır. Güzelin varlığı; bize his ve coşku yolu ile kendisini anlatmasına karşın güzelin kendisinin tanımını kendisinden müteşekkil olarak yapmak zordur. Çünkü kendinde olan, kendinde hissedilen güzelliği tanımlamak, o şeyi aşikâr kılmaya çalışırken aynı zamanda bir örtü de yaratır. Bir kuşun kanatlanışından bir bulutun güneşi örtmesine, bir çiçeğin yaprağını gölgelemesinden bir ceylanın bakışına kadar birçok an yaşanır zamanın içinde. Ve bu anlar içinde insan, baktığı şey karşısında bir haz duyar. Bu haz; güzelliğin tanımlanamayan örtük yanıdır. O zaman diyebiliriz ki insanı duygulandıran ve his katan her şey, güzelin tanımına dâhildir. Peki, güzelliğin tanımını nasıl yapabiliriz? Güzelliğin tam bir tanımını yapmak, daha önce de belirttiğimiz gibi kolay değildir. Çünkü hem objenin kendisi hem de öznenin bakışı söz konusudur. Pythagoras bize uyumun güzellik olduğunu söylerken; Platon için iyi olan her şey güzel; Aristoteles için ise orantı güzelin odak noktasıdır. Güzelliğin farklı veçhelerinin olduğu, tek bir tanımının yapılmasının mümkün olmadığını görmekteyiz filozofların ifadelerinde. Yapılan güzellik tanımları bize gösteriyor ki güzelliğin temelinde "bakışların farklılığı" yatmaktadır.

Günümüz güzellik anlayışında ise güzelin kendisi, "bakışların farklılığı" olmaktan çıkıp "bakışların bir olması", yani ortaklaştırılması söz konusudur. Bunun en bariz örneğini güzellik yarışmalarında görmekteyiz ve neticesinde ortaya çıkan "tescilli güzel" kavramı da bu ortaklaşmanın ispatıdır. Artık bu güzellik anlayışı, his ve coşkunun yanında bir ispatı yani toplumsal beğeniyi de gerekli kılmış, toplumsal ve tek tip bir beğeni yaratma arzusunu perçinlemiştir. Yani tek bir öznenin, güzele bakışı ya da hissedişi yeterli olmayıp, güzelin bir onayının olması, toplum içinde yeni bir güzellik algısı yaratmıştır. Ölçütleri modern zaman içinde çizilen bu güzellik algısı; günümüzde insanların peşinden koştukları ve erişebilmek için ellerinden geleni yapmayı hatta bu güzellik uğruna canlarından bile olmayı göze aldıkları bir hâle gelmiştir.

Bu bağlamda güzellik yarışmaları, toplumumuzda tek tip bir güzellik algısı yaratmakla kalmayıp insan bedenini metalaştırmıştır. Bu metalaştırma, insanın biricikliğine zarar verip tek tip bir insan modeli oluşturmuştur. Günümüzde kadınların, fuarlarda herhangi bir obje ile birlikte görünür kılınması, bu metalaştırmanın kanıtlarındandır. Çünkü bakış, gülüş ve duruş, sadece insanın canlılığına dair bir belirti olurken asıl vurgu "bedenin güzelliği" üzerine çekilmiştir. Bu vurguyla beraber günümüzde birçok insan, bedenini o ölçülere göre biçimlendirmeye çalışmakta, bunun için bir dizi ameliyatlara bile kalkışmaktadır. Çünkü güzel olabilmek, artık güzellik yarışmalarındaki ölçüye uygun olan bir bedene sahip olmakla mümkündür. Böylece güzellik yarışmalarının, önceleri tanımlanamayan güzelliğin tanımını oluştururken "kendinde güzel oluşun" ve aslında tanımlanamayan güzelliğin yıkıldığını görürüz.

Her tanım kapsayıcılığın yanında sınırlılığı da beraberinde getirdiğinden, bu yarışmalarda güzellik artık "sınırlı" bir ifade biçimini almıştır. Bu duruma, güzelliği doğasından ayırmak da diyebiliriz. Başa dönecek olursak, güzel "bakışlardaki farklılık" ise artık bu farklılıkta "biricik" değil, aksine toplumsal kıyımın bir malzemesi haline gelmiştir.

Güzelin varlığı; bize his ve coşku yolu ile kendisini anlatmasına karşın güzelin kendisinin tanımını kendisinden müteşekkil olarak yapmak zordur. Çünkü kendinde olan, kendinde hissedilen güzelliği tanımlamak, o şeyi aşikâr kılmaya çalışırken aynı zamanda bir örtü de yaratır.

Soğuk Diyarın Sıcak Fertleri

"Erzurum kilidi mülk-i İslam'ın
Mevla'ya emanet olsun Erzurum"

Zübeyir ŞEKERCİ

Mostar Köprüsü'nü ilk gördüğümüz zaman, köprüye doğru yürürken hayranlığımızı dile getirmiş ve bir süre olduğumuz mevkide muhabbet etmiştik. Köprüyü sol cepheden gören o mevkide bir dadaşla tanışıp akabinde yolumuzun Erzurum'a düşeceğini kim bilebilirdi ki?

Bosna'dan geldikten sonra da Erzurumlu Ahmet'le muhabbetimiz devam etmişti. Hemen hemen her konuşmada bizi memleketine davet eden Ahmetlere ziyareti daha fazla geciktirmeyip aralık ayının üçüncü haftası Erzurum'da bir hafta kadar misafir olduk.

Erzurum'a vardığımız ilk andan, ayrıldığımız son ana kadar birçok farklı insanla tanışıp birçok farklı ortamda bulunmanın nihayetinde vardığımız sonuç, Erzurum insanının hamiyetperverliğiydi; sıcak diyarın soğuk fertleri, yüksek rakımın alçak gönüllü dadaşları…

Geldiğimiz ilk gün, şehrin merkezini hızlıca gezdiğimiz vakit soluğu kahvede almıştık. Erzurum insanının vazgeçilmezi olan çay ve sigaranın merkezi bu kahvelerde muhabbet ve nikotin yoğunluğu birbiriyle yarışır kanaatindeyim. Bunca güzel hasletlere sahip bu insanların belki de göze çarpan en iğreti tarafları sigara müptelası/bağımlısı olmalarıydı. Her güzelin bir kusuru vardır diyerek olabildiğince tolere ettik bu durumu. Rabbim bizi güzele sevk eylesin.

Hangi camiye girersek muhakkak Kur'an-ı Kerim okuyan insan görüyorduk ve bu durum çok hoşumuza gitmişti. Sebebini sorduğumuz vakit 1001 hatim geleneğinin olduğunu ve her sene camilerde yaşlı- genç fertlerin hatimler hediye eylediklerinin cevabını almakla kalmayıp 2021 senesinde 25

bin kadar hatim edildiğini de öğrenmiştik. İstanbul'a döndükten sonra 2022 yılının hatim sayısının 64 bin 219 olduğunu okuyunca bu kadim geleneğin önemini idrak ediyor insan. Menkıbe odur ki felaketlerden korunmak için Dutçu Köyü'nden Pir Ali Baba'nın öncülüğünde hafızlar 1001 hatim okumuş ve şehrin musibetlerden muhafazası için dualar edilmiş. O günden bugüne değin her sene hatimler okunur, musibetlerden korunmak için dualar edilir. Rabbim daim ve kaim eylesin böylesi güzel gelenekleri.

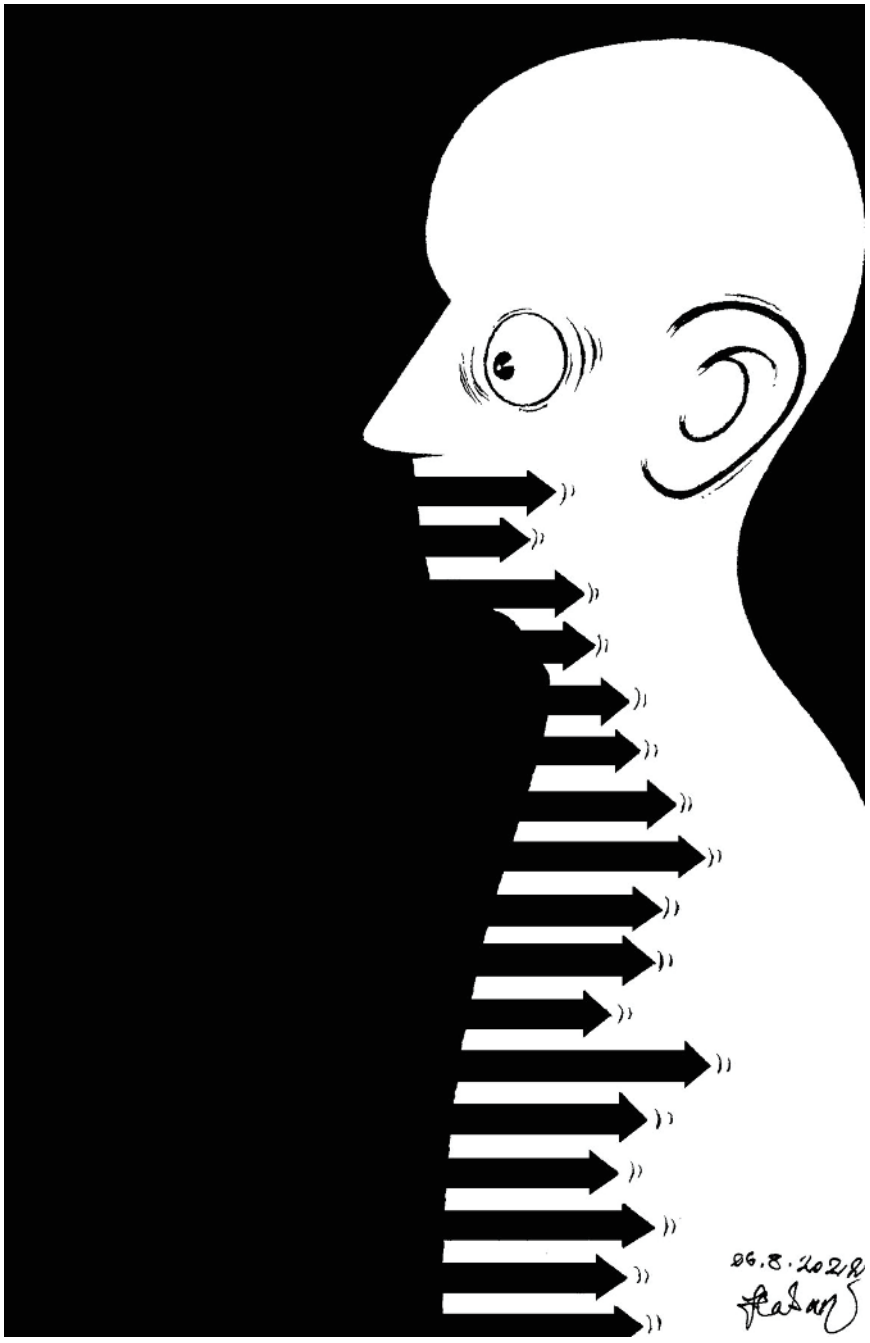
Şehrin kadim eserlerini ziyaret edip görsel anlamda kayıt altına aldığımızda İstanbul'da pek de alışık olmadığımız cami dedeleriyle karşılaşmış ve bu durum çok hoşumuza gitmişti. Aksi cami dedeleri; camiyi namaz, Kur'an ve dua üçgenine hapsedip aksi durumlara pek hoş bakmazlar. "Camide sohbet edilir mi?" ile başlayıp çocukların oyunlarına kadar karışan aksi dedelere burada rastlamamıştık. Lala Paşa Camii'nde Camii'yi incelerken altmış yaşlarında bir amcanın, içeride karekodu okutup cami hakkında bilgi sahibi olabilirsiniz ifadesi önce şaşırtıp sonra mutlu etmişti açıkçası. Bir başka camide Kur'an okuyan bir amcanın, camiyi inceleyen bizlere -İstanbul'dan geldiğimizi öğrenince- gezi için tavsiyelerde bulunması tebessüm etmemize vesile olmuştu.

Seyahat boyunca vakit namazlarını cemaatle kılmaya gayret gösterdiğimizde camilerin cemaat yoğunluğu, buranın insanına olan muhabbetimizi artırırken yeni tanıştığımız insanların ikram etmedeki ısrarları hamiyetperverliklerine dair düşüncelerimizi pekiştirmişti. Doğduğu yerden ötelere açılmamakta ısrarcı olan Erzurum insanının evrensel anlamda örnek alınması gereken güzel hasletleri, sahip oldukları ve sıkı sıkı bağlandıkları inanç değerleriyle doğru orantılıdır desek, iddialı bir cümle kurmuş olmayız zannediyorum.

Yakutiye'den Çifte Minare'ye, Lala Paşa'dan Ulu Camii'ye, Taşhan'dan Kale Minaresi'ne değin Erzurum muhakkak ziyaret edilmesi gereken bir vilayet. Palandöken'in cesametini saymıyorum bile.

Doğduğu yerden ötelere açılmamakta ısrarcı olan Erzurum insanının evrensel anlamda örnek alınması gereken güzel hasletleri, sahip oldukları ve sıkı sıkı bağlandıkları inanç değerleriyle doğru orantılıdır desek, iddialı bir cümle kurmuş olmayız zannediyorum.

Çizgi: Hasan Aycın